

Fredagen den 8 december

Kl. 10.00

Fredagen den
8 december 1972*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

§ 1 Justerades protokollet för den 30 november.

§ 2 Ang. följderna av 1972 års försvarsbeslut

Herr försvarsministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr *Bohmans* (m) den 28 november framställda interpellation, nr 235, och anförde:

Herr talman! Herr Bohman har ställt ett antal frågor till mig rörande följderna av 1972 års försvarsbeslut, främst avseende sysselsättningen inom försvaret och försvarsindustrin.

Sålunda har herr Bohman bl. a. frågat hur många människor som har blivit eller bedöms bli friställda inom och utom försvaret under åren 1972 och 1973 samt under perioden 1973–1978 på grund av 1972 års försvarsbeslut.

Jag vill till en början erinra om att personalkostnaderna inom försvaret har ökat starkt under senare år. Detta är för övrigt en internationell företeelse.

För att vi skall kunna sätta av så stor del som möjligt av tillgängliga resurser till utbildning och materielanskaffning är det därför nödvändigt att vi ständigt håller uppsikt på personalkostnaderna och fortlöpande tillvaratar alla möjligheter till besparingar genom olika rationaliseringsåtgärder. Såvitt jag förstår är alla överens om detta.

Som ett led i denna verksamhet har överbefälhavaren fått uppdrag att under perioden 1972–1977 vidta åtgärder så att antalet anställda kan minska med minst 2 500. Detta uppdrag lämnades 1971, således före 1972 års försvarsbeslut.

De förbandsindragningar etc. om vilka uppgifter har förekommit i pressen under senare tid och som har kopplats till försvarsbeslutet har sitt ursprung i utredningsdirektiv som lämnades redan under 1960-talet till överbefälhavaren och försvarets fredsorganisationsutredning. Sålunda fick överbefälhavaren 1969 uppdrag att lämna förslag till ny organisation av krigsmakten i lägre regional och lokal instans. Försvarets fredsorganisationsutredning tillsattes 1967. Försvarets rationaliseringsinstitut har anmält att det förväntade resultatet av nu pågående utredningar m. m. innebär en minskning med ca 3 200 anställda inom krigsmakten fram till 1977. Huvuddelen av dessa utredningar påbörjades före 1972.

De personalminskningar inom försvaret som genomförs och planeras är sålunda främst ett resultat av sådan produktivitetshöjande rationaliseringsverksamhet som måste pågå fortlöpande. Men naturligtvis sammanhänger de också med den ambitionsförändring av bl. a. övningsverksamhetens omfattning och med den prioritering av den långsiktiga inrikt-

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

ningen som 1972 års försvarsbeslut innebär.

I de nämnda direktiven till överbefälhavaren sägs att personalminskningen skall genomföras i samband med naturliga avgångar samt att stor hänsyn skall tas till följderna för den enskilde. Några friställningar har inte heller skett inom försvaret. För att underlätta rationaliseringsverksamheten har dessutom särskilda åtgärder vidtagits. Sålunda har Kungl. Maj:t i november 1972 bemyndigat statens personalnämnd att vid behov föreskriva rekryteringsbegränsande åtgärder vid myndigheter tillhörande statsförvaltningen på orter eller inom regioner där övertalighetsproblem väntas uppstå. Denna åtgärd kommer bl. a. att utöka försvarets personalnämnds möjligheter att omplacera övertalig personal. Vidare ges i samband med det nyligen ingångna s. k. trygghetsavtalet för statstjänstemän möjlighet att under den närmaste tiden dessutom lämna särskilda förmåner till viss personal vid försvaret.

I september 1972 fanns 48 525 heltidstjänstgörande anställda inom krigsmakten varav drygt 28 800 civila. Åldersfördelningen bland de civilanställda är sådan att omkring 27 procent är över 55 år. Vi räknar därför med att pensionsavgångarna under de närmaste fem åren kommer att vara mycket stora, över 4 000. Jag bedömer därför att rationaliseringarna skall kunna genomföras även i fortsättningen genom naturlig avgång i förening med en effektiv omplaceringsverksamhet, dvs. utan friställningar. Detta förutsätter givetvis att försvarets personal positivt medverkar i omplaceringsarbetet. Kraven härpå är särskilt stora när riksdagen redan har fattat beslut om nedläggningar vid viss tidpunkt, såsom t. ex. beträffande vissa flygvapenenheter.

När det gäller försvarsindustrin räknar man med att den sysselsätter omkring 48 000 personer i Sverige, varav cirka hälften i verkstadsindustrin. Såvitt jag vet har några hundra friställningar skett inom den sektorn under 1972. För femårsperioden 1973--1978 räknar vi med att antalet arbetstillfällen inom försvarsindustrin skall minska med 2 500--3 000 om man tar hänsyn till enbart beställningar från det svenska försvaret. Självfallet påverkas försvarsindustrin också av exportbeställningar. En del sådana leveranser har nyligen avslutats, t. ex. SAAB:s flygplansleveranser till Danmark och Österrike. Inom den berörda industrin försöker man nu erhålla andra exportbeställningar. Ansträngningar från industrins sida att söka civil ersättningsproduktion bör också ge ytterligare resultat på sikt.

Herr Bohman har också frågat mig hur stora medel AMS hittills har betalat ut och planerar att betala ut för att begränsa sysselsättningsvärigheterna inom försvarssektorn.

Några s. k. AMS-medel för att upprätthålla sysselsättningen inom krigsmakten har inte betalats ut och planeras inte.

Som herr Bohman själv erinrar om i sin interpellation har 15 miljoner kronor ställts till försvarets materielverks disposition för att lägga ut stödbeställningar hos förenade fabriksverken. Några andra arbetsmarknadsmedel av det slaget har inte betalats ut till försvarssektorn.

Under de senaste åren har vi i konjunkturanpassande syfte tidigarelagt ett antal beställningar och byggnadsarbeten. Under budgetåret 1971/72 skedde sådana tidigareläggningar till ett sammanlagt värde av ungefär 145 miljoner kronor, varav ca 62 miljoner kronor har tagits som över-

skridanden eller på tilläggsstat inom fjärde huvudtiteln medan cirka 83 miljoner kronor förskottsvis har finansierats från elfte huvudtiteln. För budgetåret 1972/73 har beslut fattats om sådana tidigareläggningar till ett belopp av 75 miljoner kronor. Detta behandlades av riksdagen vid ställningstagande till propositionen 125 år 1972 angående utgifter på tilläggsstat I.

Herr Bohmans tredje fråga avser i vilken utsträckning s. k. AMS-medel skall återbetalas från den militära utgiftsramen. Härvid gäller den principen att överskridanden eller förskott från elfte huvudtiteln som avser tidigareläggning av sådan verksamhet som ingår i aktuell planering skall återbetalas genom motsvarande minskning av ramen när konjunkturläget är lämpligt härför.

Motsvarande ordning har som bekant tillämpats i de fall då senareläggningar har skett i konjunkturanpassande syfte. Däremot skall t. ex. de tidigare nämnda medlen om 15 miljoner kronor för att undvika friställningar vid förenade fabriksverken inte betalas tillbaka från den militära utgiftsramen.

Herr Bohman har vidare frågat vilka förändringar av rådande planeringsförutsättningar som har vidtagits eller avses vidtas för att tillgodose sysselsättningskraven.

Mina ställningstaganden till ÖB:s programplan kommer att redovisas i statsverkspropositionen och jag vill inte föregripa dem.

Som jag sade har emellertid vissa materielbeställningar m. m. tidigarelagts i konjunkturanpassande syfte. Naturligtvis kan sådana åtgärder i någon mån inverka störande på planeringen. Jag anser emellertid att den inte får vara så stel att försvaret inte skulle kunna medverka i de konjunkturpolitiska åtgärderna. Med hänsyn till att försvarsutgifterna utgör en betydande del av stadsbudgeten är det nödvändigt. Jag tror inte heller att det råder några delade meningar därom. Jag vill också erinra om att mina planeringsdirektiv till överbefälhavaren innebär att en tidigare- eller senareläggning av materielbeställningar eller byggnadsarbeten skall vara möjlig till ett sammanlagt belopp om 200 miljoner kronor per budgetår.

Jag går så över till herr Bohmans sista fråga som lyder: "Vilka samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt bedöms uppkomma genom den reducering av Sveriges försvar som blir en följd av 1972 års försvarsbeslut?"

Jag vill fästa uppmärksamheten på att minskningen av antalet enheter inom vissa delar av vårt försvar i första hand är ett uttryck för vår strävan att följa med i den vapentekniska utvecklingen. Denna satsning på modern krigsmateriel, som är utsatt för en exceptionell kostnadsstegring, tvingar oss - och andra länder som försöker följa med i utvecklingen - att minska kvantiteten inom vissa områden. Den begränsning av antalet enheter inom flygvapnet som kommer att ske på sikt har sin grund i detta hävdande av kvalitetskravet.

Nedgången av antalet brigader sker först på sikt och i samband med att de kvarvarande brigaderna ges en högre materiell standard än de nuvarande. De brigader som utgår omvandlas till lokalförsvarsförband men behåller i huvudsak sin materiel och organisation. Arméförbandens

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

kvantitativa omfattning kommer således inte att minska. Däremot höjs kvaliteten på de viktigaste fältförbanden -- brigaderna. I detta sammanhang vill jag erinra om att även ÖB:s s. k. bibehållandenivå innebar en minskning av antalet brigader, fartyg och flygdivisioner.

Ett mått på försvarssektorns ianspråktagande av samhällets samlade resurser utgör försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten. Denna andel har under de senaste åren varit omkring 3,7 procent. Såvitt nu kan bedömas kommer andelen att i stort sett vara densamma för 1972/73. Om vi inte behövde sätta av dessa resurser för försvarsändamål skulle generellt sett tillväxttakten i vår ekonomi förmodligen vara något snabbare.

Herr Bohman har förfäktat att försvarsutgifterna bör höjas. Deras belastning på samhällsekonomin totalt skulle i så fall rimligen bli större.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för svaret. Tyvärr gav det inte den översikt som jag hade hoppats få av de följder som de senaste årens nedrustning och 1972 års försvarsbeslut har fått i sysselsättningshänseende och för den långsiktiga planeringen av försvaret. Åhörarna torde icke vara mycket klokare efter svaret än de var dessförinnan. Några kommentarer emellertid, herr talman.

Ingen har bestritt, herr försvarsminister, att personalkostnaderna inom försvaret har ökat. Men personalen har inte ökat. En personalökning har skett utomordentligt snabbt inom andra sektorer av statsförvaltningen, men på försvarssidan har personalstyrkan varit i stort sett oförändrad. Däremot har kostnaderna för personallöner och förmåner i stor utsträckning anpassats til motsvarande läge inom samhället i övrigt, och den utvecklingen är ju en av de faktorer som har lett till att gapet har vidgats mellan vad ett bibehållet försvar skulle ha behövt och vad försvaret faktiskt har erhållit under de senaste åren.

Vi är självfallet alla överens om att försvaret liksom alla andra delar av statsförvaltningen skall underkastas en närgående granskning för att åstadkomma besparingar och att så långt gående rationaliseringsåtgärder som möjligt skall vidtas. Det har, som statsrådet Andersson vet, inte minst jag understrukit under årens lopp. Men det är inte riktigt att, samtidigt som man, som försvarsministern nu, påminner om det här, underlåta att tala om att en del av de personalbegränsande åtgärder som har framtvingats under de senaste åren inte är en direkt och positiv följd av rationaliseringsintresset i och för sig utan i stället en oundviklig och negativ konsekvens av den målmedvetna begränsning av vår försvarseffekt som har ägt rum under samma tid. Genom att mindre köpkraft har ställts till försvarets förfogande har personalreduceringar helt enkelt tvingats fram. De har alltså inte varit det eftersträlvade målet, något som man kan få ett intryck av när man hör försvarsministerns svar.

Pengarna har i själva verket inte räckt till, och jag tycker att det borde försvarsministern ha erkänt i stället för att låtsas som om den beräknade minskningen av de anställda med 3 600 personer under de närmaste åren skulle ha berott på en direkt åsyftad rationalisering. I själva verket blir nog personalminskningen större än 3 600 personer. Men jag upprepar på

nytt att ingen har någonting emot, som det heter i svaret, produktivitetshöjande rationaliseringar. Sådana måste pågå fortlöpande, men de skall i så fall vara insatta i sitt sammanhang och utgöra led i en långsiktig och målmedveten planering och inte bero på mer eller mindre improviserade beslut om ramminskningar som gör personalreduceringarna nödvändiga för att de negativa konsekvenserna på försvarseffekten skall kunna begränsas i möjligaste mån. Att göra en dygd av nödvändigheten kan nog vara bra ibland, men det är ingalunda ett självändamål.

Jag har här en ledare från tidningen Försvarstjänstemannen, där det bl. a. heter följande:

”Nu skall denna personalminskning genomföras med naturliga avgångar. Inga skall sparkas därför att försvaret måste spara. Men vare sig personalen pensioneras i förtid eller ges annan sysselsättning så måste arbetsgivaren ge en rimlig motivering varför de inte kan fortsätta sitt tidigare arbete. Det räcker inte att i allmänna ordalag tala om att ’ambitionsnivån’ skall sänkas på det ena eller andra området. Vad som nu krävs är att ansvariga politiker öppet och i ordalag, som alla kan förstå, förklarar vad man vill att det svenska försvaret skall kunna presteras. Att det inte kan bli samma sak, som före nedskärningarna, kan det väl inte bli någon diskussion om. Att låtsas som om det verkligen skulle ha funnits ett så stort rationaliseringsutrymme skulle närmast verka som en misstroendeförklaring av vad försvarets personal hittills utträttat.”

Men försvarsministern bagatelliserar de här personalreduceringarna. De är, anser han, eftersträfvade rationaliseringsåtgärder och planmässiga. Och försvarsministern antyder i sitt svar att medelåldern bland de civilanställda är så hög och pensionsavgångarna under de närmaste fem åren så stora att olägenheterna inte behöver bli nämnvärda. Dessutom kommer man, säger försvarsministern, genom att vid behov föreskriva rekryteringsbegränsande åtgärder underlätta en omplacering av den övertaliga personalen. Det skulle alltså kunna gå rätt smärtfritt det här, och det låter väldigt bra. Men det tycker inte Försvarstjänstemannen. Och när man genomför sådana här rekryteringsbegränsande åtgärder på andra håll för att kunna ta emot den här friställda personalen bör man hålla i minnet, herr försvarsminister, att vi i dag har en väldigt hög arbetslöshet och att sådana där åtgärder därför går ut över arbetslösa på andra håll än inom försvaret.

Det är också mot den bakgrunden man skall bedöma det stora antalet arbetstillfällen som kommer att gå bort inom industrin på grund av de uteblivna beställningarna från försvaret. Det finns ingenting som tyder på att de skulle kunna kompenseras genom ökade exportbeställningar. Man kan naturligtvis hoppas det, men det finns ingenting som tyder på det. Och Sveriges återhållsamhet då det gäller att tillåta vapenexport är notorisk. Att en civil ersättningsproduktion skall kunna kompensera den bortfallna militära kan vi naturligtvis hoppas på, men det är, som vi alla vet, långt ifrån givet.

De siffror som försvarsministern anger för den minskande sysselsättningen inom försvarsindustrin – 2 500–3 000 personer – måste dessutom vara alldeles för låga. De belopp med vilka beställningarna går ner under de närmaste åren uppgår till ett par miljarder kronor, och vi vet

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

med tämligen stor säkerhet vad varje krona till försvarsindustrin motsvarar i form av arbetstillfällen. Gör man en schematisk kalkyl kommer man fram till att antalet bortfallna arbetstillfällen under den närmaste femårsperioden inte stannar vid 3 000 utan ligger på över 8 000 människor. Men även om man godtar försvarsministerns uppgift – vilket jag alltså inte gör – är den ändå anmärkningsvärd mot bakgrund av de uttalanden som försvarsminister Andersson själv gjorde på försvarsindustrisymposiet i början av året och något senare på CFF:s kongress i Storlien. Försvarsministern behandlade bl. a. försvarsindustrins framtid då och medgav att en viss minskning måste komma att ske beträffande flygplansmateriel. Men däremot fanns det, framhöll försvarsministern, ingen anledning att anta "att verksamheten beträffande forskning och materielanskaffning för det svenska försvaret skulle i väsentlig grad skilja sig från den tidigare planerade". Försvarets behov på dessa områden "ger inte anledning att nämnvärt ändra försvarsindustrins inriktning", sade försvarsministern. Och det uttalandet gjordes vid samma tillfälle som chefen för försvarets materielverk gjorde en rakt motsatt bedömning. En ofrånkomlig följd, framhöll denne, av låg konstant ram för materielanskaffningen, blev "att svensk försvarsindustri successivt, på grund av bristande kapacitet och ogynnsamma framtidsutsikter, måste ge upp område efter område. Vem som var mest realistisk, försvarsminister Sven Andersson eller generaldirektör Sten Wåhlin, det vet flertalet i dag, och än fler kommer att veta det i morgon.

Jag upprepar för säkerhets skull, herr talman, att vi naturligtvis inte skall ha ett större försvar än vi behöver för att trygga den inhemska industrin och sysselsättningen i landet. Vad som ligger bakom min interpellation är kritiken mot snabba kastningar i planeringsförutsättningar och medelstildelning som plötsligt sätter en försvarsindustri, som är uppbyggd för att motsvara statsmakternas intentioner, inför en helt ny situation. Och det sker alltså i ett läge med hög arbetslöshet. Regeringen brukar som bekant vara världsbäst då det gäller att tala om långsiktig planering i alla andra sammanhang. Då det gäller försvaret har oförmågan att leva upp till deklARATIONERNA blivit alltmer påtaglig under de senaste åren. Det är ett dyrt och farligt sätt att planera dels därför att det naturligtvis leder till minskad försvarseffekt, men dels – och det är det som ligger bakom denna interpellation – därför att det medför friställning och därmed betydande utgifter för samhället, vilka troligen skulle ha kunnat undvikas om motsvarande belopp direkt hade tillförts försvaret. Därtill kommer självfallet alla de problem och svårigheter som den drabbade personalen utsätts för.

Det är inget fel, herr talman, att tidigarelägga eller senarelägga försvarsbeställningar eller byggnadsarbeten för försvaret. Men förutsättningen för det är att de är insatta i en på förhand gjord långsiktig planering, så att de fördringseffekter – stora eller små – som i regel är förknippade med sådana åtgärder i största möjliga utsträckning kan begränsas. I det hänseendet tror jag mig ha rätt att vara kritisk. Vad som skett under de senaste åren har inte byggts på sådan målmedveten planering och får därutöver besvärande konsekvenser, därför att de vidtagits i ett läge då skillnaden mellan de ekonomiska rammar som de

militära myndigheterna får i uppdrag att planera efter och de medel som sedan faktiskt ställts till förfogande alltmer har ökat.

Den bristande planeringen och de negativa konsekvenser som den fått i sysselsättningshänseende och därmed också för samhällsekonomin har samtidigt försatt regeringen i ett besvärligt tvångsläge, i varje fall politiskt, med andra negativa konsekvenser som följd. Som exempel vill jag peka på att underhållsverksamheten vid de förbandsbundna verkstäderna med nuvarande ekonomiska ramar skulle ha krävt en friställning bara under det senaste budgetåret med 400 man, om de till förfogande ställda pengarna skulle ha använts rationellt. Den friställningen kunde emellertid inte ske därför att det inte gick att fullgöra den inom ramen för den naturliga personalavgången. Då hindrade Kungl. Maj:t åtgärden – de militära myndigheterna fick alltså inte verkställa den. Personalen har fått sysselsättas med underhållsarbeten som i och för sig inte hade varit behövliga. Det innebär att i runt tal 30 miljoner kronor måste föras över från andra sektorer till dessa verkstäder.

Tänker man denna tanke ut kan konsekvensen alltså bli att försvaret tvingas köpa för 30 miljoner kronor mindre materiel och att det leder till en friställning av anställda inom försvarsindustrin – något som i sin tur tvingar AMS att hoppa in med sina pengar.

Ett annat exempel på denna dubbla bokföring är följande. På vissa förband har tidigare anställda inte fått fortsatt arbete på grund av brist på militära medel. Sedan har AMS hoppat in med sina pengar för att möjliggöra anställning av arbetslös arbetskraft. Är det logik?

Men, herr talman, den viktigaste och sista av de frågor som jag ställde till försvarsministern har försvarsministern uppenbarligen helt missförstått – det kan bero på att jag formulerat frågan fel, det kan bero på ett avsiktligt missförstånd, vad vet jag. Jag frågade vilka samhällsekonomiska konsekvenser som kan uppkomma genom det senaste försvarsbeslutet. Den frågan har försvarsministern tagit som förevändning för att påstå att minskningen av antalet enheter i vissa delar av vårt försvar *i första hand* är ett uttryck för vår strävan att följa med den vapentekniska utvecklingen. Det är ju inte sant, herr statsråd. Sanningen är ju den att minskningen av antalet enheter har berott på att statsmakterna inte har ställt tillräckliga ekonomiska resurser till försvarets förfogande. Svenska folket har ännu inte glömt bort att försvarsutredningen förra hösten presenterade ett försvarsförslag som sedan reducerades, inte av försvarstekniska skäl utan därför att utredningen helt enkelt "hade räknat fel" – om man får använda det uttrycket – på ungefär 1 miljard kronor. Vad utredningen hade ansett att försvaret behövde i fråga om enheter och försvarseffekt förvandlades plötsligt under höstens lopp, när man kom underfund med felräkningen, till någonting helt annat. Vad som var sanning i november var alltså lögn i januari.

Det enda som är riktigt i försvarsministerns påstående är att den snabba kostnadsstegringen på kvalificerad materiel generellt sett tvingar oss, liksom andra länder, att minska kvantiteten inom vissa områden. Men skall vi följa med i utvecklingen – vilket försvarsministern själv säger vara nödvändigt – skall det föreligga åtminstone en viss parallellitet mellan oss och andra länder. Den stigande kvaliteten skall alltså

kompensera den minskade kvantiteten för att försvarseffekten skall vara någorlunda bibehållen, men så blir ingalunda fallet. Det är ju motsatsen som kommer att inträffa.

Lika felaktig är försvarsminister Sven Anderssons antydning om att nedgången av antalet brigader kan kompenseras — kompenseras innebär att det skall väga jämnt — genom att de kvarvarande brigaderna ges en högre materiell standard. Visst får de en högre materiell standard eftersom vapenutvecklingen går vidare — det skall vi inte bestrida — men det gör den även i andra länder, och standardhöjningen blir inte så stor att den ens tillnärmelsevis kan kompensera kvantitetsnedgången. Jag vågar påstå att det resonemang som försvarsministern för i just de här sammanhangen är vilseledande.

Vad försvarsministern anför om försvarsutgifternas andel av bruttonationalprodukten är också något besynnerligt. Andelen har faktiskt fortlöpande sjunkit, och likaså har försvarsutgifternas andel av våra statsutgifter väsentligen gått ner under det senaste decenniet.

”Om vi inte”, säger försvarsministern, ”behövde sätta av dessa resurser för försvarsändamål skulle generellt sett tillväxttakten i vår ekonomi förmodligen vara något snabbare.” Det är verkligen en sanning med modifikation. Om vi hade full sysselsättning i vårt land och om den nedgång av produktionen som blev resultatet av uteblivna försvarsbeställningar omedelbart kunde kompenseras med annan produktion, skulle påståendet möjligen — men inte säkert — vara sant. Men nu är det ju inte fallet. Vi har undersysselsättning. Den kommer att bestå, det vet vi. Vi måste bota den med AMS-medel och med AMS-åtgärder av relativt låg produktivitet. För samhällsekonomin i dess helhet kan det inte rimligen vara till fördel att vi gör plötsliga förändringar i tidigare försvarsbeslut som får till konsekvens att människor friställs. Antalet arbetslösa ökar då och tvingar oss att avsätta en stor del av våra gemensamma tillgångar för arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Det är här det samhällsekonomiska helhetstänkandet kommer in i bilden, och det var det som jag efterlyste. Starkt komprimerat gäller frågan med andra ord, om det inte ur hela samhällsekonomin synvinkel hade varit bättre att inte ha haft så förtvivlat bråttom att dra i gång nedrustningssträvandena. Förhåller det sig kanske inte rent av på det sättet att de ”besparingar” som man uppnått på försvarshuvudtiteln äts upp av kostnadsökningar och problem inom andra samhällssektorer? Det kan inte rimligen vara något intresse för en socialdemokratisk regering att behöva redovisa stora belopp på arbetsmarknadshuvudtiteln för att bekämpa arbetslösheten, om en stor del av den arbetslösheten — hur stor del vet vi inte — hade kunnat förebyggas genom en mera metodisk och mera genomtänkt anpassning av försvaret till vad rikets säkerhet och svensk neutralitetspolitik kräver.

Det var särskilt den frågan som jag ville ha belyst med min interpellation, men den frågan har försvarsministern lämnat obesvarad, kanske därför att den är svår att besvara — det skall jag gärna medge — eller därför att försvarsministern inte vill svara på den. I varje fall saknar vi den samhällsekonomiska analysen. När får vi den?

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Herr Bohman anser sig inte ha fått klara besked i det här svaret, och naturligtvis har han inte fått det på den punkt som avser Kungl. Maj:ts ställningstagande till den rullande femårsplanen — det kommer den 10 januari. Men i övrigt anser jag nog att de direkta frågor som herr Bohman ställt har blivit besvarade. Det är besked på väsentliga punkter, herr Bohman. Framför allt är det ett klart besked att de uppgifter som herr Bohman har i sin interpellation om att försvarsbeslutet kommer att minska sysselsättningen inom försvaret och inom försvarsindustrin med 8 000—10 000 personer är felaktiga. Det förekommer i pressen ständigt sådana felaktiga uppgifter, och jag har velat ta det här tillfället till vara för att påpeka att uppgifterna är oriktiga — de stämmer inte med verkligheten. Vi har inom försvarsdepartementet och i samförstånd med våra myndigheter försökt beräkna detta riktigt, och beräkningarna finns i det här interpellationssvaret.

Jag vill fästa herr Bohmans uppmärksamhet på att vi icke har avskedat en enda försvarsanställd och att det icke genom det försvarsbeslut som togs i våras kommer att avskedas någon försvarsanställd. Är det inte ett klart besked?

När det gäller försvarsindustrin erinrade herr Bohman om vad jag har sagt vid bl. a. ett symposium där industrin och våra förvaltningar hade representanter närvarande och där jag angav samma siffror som jag har angivit i dag om vilka konsekvenser försvarsbeslutet på sikt får för vår försvarsindustri, som har nära 50 000 anställda. Jag står fast vid dessa siffror — jag har kontrollerat dem igen. Den stora nedskärningen kommer, som jag också påpekade vid detta symposium, att gälla vår flygindustri — på robotsidan och på flygplanssidan. För de övriga krigsmaterielproducerande industrierna får försvarsbeslutet inte sådana konsekvenser som inom flygindustrin. Eftersom jag har möjligheter att bedöma vilka anslag vi har för materielanskaffning under de närmaste åren — jag har större möjlighet att bedöma det i dag än i våras när vi debatterade frågorna -- kan jag hålla fast vid vad jag har sagt.

Att sedan chefen för försvarets materielverk vid det symposiet hade en annan mening är riktigt — jag polemiserade med honom. Jag vill inte polemisera med honom nu, men jag håller på att det är departementets och min uppfattning som är den riktiga.

I fråga om de rationaliseringar som sker inom försvaret har jag sagt i interpellationssvaret att de delvis är sådana naturliga rationaliseringar som sker inom alla förvaltningar och inom privata företag. En sådan sak som den omorganisation av den lägre regionala och lokala ledningen som vi håller på med — visst är den en rationaliseringsåtgärd. Genom att slå samman administrationer sparar vi ganska mycket folk. Det är förberett sedan flera år tillbaka och har inget samband med det försvarsbeslut som fattades i år.

Jag skulle kunna nämna andra sådana rationaliseringar, som kunnat göras tack vare tillkomsten av försvarets rationaliseringsinstitut och som kan genomföras utan att vi minskar verksamheten eller ambitionsnivån. Genom att ta till vara modern teknik -- vi tvingas att göra investeringar naturligtvis — kan vi genomföra begränsningar i personaluppsättningen,

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

och eftersom personalen är dyr är vi ju tvingade att göra sådana rationaliseringar.

Men jag sade också i interpellationssvaret att minskningen av personalen även har samband med den förändring av försvarsverksamheten som undan för undan inträder genom 1972 års försvarsbeslut. Vi har ju här i kammaren i stort sett enats om att göra vissa begränsningar i utbildningsverksamheten. Det får sina konsekvenser. De uppträder kanske framför allt när det gäller underhåll och reparation av materiel, där förslitningen ju inte blir densamma om man övar mindre och om man flyger mindre. Det är här som svårigheter har uppstått för förenade fabriksverken, som ju har hand om en del av denna underhålls- och reparationsverksamhet. Där är det en klar nedgång, vilket jag antyder i mitt svar.

Jag skall tillägga att den personal vi talar om är civil och civilmilitär personal. När det gäller militär personal sker ingen minskning, utan där är ju under femårsperioden en viss ökning planerad av två skäl, för det första därför att vi vill försöka göra utbildningsverksamheten mera effektiv och för det andra därför att vi skall ha bevarad handlingsfrihet framåt i tiden. Det är viktigt för vår handlingsfrihet att vi har tillräckligt med militärt befäl, utbildat för både freds- och naturligtvis också krigsorganisationen.

Herr Bohman talade om att på vissa förband utnyttjas arbetskraft som betalas av arbetsmarknadsstyrelsen. Det lär vara riktigt, men det beror ju på att arbetsmarknadsstyrelsen på jakt efter arbetsobjekt vänder sig till statliga och kommunala myndigheter och frågar om det finns möjligheter att för en tid få vissa arbetslösa placerade där. Det är på detta sätt som vi på skjutfält och på andra håll har fått tillfällig förstärkning. Denna är såvitt jag vet icke direkt begärd av försvaret, och om den bortfaller så är det ingenting som skall ersättas. Sådant här förekommer på de håll i landet, har jag hört, där arbetslösheten är störst, men det är som sagt den hjälp vi ger arbetsmarknadsmyndigheterna på deras egen begäran.

När herr Bohman kom in på resonemanget om den sista frågan sade han att riksdagsbeslutet är ett nedrustningsbeslut, och han undrade varför vi skall ha så bråttom med att verkställa det. Jag måste säga, herr Bohman, att så som interpellationen var skriven uppfattade jag den som ett försök att inte bara vinna klarhet om sysselsättningsläget utan också som ett försök att innan riksdagen skils i år få ett tillfälle att angripa regeringens försvarspolitik och framställa den som en nedrustningspolitik – i motsats till oppositionens försvarsvänligare politik, föreställer jag mig. Men det är ingen sann skildring av verkligheten. Sanningen är i stället den att även oppositionens förslag på sikt innebär mycket stora reduceringar.

Det finns en skillnad mellan regeringen och oppositionen i försvarsfrågan, men den är sannerligen inte stor. Om jag jämför den krigsorganisation som vi planerar för 1980-talet med den i ÖB:s s. k. bibehållandenivå föreslagna krigsorganisationen, så får jag, räknat i procent – vilket herr Bohman gör i sin interpellation – en reduktion med ca 25 procent över hela linjen. Inom vissa delar – och det rör sig om för försvaret väsentliga funktioner – innebär ÖB:s bibehållandenivå en minskning med nära 50 procent. Detta gäller t. ex. för antalet jaktdivi-

sioner, där ÖB:s bibehållandenivå upptar elva divisioner under 1980-talet i stället för dagens 20 divisioner. Det är alltså nära 50 procent. Men totalt är det 25 procent. Och eftersom moderaterna och mittenpartierna inte ansåg sig kunna följa överbefälhavaren och stödja honom i de anslagskrav som bibehållandenivån gjorde nödvändiga, så innebär ju oppositionens reducering av krigsorganisationen på sikt väsentligt mer än 25 procent och i fråga om jaktdivisioner en reducering med mer än 50 procent.

Varför låtsas herr Bohman inte om detta? Varför talar den moderata pressen aldrig om dessa förhållanden? Varför detta ensidiga och felaktiga tal om att dessa reduceringar på sikt bara är ett resultat av socialdemokraternas försvarspolitik? Denna ensidiga framställning har givit den svenska allmänheten – det ser jag på breven till mig – och tyvärr också utländsk press och utländska representanter och ambassader en felaktig bild av riksdagsbeslutet i försvarsfrågan. Om beslutet i våras skall betecknas med ordet nedrustning, som herr Bohman gör, hur skall man då beteckna herr Bohmans förslag? Och hur skall man beteckna överbefälhavarens bibehållandenivå?

Innebär inte också dessa reduceringsförslag, som är så omfattande om man ser in i 1980-talet – och det är ju det vi diskuterar – en nedrustning? Mitt svar på den frågan och mitt svar på frågan om vårens försvarsbeslut innebär en nedrustning är ett klart nej. Det är inte fråga om något sådant. Som jag gång efter annan påpekat i försvarsdebatten, senast i interpellationssvaret, beror förändringarna i krigsorganisationen på lång sikt faktiskt på att vi vill försöka följa med i den snabba vapentekniska utvecklingen. Vi möter då vad jag har kallat för exceptionella kostnadsstegringar på krigsmateriel. Nedgången i antalet enheter är icke ett uttryck för en minskad försvarskraft. Det är i de flesta fall och inom vitala områden fråga om en bibehållen eller förbättrad styrka.

Annars skulle vi ju, herr Bohman, kunna bibehålla samtliga enheter inom krigsorganisationen genom att minska takten i materielomsättningen. Jag skulle kunna visa på länder som gör så och som därmed så småningom får ett mycket modernt försvar. Det vill inte vi. Vi räknar med att försvareffekten gynnas av att vi så långt som möjligt följer med i den tekniska utvecklingen inom vissa vitala områden av försvaret.

Vi vet att andra länder, som i likhet med Sverige håller på kvalitetskravet, omorganiserar sin försvarsmakt och satsar på ett modernt försvar med ett mindre antal enheter. Den aktuella internationella statistiken visar att antalet enheter, brigader, flygdivisioner, fartyg inom marinen, osv. nedgår, i en del länder, som satsar hårt på att följa med i den tekniska utvecklingen, ganska snabbt – i andra, där man så länge som möjligt bibehåller icke fullt modern materiel, går det långsammare. Sverige befinner sig icke i någon undantagsställning här.

Dessutom måste vi ha klart för oss att man utomlands inte, som vi har gjort, redovisat några långtidsplaner. Det är praktiskt taget inget land som i likhet med oss har redovisat femåriga programplaner eller femtonåriga perspektivplaner. Vi har gjort det, men det gäller då för oss att inte begå det fel som jag har upptäckt att man gör på så många håll, nämligen att man jämför vårt framtida försvar – det vi skall ha på 1980- och 1990-talen – med andra länders försvar i dag. Det är en helt orimlig

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

jämförelse.

När jag såg herr Bohmans sista fråga i interpellationen var jag inte helt på det klara med vad herr Bohman menade. Det blev litet klarare genom det anförande vi nyss lyssnade till. Men jag vet inte, om vi skall fördjupa oss i detta.

Det är väl alldeles klart att vår bruttonationalprodukt har ökat kraftigt under 1960-talet och att försvarets andel har minskat. Det gäller alla länder i hela världen. Det är det mest typiska att den kraftiga stegringen av produktionen under 1960-talet i hela den industrialiserade världen – det är den jag talar om här – har fört med sig att, trots ökning av försvarsutgifterna överallt i början av 1960-talet och ända fram till 1968–1969, har försvarets andel av bruttonationalprodukten sjunkit. Vi skall inte glömma att Sverige är i Europa nummer två i fråga om vad medborgarna får betala för försvaret. Beträffande försvarskostnadernas andel per capita ligger ett land i Europa före oss som gör större uppföringar – det är Sovjetunionen. Nummer två är Sverige.

Den ställningen ändras inte genom försvarsbeslutet. Försvarets andel av bruttonationalprodukten har sjunkit med 1 procent under 1960-talet men är ändå hög. Men, herr Bohman, vi behöver väl inte resonera om vilka verkningar på samhällsekonomin i stort, om jag nu bortser från konjunkturförändringarna, som det skulle innebära, ifall en mycket stor del av våra 7 miljarder till försvaret skulle kunna sättas in på andra områden för att befrämja produktionen. Den saken kan vi väl vara överens om.

Då återstår frågan: Men borde man inte ha väntat med att minska försvarets beställningar i ett konjunkturläge, då det inte är så lämpligt att få ut fler arbetslösa på arbetsmarknaden? Ja, herr Bohman, det är vad vi har gjort. Jag har haft mycket svårt att få reda på om det finns några friställningar vidtagna över huvud taget inom den svenska försvarsindustrin. Jag har lagt märke till att man har sagt upp tjänstemän inom Bofors – 300 på sikt – men jag har också fått det beskedet att denna minskning av antalet tjänstemän inom Bofors är en rationaliseringsåtgärd och har inget samband med förändringar i försvarsbeställningarna. Vi har lyckats hålla uppe försvarsbeställningarna och materielbeställningarna inom de industrier där man skulle kunna tänka sig att sysselsättningen var hotad. Vi försöker alltså att se till att vi i det här konjunkturläget, som vi tror snart skall ändras, håller uppe sysselsättningen inom försvarsindustrin – de möjligheterna har vi faktiskt – för att förhindra att vi får någon omedelbar arbetslöshet genom försvarsbeslutet. Och det har vi inte, herr Bohman, fått.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Vid vårens försvarsdebatt diskuterades en del av de frågor, som har aktualiserats i dagens interpellationsdebatt. I den debatten anförde jag bl. a. att ingen behöver sväva i tvivelsmål om att utfallet av propositionen 75 inte alls blir vad man tänkte sig då propositionen skrevs, och jag angav också skälen härför. Jag konstaterade att eftersom lönerna måste betalas ut och man inte kan vidta så kraftiga rationaliseringsåtgärder inom försvaret att de motsvarar de höjda lönerna,

Fredagen den
8 december 1972*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

måste besparingar göras på annat håll; det blir då främst på materielsidan som besparingar kommer att göras.

Enligt redovisade rationaliseringsförslag skulle de försvarsanställda på sikt minska med 5--8 procent. Jag trodde då att denna minskning inte skulle vara tillräcklig, om man beslutade fastställa de utgiftsramar som angavs i propositionen.

I en reservation från mittenpartierna anvisades en väg som, om den hade följts, skulle ha mildrat verkningarna, framför allt för vår försvarsindustri. Enligt då tillgängliga siffror från försvarets materielverk skulle de anställda inom försvarsindustrin på sikt behöva minska med 7 000--8 000, därav vid den direkta försvarsindustrin 5 000 à 6 000 och hos underleverantörerna cirka 2 000. Försvarsministern var även då mera optimistisk än försvarets materielverk.

I dagens arbetsmarknadsläge blir en så kraftig reducering av de sysselsatta mycket besvärande. Försvarsministern anger i dag att antalet arbetstillfällen inom försvarsindustrin för femårsperioden 1973--1978 skall minska med 2 500--3 000, om man tar hänsyn till enbart beställningar från det svenska försvaret. Jag skulle vilja fråga om underleverantörerna är inräknade i den siffran.

Under den korta tid som förflutit sedan försvarsbeslutet togs har enligt min bedömning läget inte förbättrats. Den utveckling som redovisas i den senaste programplanen visar att den bedömning som vi gjorde från oppositionshåll i våras tyvärr var riktigare än regeringens bedömning.

Försvarsministern är i sitt interpellationssvar fortfarande optimistisk och säger: "Jag bedömer därför att rationaliseringarna skall kunna genomföras även i fortsättningen genom en naturlig avgång i förening med en effektiv omplaceringsverksamhet, dvs. utan friställningar."

Jag hoppas att denna optimism har ett reellt underlag, men tyvärr är jag inte lika optimistisk.

Man kan ifrågasätta om det inte hade varit bättre att öka anslagen något och slippa gå omvägen över AMS eller tidigareläggning av beställningar och byggnadsarbeten för att sysselsätta i varje fall en del av den personal, som nu måste friställas både inom själva försvaret och inom försvarsindustrin, och detta innan industrierna hunnit ställa om till annan verksamhet. Vårt förslag från i våras innebär att man skulle ha fått en total organisation, som visserligen skulle ha blivit mindre än den vi har men dock avsevärt bättre än den riksdagen beslutade om. Dessutom skulle industrin ha fått andrum för den nedskärning som även enligt vårt förslag måste vidtagas.

Beträffande frågan om återbetalning av medel som använts för tidigareläggning av projekt ur sysselsättningssynpunkt måste man med skärpa framhålla att det inte kan vara rimligt att sådana arbeten som normalt inte skulle ha utförts förrän långt senare skall avräknas på försvarsanslaget under de närmaste åren. Detta förvärrar endast läget ytterligare, och det försvårar den långsiktiga planeringen.

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Försvarsministern förklarade sig vara nöjd med sitt eget svar. Det är väl alldeles klart att inte skriver försvarsministern ett interpellationssvar som han inte är nöjd med. Jag är däremot i allra högsta grad missnöjd. Men vi kan näppeligen votera om vem som har rätt – för en gångs skull är opposition och regeringsparti likställda. Jag vidhåller att svaret inte gav en tillfredsställande översikt över de problem som jag ville ha belysta.

Låt låt mig ändå, herr talman, bemöta en del av vad försvarsministern nyss sade.

När jag uppger att omkring 8 000 människor i försvarsindustrin kommer att bli friställda bestrider försvarsministern Sven Andersson detta och vidhåller att siffran ligger någonstans vid 3 000 personer.

Det är klart att jag har svårt att här bevisa min uppgift – och jag förmodar att försvarsministern har svårt att bevisa sin. Men nöjer man sig med vanliga enkla schematiska kalkyler, som bygger på vetenskapen om vad varje krona betyder i arbetstillfällen för försvarsindustrin och räknar med att nedgången av materielköpen blir drygt 2 miljarder kronor under de närmaste åren, då leder det fram till siffran 8 000 personer – en siffra som även chefen för materielverket har angivit som den antagliga siffran.

Nu vill försvarsministern inte här i kammaren polemisera mot herr Wählin – och det är kanske klokt – med det vore intressant att få höra resultatet av en direkt konfrontation mellan de båda herrarna – den sakkunnige ämbetsmannen och den politiska chefen för försvarsdepartementet. Jag tycker att det vore värdefullt att få en sådan redovisning, eftersom en av de frågor som jag ställde fortfarande uppenbarligen är obesvarad.

Jag kan emellertid redan nu ur överbefälhavarens skrivelse från mitten av november i år återge "ett exempel" på konsekvenserna för flygmaterielindustrin. Han nämner där att enbart för nyckelindustrierna då det gäller 37-systemet kommer nedgången av de anställda att uppgå till bortåt 1 500 personer. Det var alltså den nedgång som försvarsministern själv vitsordade på försvarskonferensen i Storlien, samtidigt som försvarsministern förklarade att i övrigt kommer försvarsindustrins inriktning "icke att behöva förändras nämnvärt".

Framtiden kommer väl att utvisa vem som har rätt; för dagen talar den sakkunnige ämbetsmannen emot försvarsministern, och de översiktskalkyler jag har gjort talar också emot försvarsministern.

Då det gäller de anställda i försvaret säger försvarsministern att ingen hittills har avskedats och att ingen kommer att behöva avskedas – samtidigt som försvarsministern konstaterar att antalet arbetstillfällen kommer att nedgå med ungefär 3 000 personer. Det intressanta är väl ändå, om man skall göra en samhällsekonomisk bedömning av våra möjligheter att ge full sysselsättning i landet, att konstatera att den nya inriktningen i försvaret leder till att 3 000 personer mindre kommer att sysselsättas.

Detta är självfallet i och för sig inget fel, om det innebär en klar rationaliseringsvinst och om det är så, att neddragningen är metodiskt genomförd för att åstadkomma en högre effekt av de pengar som vi

lägger ner på försvaret. Men om det i stället förhåller sig på det sättet, att personalnedgången är en följd av att försvarseffekten går ner så mycket att vi måste friställa folk för att få någorlunda godtagbart resultat vid de lägre belopp i köpkraft räknat som vi ställer till försvarets förfogande, då är det inte någonting att yvas över – då är det verkligen inte fråga om någon vinst.

På samma sätt förhåller det sig, fastän på betydligt lägre nivå, med det exempel som jag gav för att påvisa bristen på logik. När arbetsmarknadsstyrelsen i dagens sysselsättningsläge vänder sig till förbanden och frågar, om de har behov av arbetskraft, och förbandschefen konstaterar, att de pengar han får via de vanliga anslagen inte räcker till att ge folk den sysselsättning han behöver ge och han därför måste anställa av AMS anvisad arbetslös personal, är det ingen logik i detta. Det är "vi som hjälper AMS att sysselsätta folk", säger försvarsministern, folk som alltså inte skulle ha behövts för försvaret. Ingen har begärt att dessa skulle vara kvar i försvaret, säger försvarsministern. Ja, i själva verket behövdes de för försvaret, men medelstilldelningen räckte inte till för vederbörande chefer att ge denna personal det jobb som man skulle ha velat ge den.

Vidhåller försvarsministern fortfarande – jag kommer tillbaka till detta en gång till – att den rationalisering, som det här är fråga om, är en direkt från början åsyftad verksamhet, inriktad på att få större effekt för de pengar man lägger ned på försvaret och att den inte har något samband med den neddragning av vårt försvar som har skett 1972 och åren dessförinnan – 1972 års beslut är ju en konsekvens av andra tidigare från 1967–1968 och fram till 1972 fattade beslut? Jag påstår att motsatsen är fallet, att åtskilliga av dessa utredningar, åtskilliga av dessa s. k. rationaliseringsåtgärder är betingade av den lägre nivå i reella termer räknat som det svenska försvaret ligger på i dag.

Vi får naturligtvis här acceptera besluten om försvarets inriktning i framtiden. Vi är tvingade därtill, även om besluten är fattade av en majoritet bestående av kammarens socialdemokrater och kommunister. Det är givet – det tillhör demokratin. Men vad jag här har efterlyst är ett klarläggande av om och i vad mån besluten i själva verket leder till besparingar, om det inte hade varit bättre ifall man hade handlat något försiktigare och kunnat ge dessa människor sysselsättning i försvaret i stället för att gå omvägen och ge dem jobb via AMS. Hade det inte samhällsekonomiskt varit bättre att göra på det sättet?

Därmed skulle jag egentligen, herr talman, ha kunnat sluta min replik till försvarsministern, men han gick vidare och gjorde gällande att anledningen till min interpellation var att jag i riksdagens elfte timme ville ha till stånd en stor försvarspolitisk debatt med socialdemokraterna, under vilken vi skulle rulla upp alla andra gamla motsättningar. Det var faktiskt inte min mening, men eftersom försvarsministern har inlett en sådan debatt, skall jag replikera på några punkter.

Det är klart att både ÖB:s bibehållandenivå och oppositionspartiernas och framför allt vårt alternativ innebar en kvantitativ reducering av åtskilliga enheter inom försvaret. Det har jag ingalunda bestridit, men den är inte tillnärmelsevis så långtgående som den reducering socialdemokraternas och kommunisternas förslag medför. Det kan med större fog

Fredagen den
8 december 1972

Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut

frågas, om inte den neddragning som ÖB ställt sig bakom genom bibehållandenivån och den som mittenpartierna och vi har föreslagit inte bättre täcker det syfte som försvarsministern själv har uttalat sig för både i svaret och senare, nämligen att det här bara är fråga om att anpassa försvarets enheter efter en kvalitativt sett högre nivå. Jag gör gällande att majoritetsförslaget innebär att man inte åstadkommer någon parallellitet mellan kvantitet och kvalitet. Man går långt därunder. Den neddragning kvantitativt sett, som sker inom försvaret genom socialdemokraternas förslag, innebär inte alls att man får den kvalitetsbalans som försvarsministern säger sig eftersträva. Tvärtom uppstår en avsevärd reduktion av vår försvarskraft.

Nej, säger försvarsministern, och vidhåller att det bara är fråga om en anpassning till högre kvalitet. Nedgången är inte – jag skrev upp det – ”ett uttryck för en minskad försvarskraft”. Vi får i själva verket en förbättrad försvarsstyrka, sade försvarsministern.

Det är fel i sak. Men om det verkligen vore riktigt, då skulle alltså ÖB:s bibehållandenivå ha inneburit en väsentlig upprustning. Då skulle också oppositionspartiernas förslag ha inneburit en väsentlig upprustning. Det är faktiskt första gången som jag hört socialdemokraterna påstå att våra försvarsförslag skulle ha medfört en upprustning av det svenska försvaret.

Uppgiften om att antalet enheter på alla håll ute i världen sjunker är inte riktig, generellt sett. Det pågår på alla håll en omorganisation, men ingen skall kunna påstå att den generella tendensen ute i världen är en minskad försvarseffekt i dessa länders försvarskrafter. Den är bibehållen eller ökad effekt, medan jag påstår att vår egen kommer att bli väsentligt reducerad.

Det kan vara intressant i det här sammanhanget att visa en bild ur ÖB:s skrivelse som i någon mån belyser vad som kommer att hända på 1980-talet vid nuvarande situation. (Sid. 105)

Då säger försvarsministern: Herr Bohman och oppositionen gör fel. Ni jämför vad som kommer att ske i början av 1980-talet i det svenska försvaret med läget i dag i staterna omkring oss.

Det gör vi inte alls. Vad vi jämför är tendenserna i den svenska försvarsutvecklingen och motsvarande tendenser – såvitt vi kan utläsa dem – i andra länder. Då finner vi i dagens läge en klar skillnad: vår trend pekar nedåt, den generella tendensen hos andra länder ligger på i varje fall bibehållen försvarseffektnivå. Det är detta som är det väsentliga för våra bedömningar.

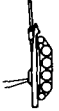

I förhållande till bruttonationalprodukten, som under 1960-talet steg i vårt land, har försvaret legat på klart sjunkande nivå, det är väl alldeles obestridligt. Att det inte blev ett mera påtagligt uttryck för sänkningen förra året berodde på att Sverige inte hade någon tillväxt av bruttonationalprodukten. Men så säger försvarsministern, för att riktigt dräpa till mig: Glöm inte bort att medborgarna i Sverige betalar mer till försvaret än några andra länders medborgare, med undantag av Sovjetunionens.

Den jämförelsen är inte rättvisande. Den jämförelse man skall göra måste utgå från bruttonationalprodukten. Vi har en högre levnadsstandard, i varje fall i kronor och ören räknat, högre lönenivå än några andra länder. Om man skall bedöma vad de svenska medborgarna avstår

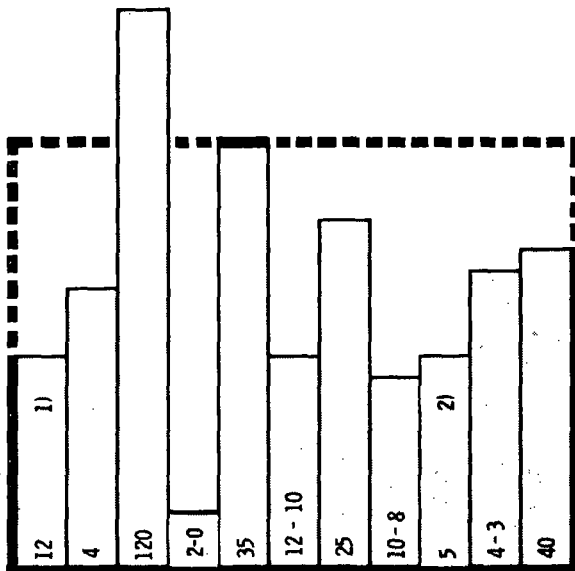

Krigsorganisation för viktigare funktioner enligt nuvarande planering i nivå I (cirkatal)

1972

	24
	6
	90
	13
	35
	22
	30
	20
	10
	5
	55

i början av 80-talet

1) Delvis sänkt kvalitet

2) 5 lätta attackdivisioner (skolflygplan SK 60) tillkommer

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut

till försvaret måste det ske mot bakgrunden av vår nominella lönenivå. Och då blir vi inte så märkvärdiga.

Dessutom måste sådana jämförelser ta hänsyn till de ytor som skall försvaras. Om Sverige inte var större än Danmark, skulle vi självfallet inte behövt så betydande försvarsresurser. Vi har som utgångspunkt för vår gemensamma försvarspolitik haft att varje del av det här landet skall försvaras. Risker är att detta mål inte längre kan fullföljas. Om vi vore

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

beredda att uppge större delen av Norrland och en stor del av södra Sverige skulle vi självfallet inte behöva den storleksordning på försvaret som vi i dag anser oss behöva.

Den tredje faktorn, som herr Sven Andersson naturligtvis inte velat tänka på, är den omständigheten att Sverige står ensamt. Vi befinner oss mitt emellan två stora starkt militärt organiserade block, där de enskilda staterna kan samordna sin försvarspotential. Det ena blocket har bakom sig Förenta staternas oerhörda resurser, och det andra blocket har Sovjetunionens. Detta måste tas med i bilden, när vi skall bedöma de försvarsbördor som vi tagit på oss i handlingsfrihetens och neutralitetspolitikens intresse.

Vad jag har syftat till med min interpellation var emellertid inte – där har försvarsministern fel – att få till stånd en stor debatt om den svenska försvarspolitik. Jag ville ha de senaste årens – inte bara 1972 års – försvarsbeslut insatta i sitt samhällsekonomiska sammanhang, för att få klarlagt i vad mån de besparingar som vi talar om är verkliga samhällsekonomiska besparingar. Den analysen har försvarsministern inte givit mig. Han har ansett att det varit för svårt att ge mig den, det återstår bara att beklaga detta.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! När det gäller de svenska försvarsutgifternas storlek och det faktum att vi med hänsyn till vår alliansfria politik, vårt stora geografiska område osv. tvingas att betala mer än andra länder så är herr Bohman och jag självklart eniga. Och socialdemokraterna har väl genom sin försvarspolitik just fört fram vårt land till positionen som ett av de länder som med hänsyn till sin storlek har det starkaste försvaret i Europa.

Men just därför att vi har fört den försvarspolitik måste jag reagera när herr Bohman dels i interpellationen, dels här talar om och använder en sådan siffra som att vissa delar av krigsorganisationen reduceras med upp till 50 procent, en siffra som också har förekommit i ledare i moderata tidningar. Man talar då inte om vad det är som på sikt under 1980-talet skall reduceras så kraftigt. Även i ÖB:s bibehållandeplan rör sig ju redueringen när det gäller jaktflyg om ungefär 50 procent. Men varför icke tala om detta? Man ger ju en fullkomligt vilseledande bild utåt om vad det är för försvar vi håller på att skaffa oss.

Jag hade besök häromdagen av en utländsk journalist som kom upp för att få en intervju. Hans enda syfte var att få svar på frågan: Vad har Sverige för motiv att minska sitt försvar med 50 procent? Är det en önskan från vår sida att gå i spetsen för en nedrustning i världen? Journalisten utgick från att det var fråga om 50 procent. Var hade han fått detta ifrån? Jo, från Svenska Dagbladet. Och han trodde det var sant.

Är det rimligt, herr Bohman och herrar pressmän, att så felaktigt framställa bilden av försvarsbeslutet? Den bild som vi nyss såg på duken motsvarar i stort sett det förslag som oppositionen förde fram både i försvarsberedningen och här i kammaren – om jag med oppositionen avser mittenpartierna, som ju i våras icke föreslog ett enda öre mer i anslag än vad riksdagen beslöt. Till oppositionen hör också moderaterna

som en liten del.

Det är att skada försvaret när man ger falska uppgifter till allmänhet och utland om vad vi har beslutat. Och herr Bohman har ju i den här debatten inte kunnat peka på att försvarsbeslutets konsekvenser är massavskedanden i industrin, massavskedanden inom försvaret. Vi har inte avskedat någon. Jag har icke kunnat få säkra uppgifter på om i år någon svensk försvarsindustri har avskedat någon anställd. Däremot kan vi, som har tillgång till uppgifter om materielanslagen under femårsperioden, se att inom flygplansindustrin måste det ske en nedgång därför att det minskade antalet enheter och den rationella produktionen innebär att man icke behöver sysselsätta folk i samma utsträckning som tidigare. Vi hoppas dock att med den metod att lägga ut beställningar som vi använder denna nedgång i sysselsättningen – där kan jag alltså inte ge några utfästelser – också hos SAAB med underleverantörer skall kunna ske i stort sett genom naturlig avgång. Vi har fått uppgifter från detta företag om ålderssammansättningen för de anställda. Det är möjligt att vi inte kan klara uppgiften, men problemen är inte så stora som framgår av vissa siffror i tidningsdebatten.

Jag sade i riksdagsdebatten i våras, att jag var nästan säker på att det kritiserade försvarsbeslutet ändå skulle innebära, att Sverige kommer att leda rustningsligan i Europa under detta år och överblickbar del av nästa år. Tyvärr hade jag rätt – den internationella statistik som har kommit under den senaste tiden visar ju, att den höjning av försvarsanslagen som riksdagen beslöt i maj ger Sverige denna position. Anledningen härtill är naturligtvis att andra stater i nuvarande avspänningsläge passar på att göra som vi: håller tillbaka kostnadsutvecklingen inom försvaret eller, som sker på flera håll, direkt minskar anslagen. Det är den tendens som nu förekommer. Läs om vad som sker i Belgien, Holland, Danmark och England! Det är naturligt att de europeiska staterna, med sina statsfinansiella svårigheter och sin önskan att utnyttja resurserna på annat sätt, i nuvarande avspänningsläge passar på att hålla tillbaka försvarsutgifterna.

Det är därför som jag, herr Bohman, vågar hävda att vår försvarseffekt inte nedgår. Naturligtvis innebär, det har jag aldrig förnekat, det förhållandet att vi ligger stilla med försvarsutgifterna i fem år och förmodligen inte får hundraprocentig kompensation för prisstegringarna – lönestegringarna får vi säkerligen hundraprocentig kompensation för genom nettoprisindex, däremot kanske vi inte får det för nettoprisstegringarna på tekniskt kvalificerad materiel – att vi något minskar försvarskostnaderna i förhållande till de nuvarande. En av orsakerna till att vi genom rationalisering och andra åtgärder försöker begränsa personalkostnaderna, herr Bohman, är alltså att vi därigenom vill upprätthålla materielandelen i anslagen.

Om det är någon skillnad mellan min uppfattning i dessa frågor och den som hävdas av högste ansvarige chefen för försvarets materielverk, gäller det hur stor andel av försvarsanslagen vi i framtiden kan avsätta för materielinköp till förnyelse och förbättring av våra vapensystem. Vi arbetar metodiskt för att begränsa den ständigt stigande personalkostnadsandelen i försvarsbudgeten och ge mera utrymme för det vi satsar på, nämligen teknisk forskning och utveckling samt materiel.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut*

Fredagen den
8 december 1972

Ang. följderna av
1972 års försvars-
beslut

Det är på detta sätt vi arbetar med försvarsanslagen. Herr Bohman bör komma ihåg att motivet för våra personalreduceringar och rationaliseringar på sikt är att vi skall ha så stor handlingsfrihet som möjligt. Om det internationella läget skulle försämrats så att vi tillsammans med andra stater tvingas ändra försvarspolitikerna bör vi ha förutsättningar härför i form av en god teknisk kunskap, en fungerande krigsmaterielindustri och dessutom en militär personal som omedelbart kan sättas in – och det sistnämnda området tillhör icke de avsnitt där vi gör begränsningar.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Försöker inte försvarsminister Sven Andersson nu bevisa litet för mycket?

Försvarsministern gör för det första gällande att vi moderater och mittenpartierna ville ge mera pengar till försvaret än vad regeringen vill, för det andra att den satsning som moderaterna föreslagit ligger lägre än ÖB:s "bibe hållandenivå" och för det tredje att ÖB:s bibe hållandenivå är så låg att den innebär en försvagning av försvaret. Sedan påstår försvarsminister Sven Andersson helt frankt att regeringens förslag inte innebär någon nedrustning! Försvarseffekten kommer inte att nedgå. Det är bara fråga om att ge mindre pengar i köpkraft räknat till försvaret. Det skall klaras av genom rationalisering på personalsidan. Men försvarseffekten kommer inte att gå ned, anser försvarsministern. Det stämmer inte, Sven Andersson! Det är att bevisa för mycket.

Sedan hoppar Sven Andersson på oppositionspartierna och Svenska Dagbladet också därför att tidningen har tagit in uppgifter som visar att antalet enheter i försvaret kommer att minska med bortåt 50 procent i början av 1980-talet. Försvarsministern påstår att det är en missvisande och felaktig bild, som kan leda till att omvärlden drar felaktiga slutsatser. Försvarsministerns påståenden håller inte. I ÖB:s egen skrivelse till försvarsministern den 17 november i år – som försvarsministern vid det här laget borde ha läst, den har legat 14 dagar i departementet nu – framhåller ÖB att i programplanen för nivå 2 vid 1980-talets början "de viktigaste krigsorganisatoriska enheterna har reducerats till ca 50 procent av dagsläget". Detta säger alltså den ansvarige chefen för det stora ämbetsverket – försvaret. ÖB slutar med att framhålla följande: "Utvecklingen innebär en fortlöpande nedgång i effekt eller med andra ord en kontinuerlig nedrustning. Ständigt minskade ekonomiska realresurser framtingar successivt omprövning av krigsmaktens inriktning och därmed också dess roll som ett medel för vår säkerhetspolitik."

Det är mot den bakgrunden som försvarsministern går ut och beskyller oppositionspartierna för att bedriva svartmålning och ge en missvisande bild av vad som i verkligheten händer.

Mittenpartierna kom i våras inte med något förslag till ökning av anslaget till försvaret, säger försvarsministern. Nej, det gjorde de inte, men vi gjorde det. Vi lade fram ett förslag, som inte var tillräckligt långtgående – det skall jag gärna medge. Det förhåller sig nämligen på det sättet både när det gäller försvaret och allting annat i samhället, att oppositionen alltid kommer i ett underläge när utvecklingen går vidare. Vi ställs ständigt inför fullbordade fakta. Det är inte lätt att omedelbart

ställa till rätta det som har gått snett under den tid regeringen har svarat för politiken. Det tar tid, det medger jag. Vi gör så gott vi kan. Vi redovisade i våras ett klart alternativ, som innebar en väsentlig uppräknings av försvarsutgifterna för innevarande år, ett förslag som skulle ha givit oss ordentlig handlingsfrihet för fortsättningen och möjlighet att rätta till det som var fel och att hindra att det går ännu längre åt tokigt håll.

Det blir inga massavskedanden i försvaret, upprepar Sven Andersson, samtidigt som han själv förklarar att arbetstillfällena på försvarssektorn går ner med 3 000. Och han medger att 3 000 arbetstillfällen faller bort inom försvarsindustrin. Jag har uppgett siffran 8 000. Under alla förhållanden blir det en försvarlig sysselsättningsminskning. Är den ett led i en verklig rationalisering, så får vi ta den. Men det är det jag bestrider.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Försvarsministern säger att vi inte begärde ett enda öre mer till försvaret i våras. Nej, det gjorde vi inte av den anledningen att överbefälhavaren sade att han inte hade gjort någon beräkning av följderna av de ramar som hade angetts i propositionen och att han borde få återkomma med sådana beräkningar. Vi sade att när de beräkningarna kommit in och Kungl. Maj:t i anledning därav lagt fram förslag till en förändring av försvaret — förhoppningsvis enligt vårt förslag — var vi också beredda att se till att medel härtill anslogs.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall försöka att inte förlänga diskussionen mer — vi skulle kunna göra denna debatt mycket lång.

Det är alldeles tydligt att herr Bohman i sitt senaste anförande försöker förvanska vad jag sagt. Jag har t. ex. inte sagt att ÖB:s bibehållandenivå innebär någon försvagning av försvaret. Jag vet tvärtom att överbefälhavaren med bibehållandenivå inte menar att man skall bibehålla krigsorganisationen i dess nuvarande omfattning, utan bibehållande av försvareffekten. Och det kan överbefälhavaren åstadkomma genom att på sikt dra ner krigsorganisationen med 25 procent — trots det bibehåller han försvareffekten, för han får ett modernare försvar. Han kan också dra ner antalet jaktdivisioner med nära hälften och ändå bibehålla försvareffekten.

Men, herr Bohman, det är just detta jag menar. Regeringsförslaget innebar en sådan reducering, och även oppositionspartiernas förslag innebar sådana här reduceringar. Vi gick något längre än ni, men inte mycket — över huvud taget inte längre än mittenpartierna. Det fanns en väldig majoritet i riksdagen, herr Bohman, bakom beslutet.

När vi föreslår detta skulle det vara fråga om nedrustning! Det är detta jag vänder mig mot. Jag vill ha mer balans. Jag vill ha bort överdrifterna i beskrivningarna av det försvarsbeslut som är fattat och de förändringar som sker inom försvaret — i beskrivningarna bortser man från att det är fråga om en anpassning till den moderna vapentechniken, som tvingar oss att göra antalet enheter mindre. Men kalla inte varje

sådan ändring för nedrustning, för det är fel och ger en fullkomligt vilseledande uppfattning utåt om vad vi håller på med. Tänk litet på försvaret, herr Bohman!

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Inte heller jag skall fortsätta den här debatten. Jag skall bara påstå att försvarsministern fortsätter att bevisa för mycket. Försvarsministern upprepar än en gång för det *första* att ÖB:s s. k. bibehållandenivå inte innebar någon som helst försvagning av det svenska försvarets effekt. För det *andra* att regeringens förslag inte innebär någon som helst nedrustning. Slutsatsen måste då bli att ÖB:s bibehållandeförslag innebär en klar upprustning av försvaret. Det är första gången som jag hört det påståendet framföras från regeringsbanken.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Ang. anstånd med militärtjänstgöring för studier

Herr försvarsministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Rask (s) den 22 november framställda interpellation, nr 228, och anförde:

Herr talman! Herr Rask har frågat mig om jag anser att en termins förskjutning i påbörjade studier till följd av fullgörande av repetitionsövning är att betrakta som "avsevärt avbräck i påbörjade studier". Om svaret är jakande har herr Rask vidare frågat mig om jag avser att göra värnpliktsverket och värnpliktsnämnden uppmärksamma på att uttolkningen av 22 § kungörelsen (1969:380) om värnpliktigas tjänstgöring m. m. hittills varit alltför restriktiv.

Enligt den av herr Rask omnämnda paragrafen kan anstånd med att börja tjänstgöring eller att fullgöra påbörjad tjänstgöring beviljas värnpliktig som visar att tjänstgöringen skulle medföra avsevärt avbräck i påbörjade studier.

De myndigheter som handlägger frågor om anstånd med värnplikts-tjänstgöring är väl medvetna om att frånvaro från studier på grund av krigsförbandsövning eller annan repetitionsutbildning kan medföra anståndsgrundande studieförsening och att särskilt vid bunden studiegång även en kort frånvaro i vissa fall kan medföra en så stor försening att anstånd är motiverat. Det måste naturligtvis bedömas från fall till fall när avsevärt avbräck i studierna skall anses föreligga. Enligt vad jag inhämtat från värnpliktsverket och värnpliktsnämnden brukar omkring en termins *styrkt* försening i eftergymnasiala studier medföra anstånd med repetitionsutbildning. Denna tillämpning av anståndsbestämmelserna förefaller mig rimlig.

Värnpliktsverket och värnpliktsnämnden gör, bl. a. genom gemensamma överläggningar, stora ansträngningar för att anståndsärendena skall få en så jämn och skäligen bedömning som det över huvud taget är möjligt. Man lägger också ned stor möda på att utreda studieförseningens längd i de enskilda fallen. Det bör även framhållas att företrädare för

utbildningsväsendet ingår i värnpliktsnämnden. Några åtgärder från min sida finner jag inte vara påkallade.

Slutligen vill jag nämna att de förslag angående förbättrad samordning mellan värnpliktsutbildning och eftergymnasiala studier som lagts fram i betänkandet "Samordning värnplikt – studier" (utbildningsdepartementet 1971:6) för närvarande övervägs inom försvars- och utbildningsdepartementen.

Herr RASK (s):

Herr talman! Jag vill tacka försvarsministern för svaret på min interpellation.

Det finns två anledningar till att jag har interPELLERAT i denna fråga.

Den första anledningen är att 22 § kungörelsen om värnpliktstjänstgöring m. m. – i vilken sägs att avsevärt avbräck i påbörjade studier kan vara skäl för anstånd med militärtjänstgöring – av de studerande vid universitet och högskolor uppfattas ordagrant som det står i kungörelsen, alltså som att befrielse från värnpliktstjänstgöring kan erhållas under den tid av året då studierna normalt bedrivs.

Den andra anledningen är att studerande inkallats till repetitionsövning så snart som tre år efter den militära grundutbildningen. Ansökan om anstånd har avslagits.

Normalt är väl studietiden fram till exempelvis en pol. mag.-examen fyra år. De studerande har den uppfattningen att dessa fyra år inte skall störas av militära repetitionsövningar. Nu sker det. Därför anser jag att det är mycket värdefullt att försvarsministern i sitt svar tolkar 22 § så att en termins styrkt försening i eftergymnasiala studier bör medföra anstånd med repetitionsutbildning.

Jag är litet tveksam huruvida värnpliktsverket och värnpliktsnämnden hittills har tillämpat bestämmelserna på detta sätt. Jag har här ett utdrag ur värnpliktsnämndens protokoll från den 7 augusti i år, där värnpliktsnämndens beslut i anledning av ansökan om anstånd i fem fall lyder: "Värnpliktsnämnden, som ej finner utrett att anståndsgrundande studieförsening uppstår, fastställer värnpliktsverkets beslut." Det innebär alltså avslag på ansökan om anstånd. Meddelandet om beslutet är kort och militäriskt, men jag tycker det även är litet nonchalant. I ett av de fem fallen hade intygsgivaren vid universitetet särskilt understrukit, att i samband med repetitionsövningen inföll en metodkurs på C-nivå och att det ansågs vara en väsentlig nackdel för ifrågavarande students fortsatta studier på C-nivå att han inte hade möjlighet att delta i denna metodkomponent. Vad detta betyder borde åtminstone den företrädare för utbildningsväsendet som ingår i värnpliktsnämnden förstå.

Får jag alltså tolka försvarsministerns svar på så sätt, att det är den värnpliktiges styrkta försening av påbörjade studier som är grunden vid värnpliktsnämndens bedömning av inkomna ärenden och inte en viss krigsförbandsövnings behov av ett visst antal man?

Försvarsministern säger i slutet av sitt interpellationssvar att de förslag angående förbättrad samordning mellan värnpliktsutbildning och eftergymnasiala studier som lagts fram i betänkandet Samordning värnplikt – studier för närvarande övervägs inom försvars- och utbildningsdepartementen.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. anstånd med
militärtjänstgöring
för studier*

Tyvärr har jag inte läst de förslag som återfinns i detta betänkande, men kan de överväganden som görs i departementen resultera bl. a. i att man bestämmer sig för en fyraårsintervall mellan den militära grundutbildningen och den första repetitionsövningen, så skulle mycket vara vunnet. Värnpliktsverket och värnpliktsnämnden skulle slippa åtskilliga hundratal anståndsansökningar. Den enskilde studeranden skulle slippa störningar i sin studiegång och de kostnader som försening innebär. Och den inkallande militära myndigheten skulle slippa besväret att fylla luckorna efter sådana inkallade värnpliktiga som för närvarande i undantagsfall beviljas anstånd.

Om sedan dessa bestämmelser kunde delges värnpliktiga studerande vid våra högre läroanstalter redan vid inskrivningen vid universitet och högskolor, skulle jag och många studerande värnpliktiga vara försvarsministern stor tack skyldiga. För dagen tackar jag än en gång försvarsministern för svaret på min interpellation.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Normalt skall kallelse till första repetitionsövning ske fyra år efter grundutbildningen, men jag vet att det finns vissa undantag – det har herr Rask också pekat på.

Det ställs krav på att man skall kunna styrka – oftast är det rektor vid universitet eller högskola eller någon av hans närmaste medarbetare som utfärdar intyg – att man förlorar en termin. Om man kan det, är enligt uppgifter från både värnpliktsverket och värnpliktsnämnden praxis den att man får anstånd med repetitionsutbildningen. Jag måste utgå ifrån att dessa uppgifter är riktiga.

Under de senaste åren har det här varit ett mycket stort problem för oss, det medger vi utan vidare. Antalet studerande är i dag stort, och det är självklart att vi försöker se till att den enskilde inte skall förlora för mycket i tid genom en månads inkallelse till repetitionsutbildning. Vi anpassar dessutom grundutbildningen så gott vi kan, och där är vi på väg att lyckas klara en samordning mellan studier och värnplikt som accepteras. Man har från värnpliktsverket upplyst mig om att det sedan ett eller två år finns handledningsbroschyrer där denna praxis anges, och att de värnpliktiga som kommer till universitet, tekniska högskolor eller andra eftergymnasiala utbildningsanstalter får – eller kan få – dessa uppgifter om vilken praxis som gäller. När jag tänker närmare efter, finner jag att jag under det senaste året nästan varit befriad från brev och framställningar från unga värnpliktiga som anser att de har blivit orättvist behandlade av nämnden och värnpliktsverket. Sedan vi för ett par år sedan genom samarbete mellan värnpliktsverket och värnpliktsnämnden lyckades få en förändring i praxis har jag knappast fått något sådant brev under det senaste året. Jag trodde att detta berodde på att hälsan alltid tiger still, men det är möjligt att det fortfarande finns enskilda som inte känner sig riktigt behandlade.

Jag vågar emellertid försäkra att värnpliktsverket och värnpliktsnämnden verkligen under de två senaste åren har lyckats att i stort sett behärska detta mycket svåra problem som en tid, för några år sedan, såg ut att leda till rent kaos men som det nu är bra ordning på.

Herr RASK (s):

Herr talman! Jag tycker det är väsentligt att försvarsministern nu understryker att det föreligger ett verkligt problem i det här fallet.

Sedan säger försvarsministern att man vid våra högre läroanstalter har handledningar där praxis är utsagd, och det är väl riktigt eftersom försvarsministern säger det. Men jag tror ändå att många av de värnpliktiga studerande läser denna handledning som om – och det understryker också försvarsministern – praxis är att inte värnpliktig studerande skall inkallas förrän fyra år efter grundutbildningen. Man gör alltså avsteg från denna praxis, kanske i många fall. Detta visar bl. a. ansökningar till värnpliktsverket och värnpliktsnämnden. Jag vågar hoppas att de förhandlingar som förs mellan försvars- och utbildningsdepartementen och de militära myndigheterna skall leda till sådana resultat att man i kungörelse spikar fast en fyraårsintervall mellan grundutbildning och första repetitionsövning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om åtgärder mot diskriminering av äktenskapet

Statsrådet fru ÖDHNOFF erhöll ordet för att besvara herr *Burenstam Linders* (m) den 10 november framställda interpellation, nr 217, och anförde:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har frågat mig vilka åtgärder jag önskar vidta för att undanröja den omfattande ekonomiska diskriminering som träffar äktenskapet som samlevnadsform. Av interpellationen framgår att det är reglerna om skatter och om sociala förmåner som interpellanten anser missgynna dem som gifter sig jämfört med dem som lever ihop utan äktenskap.

Det är inte riktigt att generellt påstå att äktenskapet diskrimineras i skatte- och sociallagstiftningen. Det finns situationer då det är förmånligare att vara gift, och det finns situationer då det är förmånligare att vara ogift.

Vid jämförelsen mellan gifta och ogifta måste man i första hand skilja mellan människor med och utan barn.

Jag skall först behandla äktenskapets rättsverkningar för barnlösa sammanboende. Låt oss alltså börja med det fallet att det är två unga människor utan barn som flyttar ihop och som funderar på om de skall gifta sig eller inte. Vad har en vigsel för inverkan på deras ekonomi?

För de sammanboendes inbördes ekonomiska förhållanden har en vigsel relativt stor betydelse. De får underhållsskyldighet mot varandra, de får giftorätt i varandras egendom om de inte har äktenskapsförord, de ärver varandra om de inte har några bröstarvingar osv.

Det är emellertid inte dessa familjerättsliga verkningar som interpellanten tar sikte på utan verkningarna i fråga om skatter och sociala förmåner. För makarnas skatt har vigseln i vanliga fall ingen större betydelse. Det vanliga är ju att båda två är löntagare och att de fortsätter att förvärsaarbete även efter det att de flyttat ihop. Äktenskapet medför då endast vissa smärre verkningar på skattesidan. Förmånligt är att de

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

som gifter sig kan få högre avdrag i vissa fall från inkomst av kapital och i fråga om försäkringspremier. Vidare kan en gift person utnyttja makens outnyttjade avdrag för underskott och förlust. Negativt är att makars eventuella arbetsfria inkomster (B-inkomster), om de överstiger avdragen från dessa inkomster, läggs på toppen av den högre arbetsinkomsten. Vidare sambeskattas de gifta i fråga om förmögenhet, vilket emellertid har betydelse bara om deras sammanlagda förmögenhet är över 150 000 kronor. Ett väsentligt skäl för dessa regler är att det ur kontrollsynpunkt är svårt att ha en individuell beskattning av kapitalinkomster och förmögenhet, alltså just för att undvika den "mygelekonomi" som Burenstam Linder anser att vi uppmuntrar. Men dessa skatteregler, där äktenskapet har betydelse, gäller som synes detaljer och de slår i båda riktningarna. Att de skulle ha någon betydelse för benägenheten att gifta sig är svårt att tro.

I fråga om de sociala förmånerna är det i regel fördelaktigt för två samboende barnlösa löntagare att gifta sig. De får ett bättre riskskydd i vissa avseenden än om de levde tillsammans utan vigsel. Hustrun börjar bygga upp en rätt till änkepension från folkpensioneringen och från ATP. Dör hustrun vid ett olycksfall i arbetet kan mannen få änklingslivränta. Om mannen gör värnpliktstjänstgöring har hustrun större möjligheter att få familjebidrag.

Vad jag nu sagt gäller det vanligaste fallet, nämligen att båda makarna är löntagare.

Om endast en av parterna har inkomster medför oftast ett äktenskap betydande fördelar jämfört med samboende utan äktenskap. Den förvärvsarbetande maken får nämligen – som en direkt följd av vigseln – ett avdrag på 1 800 kronor från inkomstskatten. Detta avdrag från den uträknade skatten, som infördes vid avskaffandet av sambeskattningen år 1971, innebär en betydande förmån för gifta, jämfört med ogifta som bor tillsammans. En annan förmån för gifta samboende med bara en förvärvsarbetande, en förmån som alltså i detta fall beror av civilståndet, är hemmamakeförsäkringen inom sjukförsäkringen. Försäkringen ger make som saknar förvärvsinkomst en grundsjukpenning vid sjukdom på 6 kronor per dag utan att han eller hon behöver betala någon avgift för detta. Hemmamake har också möjlighet att teckna frivillig sjukpenningförsäkring.

Om en av makarna studerar vid universitet, högskola eller liknande, kan vigseln ha en negativ inverkan på ekonomin under förutsättning att den andre maken har inkomster. Den studerande makens rätt till studiemedel kommer nämligen då att bli beroende av andra makens inkomst. Även när det gäller återbetalningsskyldighet för studiemedel har makens inkomst betydelse.

Vidare kan vigsel medföra s. k. faktisk sambeskattning för jordbrukare och rörelseidkare, vilket under vissa förhållanden kan vara en nackdel med hänsyn till att lön till medhjälpare inte kan dras av vid beskattningen. 1972 års skatteutredning har i uppdrag att pröva frågan om någon form av individuell beskattning även i dessa fall.

För ålders- eller förtidspensionärer utan barn kan ett giftermål medföra ekonomiska nackdelar. Folkpensionen är nämligen större för

ensamstående pensionär än för vardera av två gifta samboende pensionärer. Gifta pensionärer kan också få en något högre skatt på ATP-pension och andra sidoinkomster jämfört med två pensionärer som bor tillsammans utan att vara gifta. Pensionssystemet i sin helhet kan dock med hänsyn till främst änkepensionerna inte anses diskriminera äktenskapet. Det bör också redan här påpekas att ogifta samboende pensionärer som har eller har haft barn tillsammans eller tidigare varit gifta med varandra jämföras med gifta i fråga om bl. a. folkpensionens storlek.

Sammanfattningsvis kan man konstatera följande beträffande äktenskapets inverkan på skatt och bidrag för två barnlösa sammanboende. För två löntagare är återverkningarna på skattesidan normalt obetydliga, medan på den sociala sidan riskskyddet förbättras i vissa avseenden. Om en av makarna saknar inkomst medför äktenskapet i regel betydande fördelar, främst en skattelindring på 150 kronor i månaden och rätt till grundsjukpenning vid sjukdom. Rätten till änkepension har också störst betydelse för denna familjetyp. För pensionärer, jordbrukare och andra egna företagare samt dem som uppbär eller har uppburit studiemedel kan giftermålet betyda minskade förmåner eller ökade skyldigheter.

Äktenskapet kan således ha såväl positiva som negativa verkningar i fråga om skatter och förmåner. Man kan få en uppfattning om var tyngdpunkten ligger genom följande kostnadsberäkningar. Att jämställa gifta och ogifta pensionärer beträffande pensionens storlek, rätt till kommunala bostadstillägg, barnstillägg m. m. skulle kosta omkring 500 miljoner kronor. Att slopa prövningen av rätt till studiemedel mot makes inkomst skulle medföra ökade statsutgifter med drygt 100 miljoner kronor, varav dock huvuddelen skulle återbetalas i framtiden. Merskatten på grund av regeln om sammanläggning av makars arbetsfria inkomster kan uppskattas till i runt tal 50 miljoner kronor. Mot dessa 650 miljoner kronor står värdet av 1 800-kronorsavdraget på skatten, vilket beräknats till ca 1 500 miljoner kronor, grundsjukpenningen till hemmamaake värd ca 75 miljoner kronor, och änkepensionerna från folkpensioneringen och ATP, tillsammans värda närmare 800 miljoner kronor, dvs. totalt ca 2 350 miljoner kronor i värde för de förmåner som äktenskapet kan medföra. Det är alltså ingen tvekan om att äktenskapets förmånliga verkningar i fråga om skatt och sociala förmåner allmänt sett väger betydligt tyngre än dess negativa verkningar.

Det bör påpekas att de summor jag här angett för värdet av olika förmåner avser förmånernas värde för såväl barnfamiljer som barnlösa. Det är emellertid i flertalet fall endast för barnlösa sammanboende som civilståndet har betydelse i fråga om dessa förmåner.

Låt mig nu gå över till att besvara frågan om vilken betydelse civilståndet har för två människor som sammanbor och har barn tillsammans.

Svaret är att civilståndet har ännu mindre betydelse för dem än för de barnlösa. Huvudregeln i såväl skatte- som sociallagstiftningen är nämligen den att med gifta jämföras de som har varit gifta eller som har eller har haft barn tillsammans. När kontrahenterna har barn tillsammans bortfaller därför flertalet av de skillnader som beror på civilstånd och som förekommer för samboende utan barn. 1 800-kronorsavdraget på skatten

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

tillkommer således alla barnfamiljer där en av makarna saknar inkomst, oberoende av civilstånd. Grundsjukpenningen till hemmameka och änkepension från folkpensioneringen likaså. Folkpensionsbeloppet för gifta pensionärer tillämpas också för samboende ogifta pensionärer som har eller har haft barn tillsammans. Och denna likabehandling gäller också för de nya förmåner som kan tillkomma till följd av barnen – förvärvsavdrag, bostadstillägg till barnfamiljer, studiehjälp m. m. Vidare gäller i alla dessa sammanhang att gifta som lever åtskilda räknas som ensamstående.

Såväl skattereglerna som flertalet regler om sociala förmåner har alltså den innebörden att ogifta samboende med gemensamma barn jämställs med gifta samboende och att gifta som inte sammanbor räknas som ensamstående. Det är med andra ord inte civilstånd utan samboende och förekomst av barn som är avgörande. Det finns bara två undantag av större praktisk betydelse från denna huvudregel. Det ena undantaget är att rätt till änkepension från ATP kan grundas endast genom äktenskap. Det andra undantaget är studiemedelssystemet, där vigsel kan ha betydelse för rätt till studiemedel, rätt till barnstillägg och återbetalnings-skyldighet för studiemedel och där det inte finns någon regel att med gifta jämställs ogifta samboende med gemensamt barn. I det avseendet kan det alltså vara en nackdel att gifta sig. Här finns emellertid ett förslag från studiemedelsutredningen att en sådan regel skall införas.

Inte heller denna genomgång tycks ge någon grund för påståendet att äktenskapet diskrimineras. Bortsett från de undantag jag nämnt har det ingen nämnvärd betydelse för reglerna om skatt och sociala förmåner om föräldrar som sammanbor gifter sig eller inte. På motsvarande sätt har det ingen stor betydelse från dessa reglers synpunkt om de som gift sig formellt upplöser sitt äktenskap. Det avgörande är om de flyttar ifrån varandra. Då behandlas de som ensamstående oavsett formellt civilstånd. Jag saknar i interpellationen denna skiljelinje. En stor del av de exempel som nämns på församlingar vid giftermål – lägre bostadstillägg, högre daghemsavgift osv. – är följder av föräldrarnas samboende, inte av deras civilstånd.

Vad som i interpellationen framställs som nackdelar med ett giftermål är i själva verket följden av det särskilda stöd som samhället ger de ensamstående föräldrarna. De ensamstående föräldrarnas situation belyses ingående i familjepolitiska kommitténs slutbetänkande. Materialet visar klart att enförälderfamiljerna genomsnittligt har mycket låga inkomster och att de ofta har en mycket pressad ekonomisk situation.

Enförälderfamiljerna får i relativt stor omfattning del av inkomstprövade förmåner som bostadstillägg men det beror inte på att äktenskapet diskrimineras utan på att dessa familjer har låga inkomster. Det stöd de får är motiverat dels av att de i regel har en besvärlig ekonomisk situation, dels – i fråga om bidragsförskott och barnpension -- av att det behövs en ersättning när den andra förälderns försörjningsinsats för barnet bortfaller.

Vi vet av familjepolitiska kommitténs undersökningar att många ensamstående föräldrar i verkligheten sammanbor med någon under äktenskapsliknande former. Kommittén fann ca 144 000 ensamstående

föräldrar efter civilstånd. Siffran sjönk till ca 90 000 om man räknade bort dem som enligt egna uppgifter sammanlevde med någon under äktenskapsliknande former. Av de drygt 50 000 sammanboende var det stora flertalet sådana ogifta mödrar som levde samman med barnets fader. Och dessa familjer behandlas som nämnts som gifta enligt såväl skatteregler som flertalet bidragsregler.

Det finns emellertid också en grupp samboende som inte är gifta, som inte har gemensamma barn och där den ene – eller båda – har vårdnaden om barn som inte är parets gemensamma barn. Sådana personer får i regel en försämring om de gifter sig eller utan att gifta sig får barn tillsammans. Men det rör sig möjligen om 1 procent av alla barnfamiljer. Och svårigheten med att gå efter annat än civilstånd i dessa fall är uppenbar. Man kan ju inte utgå från att alla som bor i samma bostad skall betraktas som gifta. Att avgöra om "samlevnad under äktenskapsliknande former" föreligger när parterna inte har gemensamma barn är svårt och skulle medföra ett omfattande intrång i den personliga integriteten.

Denna svårighet att kontrollera om personer lever under former som innebär att de borde likställas med gifta uppmärksammas också i interpellationen. Det förefaller som om interpellanten tror att lagstiftningen ger valfrihet för ett par sammanboende att ange om de vill behandlas som gifta eller ej. Så är inte fallet. Jag vill påpeka att det inte är "mygel", som sägs i interpellationen, utan skattebedrägeri att i deklarationen lämna felaktig uppgift om exempelvis samboende för att få lindrigare skatt. Det är inte heller "mygel" utan brottsligt förfarande att lämna felaktig uppgift för att exempelvis få högre bostadstillägg.

Jag vill avsluta denna genomgång med följande summering. Samhället bör så långt möjligt vara neutralt i förhållande till olika samlevnadsformer. Det är därför i princip önskvärt att skatte- och sociallagstiftningen utformas så att den varken gynnar eller missgynnar äktenskapet i förhållande till andra former för samlevnad. Stödet till barnfamiljerna bör knytas till barnen och inte till civilståndet. I huvudsak uppfyller gällande regler detta krav. Övergången till en i princip individuell beskattning innebär ett väsentligt steg i denna riktning. I de fall då civilståndet fortfarande har betydelse ligger tyngdpunkten på regler som gynnar äktenskapet.

Det finns grupper av ensamstående vårdnadshavare vilkas förmåner ibland kan väsentligt minskas genom giftermål. Men det är en nödvändig följd av att man ger ett särskilt stöd till enförälderfamiljerna. Det allvarliga med interpellantens resonemang är just att han i realiteten – kanske omedvetet – riktar ett angrepp på samhällets stöd till enförälderfamiljerna. Vi vet att det bland enförälderfamiljerna finns många som har en mycket pressad ekonomisk situation. Det gäller särskilt yngre ogifta mödrar samt hemskilda och frånskilda mödrar. Jag är inte beredd att pruta på kravet att ge ett särskilt stöd åt dessa grupper.

Herr Burenstam Linder frågar också om jag vill verka för att enhetliga och klara bestämmelser utarbetas rörande gränsdragningen mellan gifta och ogifta i dessa avscenden samt om jag vill medverka till att dessa problem rörande äktenskapets rättsverkningar blir föremål för offentlig utredning, exempelvis genom familjelagsakkunnigas försorg.

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Av vad jag sagt framgår att jag inte delar interpellantens uppfattning att det förekommer en omfattande diskriminering av äktenskapet i skatte- och sociallagstiftningen. Flera av de regler där civilståndet har betydelse är under prövning av utredningar eller i departementen med anledning av framlagda utredningsförslag. Önskemålet att bestämmelserna är klara och enhetliga bör i vanlig ordning beaktas i utredningsarbetet och tillämpningen.

Familjelagssakkunniga kommer i sitt fortsatta utredningsarbete att ta upp äktenskapets ekonomiska rättsverkningar i förhållandet mellan makarna. De sakkunniga gör en översyn av lagarna på familjerättens område, dvs. i första hand giftermålsbalken, föräldrabalken och ärvdabalken. Familjelagssakkunniga har inte i uppdrag att komma med förslag till materiella ändringar i skatte- och sociallagstiftningen. Väsentligt är att direktiven för familjelagssakkunniga, liksom de sakkunniga själva i sitt första betänkande, slår fast samma princip som jag här hävdar, nämligen att lagstiftningen så långt möjligt bör vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Låt oss börja med några siffror utifrån verkligheten. Antalet äktenskap som i år ingåtts under perioden januari–oktober är ungefär 33 000. Motsvarande siffra förra året var 34 250. Detta innebär alltså en kraftig nedgång. Minskningen utgör också en fortsättning på en tendens, som gjort sig gällande sedan 1966. Det året ingicks 61 000 äktenskap. Motsvarande siffra för i år beräknas för hela året till 38 000. Detta innebär en minskning under denna period med 23 000 äktenskap eller ungefär 37 procent.

Vad kan nu förklaringen vara till detta? Ja, den har inte med själva befolkningsstrukturen att göra. Det finns inte färre medborgare i giftsvuxen ålder. Av statistiken framgår att motsatsen är förhållandet, så av den anledningen borde antalet äktenskap snarast öka.

Statsrådet Odhnoff har i sitt interpellationssvar – som jag ber att få tacka så mycket för -- inte någon som helst förklaring på fenomenet. Jag skulle därför vilja ställa en direkt fråga till henne, och det är vad anledningen till denna iögonfallande minskning kan vara.

Det antyds här och där i debatten, herr talman, att det skulle vara någon ny moral, som har börjat göra sig gällande, att folk har blivit så moraliska och anser att de inte kan hålla alla löften som äktenskapet innebär att man avger, och därför vill man helt låta bli att avge dem. Det kanske finns en del människor som reagerat på det viset, men jag tror inte att denna förklaring kan vara speciellt betydelsefull.

Det finns två synpunkter, som gör den förklaringen mindre trolig. Den ena är att, om man ser på de äktenskap där åtminstone en av parterna tidigare har varit gift, finner man en minskning i äktenskapsfrekvensen också här. Jag tycker att det vore märkvärdigt, om den här speciella katagorin hade gripits av någon ny moralisk uppfattning i de här frågorna.

En andra och mera betydelsefull anledning till att det är osannolikt att det är någon ändring i grundläggande värderingar som förklarar denna

dramatiska nedgång i antalet äktenskap är att i våra grannländer finns det inte alls någon motsvarande tendens. I Danmark har det visserligen varit en viss nedgång i antalet äktenskap sedan 1966, ungefär 10 procent, men i Norge och Finland har det snarast varit ökning. Visserligen är vi ju, som fru Odhnoff vet, här i Sverige framstående och märkvärdiga, men så annorlunda är vi väl inte, att grundläggande värderingar så avsevärt skulle skilja sig mellan våra och grannländernas, att de skulle kunna förklara dessa kraftiga olikheter i antalet ingångna äktenskap.

Det kan också vara intressant att se hur antalet giftermål per 1 000 invånare i de nordiska länderna har utvecklats under samma tidsperiod. I Sverige har vi en minskning från 7,8 år 1966 till 4,9 för 1971. I Norge var det en ökning från 7,4 till 7,6 i Danmark var det en minskning från 8,6 till 7,4; det bör observeras att 7,4 är ungefär den siffra Sverige hade 1966, innan den dramatiska nedgången hade satt in. I Finland är siffrorna 8,3 både för 1966 och för 1971. Det är uppseendeväckande skillnader.

I min interpellation fastslog jag att det finns en mycket nära till hands liggande förklaring, nämligen att äktenskapet utsätts för en omfattande ekonomisk diskriminering. Fru Odhnoff försöker förkasta denna uppfattning. Låt oss emellertid vid en granskning av hennes tankegångar först slå fast att hon i alla fall inte väljer den positionen att äktenskapet på något sätt skulle vara en favoriserad inrättning, dvs. hon tar kraftigt avstånd från den myt som odlas på socialdemokratiskt håll. Det är alltid något, och kanske kan det påverka t. ex. det socialdemokratiska kvinnoförbundets skrifter.

Men hur är det då med frågan i vad mån äktenskapet faktiskt skulle vara ekonomiskt diskriminerat? Fru Odhnoff förnekar att det finns något sådant missgynnande. Det är min uppfattning att hon är föga framgångsrik i sina resonemang.

Statsrådet diskuterar först hur skatte- och sociallagar påverkar ekonomin, när man är gift men inte har barn. Det intryck som svaret här förmedlar är att barnlösa i själva verket vinner på att gifta sig. Visserligen påpekas att man i en del fall kan förlora på saken, men förhållandet bagatelliseras. Dock erkänner statsrådet att "för pensionärer, jordbrukare och andra egna företagare samt dem som uppbär eller har uppburit studiemedel kan giftermålet betyda minskade förmåner eller ökade skyldigheter". Men, fru Odhnoff, det är ju mycket omfattande grupper som där anges. Hur rimmar det med uttalandet i interpellationssvaret att samhället skall vara neutralt till samlevnadsform?

Efter att ha gjort det medgivande jag nyss citerade, skyndade sig statsrådet att göra en liten sifferkalkyl, som är avsedd att visa hur enormt mycket man i genomsnitt tjänar på att gifta sig. Det är, säger statsrådet, "ingen tvekan om att äktenskapets förmånliga verkningar i fråga om skatt och sociala förmåner allmänt sett väger betydligt tyngre än dess negativa verkningar".

Eftersom sifferuppställningar ibland får den oinvidige att tro att saken är avgjord, ber jag att få säga, herr talman, att jag betraktar denna beräkning som alldeles galen. Den helt avgörande svagheten är att kalkylen inte visar något av vad den påstås visa, nämligen hur barnlösa äktenskap behandlas i skatte- och sociallagarna. Beloppen för t. ex.

änkepensioner om 800 miljoner kronor gäller ingalunda bara barnlösa änkor. Beloppet för 1 800-kronorsavdraget går alls inte bara till barnlösa gifta. En del går faktiskt, fru Odhnoff, till ensamstående föräldrar. Och var i denna sifferkalkyl finns den för gifta dyra, faktiska sambeskattningen av jordbrukare och egenföretagare?

Sammanfattningsvis gäller att fru Odhnoffs beräkning inte visar hur det ekonomiska läget för barnlösa gifta påverkas av skatte- och sociallagarna. På ett avväpnande sätt erkänner fru Odhnoff själv detta men använder ändå av obegriplig anledning denna kalkyl. Och som en uppställning av hur den ekonomiska belägenheten för alla kategorier gifta påverkas av skatte- och sociallagarna är den i sin ofullständighet totalt värdelös. Det kommer att framgå, när vi nu går över till att diskutera den mera omfattande frågan om hur gifta barnfamiljers ekonomiska läge egentligen är. Fru Odhnoff påstår att civilståndet i detta fall har ännu mindre betydelse. Här gäller nämligen det förhållandet, säger statsrådet, att gifta och sammanboende med barn behandlas lika med två undantag av större betydelse, nämligen änkepension från ATP som gynnar lagvigda och studiemedelssystemet som missgynnar dem.

Men att resonera så är att ta väldigt lätt på saken. Fru Odhnoff kan inte vara omedveten om att det är enkelt att utfärda en bestämmelse som denna, att sammanboende med barn skall behandlas som gifta, men att det är svårt att tillämpa den.

Statsrådet förklarar blankt att problemet inte existerar, därför att det är bedrägeri att inte finna sig i gällande bestämmelser. Då undrar jag om statsrådet har betänkt följande möjligheter:

En person kanske finner, när vederbörande sätter sig ner och räknar efter, att han eller hon förlorar så stora bidrag och får så stora extra skatter vid ett giftermål eller ett sammanboende att han eller hon helt enkelt tvingas att avhålla sig från att över huvud taget hamna i den belägenheten. – Det är en möjlighet.

En annan möjlighet är den, att vederbörande kanske inte alls anser sig sammanbo – och för övrigt kan ha mycket svårt att finna några anvisningar som anger vad som egentligen menas med att sammanbo – och därför kanske inte känner sig speciellt träffad av lagrummens abstrakta bestämmelser.

Det finns också en tredje möjlighet: vederbörande kanske helt enkelt inte begriper de mycket krångliga blanketter som skall inges till olika myndigheter, som handlägger ifrågavarande ekonomiska förmåner och skyldigheter.

Jag tror också att det finns ett fjärde fall, nämligen att vederbörande – kanske i de fall då det lönar sig – låter sig behandlas som inte sammanboende, även om han eller hon är det, och gör så i medvetande om det svåra eller omöjliga i att kontrollera det verkliga läget.

Jag tror att fru Odhnoff förringar dessa problem. Definitionsfrågorna är synnerligen svåra, fru Odhnoff, och kontrollfrågorna är ännu svårare.

Fru Odhnoff kan t. ex. läsa den utredning, som kommit i år, om värnpliktsförmånerna (SOU 1972:68). Där ser man på s. 143–147 hur utredarna skruvar ordentligt på sig inför vad de kallar ”fästmö-problemet”. På s. 147 säger man sig ha funnit belägg för ”de särskilda

svårigheter och problem, som är förknippade med ekonomiska förmåner till sammanboende ogifta personer”.

Den här utredningen inlämnade en promemoria till familjepolitiska kommittén. I denna PM uttalar man sig på följande sätt – jag citerar; det är ett ganska långt citat:

”Som det nu är lär det förekomma, att vederbörande i ett visst sammanhang (exempelvis vid beviljandet av studiemedel eller kanske omskolningsbidrag) har fördel av att betraktas såsom icke sammanboende, varför de då inför vederbörlig myndighet uppger att de är ensamstående. Under tiden för värnpliktstjänstgöringen är förhållandet ibland det omvända och då yrkar de på familjebidrag under återopande av att de sammanbor. De vill med andra ord ’plocka russin ur kakan’. Andra former av oskick och i vissa fall rent missbruk kan exemplifieras med följande fall, som faktiskt förekommer:

1) Kvinna börjar sammanbo med en värnpliktig några månader före början av dennes militärtjänstgöring och erhåller under den ettåriga tjänstgöringstiden familjebidrag. Strax innan eller rent av i samband med den värnpliktiges utryckning ’byter’ hon till ny värnpliktig, som då nyligen påbörjat sin grundutbildning. Till stöd för sitt yrkande om ’fortsatt’ familjebidrag anför hon, att hon numera är gravid i fjärde månaden och att den sistnämnde värnpliktige är fader till det väntade barnet.

2) Vid närmare utredning visar det sig att en värnpliktig som sökt familjebidrag inte har en utan två (kanske flera) fästmän. Han sammanbor mer eller mindre med bägge, men ärendet kompliceras kanske ytterligare genom att den av kvinnorna som han ’minst’ sammanbor med är gravid, vilket den andra icke är. I vissa sådana här fall är bägge kvinnorna gravida, men det underlättar ju knappast avgörandet av ärendet.

3) En 35-årig kvinna har ’tagit till sig’ en 20-årig värnpliktig. Kvinnan har i realiteten försörjt den värnpliktige, men denna gör gällande, att det är tvärtom och yrkar därför på familjebidrag under värnpliktstiden, då kvinnan uppges inte ha någon inkomst.”

Jag vet inte hur viktiga sådana fall är, men det är tydligt att om utredningen besvarar sig med att författa en sådan promemoria, måste det finnas mängder av sådana exempel inom ramen för den mångfald av andra system av motsvarande karaktär, där för övrigt de ekonomiska vinster som man kan göra är betydligt större än när det gäller värnpliktsförmåner.

Man kan se detsamma om man studerar en annan utredning – den som gäller studiemedelssystemets reformering (SOU 1971:87). Som vi redan tidigare har påpekat här är gifta studerande sämre behandlade än ogifta sammanboende vare sig de har barn eller inte. Det är bakgrunden till följande konstaterande i utredningen: ”Dessa bestämmelser i studiemedelssystemet torde i ett antal fall ha medfört, att gifta studerande formellt kan ha bosatt sig på annan adress än maken, men trots detta levt tillsammans under övervägande delen av studietiderna. De har därigenom undgått prövningen gentemot makens ekonomi, vilken, om prövning skett, kunde ha diskvalificerat från rätten till studiemedel. Studiemedelsnämnderna har haft små möjligheter att kartlägga omfattningen av sådant missbruk.”

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Statsrådet Odhnoff sade, att denna utredning föreslår att man skall ändra systemet så att sammanboende med barn skall behandlas som gifta. En sådan ändring låter mycket bra – och statsrådet försökte få det att låta bra – men man kan ju på nytt fråga sig vad som egentligen kommer att menas med sammanboende i sådana fall. Är det statsrådet Moberg som skall springa omkring i studenthuskorridorerna och rycka i dörrarna? Eller vem är det som kommer och kontrollerar? Är det kanske studiemedelsnämnderna, som inte ens kan hålla rätt på om gifta – som man säger här -- sammanbor eller inte?

Eller låt oss, fru Odhnoff, titta på självaste familjelagsakkunnigas betänkande (SOU 1972:41). Där konstateras på s. 96 helt frankt att "klarläggandet av den faktiska samlevnadssituationen kan däremot vålla utredningssvårigheter, särskilt om parterna har olika uppfattningar". Det är en intressant möjlighet. Då kanske statsrådet Odhnoff vill fälla den ena för bedrägeri men inte den andra. Hur kan då familjeministern gå förbi dessa problem helt lättvindigt och tala om bedrägeri så fort man inte följer lagen?

Samma förträffliga utredning konstaterar på ett annat ställe följande (s. 47): "Såvitt avser likabehandling oavsett civilståndet av samma faktiska situation – – – pekar de sakkunniga bl. a. på att praktiska svårigheter kan följa av nödvändigheten av att i sådana fall alltid utreda de faktiska förhållandena så snart olika regler gäller för samlevande och ensamstående." På nytt alltså: svårigheter att veta det verkliga förhållandet.

Vi kan också titta på familjepolitiska kommitténs betänkande, som är avgivet till fru Odhnoff. Där finns en avslutande PM, som jag har läst. Eftersom jag är lat, börjar jag bakifrån – fru Odhnoff kanske börjar framifrån och har därför inte sett den ännu. Arbetsgruppen talar om bostadstillägg till icke-barnfamiljer. Under stora våndor, fru Odhnoff, diskuterar man hur man skall rikta stödet, om det skall vara individstöd eller hushållsstöd, och man konstaterar på s. 641 följande: "Definitions-svårigheter är emellertid här betydande och torde inte kunna lösas på ett helt godtagbart sätt eller utan en betydande administrativ insats."

Nu förefaller detta av de olika resonemang som man hör och av vad som står att läsa i denna PM som om man vore i färd med att konstruera ett system med bostadstillägg till en vidgad personkrets – alltså även icke-barnfamiljer – och göra det på sådant sätt, att det kommer att bli ännu mera oförmånligt att gifta sig genom att man då får en inkomstprövning för sina inkomster sammanlagda när det gäller sådana nya bostadstillägg.

De som är så att säga till hälften sammanboende, fru Odhnoff, och som i skatte- och socialsammanhang behandlas som ensamstående kan förlora tusentals kronor om året på att gifta sig – bostadstillägg, daghemsavgifter, sociala bidrag, 1 800-kronorsavdraget som en eller möjligen bägge parter kan förlora, förvärvsavdrag som en av parterna kan förlora, den faktiska sambeskattningen för egenföretagare, studiemedel osv. Allt detta är saker som gör att man när man sätter sig ned och försöker räkna ut konsekvenserna av att ingå äktenskap finner, att det är ett fruktansvärt dyrt nöje. Det är i den bemärkelsen, fru Odhnoff, som

äktenskapet är utsatt för en diskriminering, och det är, vågar jag säga, därför som med största sannolikhet antalet äktenskap i Sverige sjunker så dramatiskt: folk har helt enkelt inte råd att gifta sig.

När fru Odhnoff avfärdar hela detta problem genom att tala om bedrägeri att inte registrera sig som sammanboende då man är det, då kan jag inte tycka annat än att fru Odhnoff kört huvudet så hårt in i busken att jag undrar om det någonsin kommer fram igen. För att värja sig anklagar fru Odhnoff mig för kallsinnighet mot ensamstående som har det svårt. Med hänvisning till familjepolitiska kommitténs betänkande påpekar fru Odhnoff att ensamstående föräldrar som grupp har genomsnittligt låga inkomster. Det är helt riktigt och det kan man se i den tabell som finns på s. 240 i detta betänkande. Men jag undrar: Är det logiskt riktigt att jämföra grupper på det viset? Är det inte riktigare att se till vilken disponibel inkomst en ensamstående förälder har och jämföra med vad vederbörande skulle få om han eller hon gifte sig? Offentligt utredningsmaterial visar att en ensamstående förälder med t. ex. två barn och 20 000 kronor i årsinkomst efter skatt och bidrag har ungefär 27 000 kronor att leva på. Gifter sig vederbörande med någon som saknar inkomst, får de efter skatt och bidrag 20 400 kronor att leva på, trots att de nu är en person mera.

Precis på samma sätt är det också i andra inkomstlägen. Det blir då frestande att vara till hälften sammanboende hellre än att ta steget att registrera sig och bli behandlad på detta andra sätt.

Det är på det viset som man diskriminerar äktenskapet. Äktenskapet, fru Odhnoff, tenderar att bli ett höginkomsttagarnöje, eftersom i dessa inkomstklasser frågan om olika bidrag ändå inte blir aktuell. Det tror jag för övrigt är en av anledningarna till att statistiken i familjepolitiska kommittén visar att de genomsnittliga inkomsterna i tvåföräldrafamiljerna är högre än i enföräldrafamiljerna. Det finns flera förklaringar, men detta är en.

Jag upprepar, herr talman, att fru Odhnoff genom att bortse från dessa olika svårigheter i själva verket inte har besvarat min interpellation. Här finns ett antal stora frågetecken.

Är t. ex. fru Odhnoff verkligen inte medveten om att det på det hela taget saknas anvisningar till de många olika myndigheter som skall avgöra vem som är sammaboende? Enligt riksdagens upplysningstjänst finns endast en myndighet som har en sådan anvisning, och det är den myndighet som håller på med familjebidragen till värnpliktiga. Läser man de anvisningarna, som jag har gjort, förstår man vilket fruktansvärt problem de har när de skall avgöra det ena eller det andra fallet.

Är fru Odhnoff inte heller medveten om att det på det hela taget saknas kontrollmöjligheter inom ramen för det system som byggts upp? På skattesidan har man byggt upp den mest fantastiska kontrollapparaten, därför att man till den grad anser sig ha anledning att misstro folk. Införtjänta hundralappar granskas ju med förstoringsglas. Men vid avgörandet om vem som skall behandlas som sammanboende blir civilstånd – om man är gift eller inte – och i övrigt egna uppgifter helt avgörande.

Vi har, fru Odhnoff, ett enormt hårt skattetryck som gör att man

måste ha långtgående skattekontroll. De hårda skatterna medför att människor har svårt att klara sig på egna arbetsinkomster och behöver bidrag. Bidragen är så konstruerade att man kan vara säker på att hamna i en sämre belägenhet om man gifter sig. Bidragen är också så konstruerade att det berättigade i dem är svårt eller omöjligt att kontrollera.

På det viset uppstår faktiskt mygel med sammanboendeformer och en diskriminering av äktenskapet. Jag talar alltså här inte om bedrägeri, eftersom jag anser att många parter är helt ovetande om det verkliga förhållandet, och myndigheterna själva har svårt att avgöra om en person är sammanboende med någon annan. Men den som gifter sig kan alltså hamna i knipa.

Ju hårdare skatterna blir och ju mera omfattande bidragen blir – för att folk skall kunna leva på grund av de höga skatterna – desto mera påtagliga kommer dessa problem att bli. Jag försäkrar statsrådet att det är de sluga och inte de svaga som framför allt kommer att tjäna på de invecklade regler – eller den brist på regler – som finns.

Och har statsrådet tänkt på det här problemet?

Äktenskapet ger vissa rättsregler som bl. a. fastlägger vad som skall hända när äktenskapet upplöses. Tyvärr är det ju så, fru Odhnoff, att alla äktenskap upplöses förr eller senare, och därför behövs sådana rättsregler. Genom att göra det lockande att vara till hälften sammanboende åstadkommer man att allt flera ställer sig utanför dessa rättsregler. Eftersom reglerna väsentligen är till för att skydda den svaga parten, leder detta till tragedier, som har påpekats från olika håll.

Familjelagssakkunniga resonerar om detta och vill lösa problemet på det viset att de tar åtminstone ett litet steg i riktning mot tvångsäktenskap, dvs. att låta de rättsregler som gäller för äktenskapet i större utsträckning också gälla dem som inte är gifta, utan bara sammanbor. Men då uppstår följande problem, som är aktuellt i det sammanhang vi just nu resonerar om. Hur kommer man, fru Odhnoff, att förfara när två personer eventuellt separerar och det visar sig då i domstol att man i skatte- och sociallagssammanhang tidigare har behandlat dessa personer som ogifta, dvs. icke sammanboende, men domstolen vid granskning av frågan ur familjelagssynpunkt fastlägger att de i själva verket skall behandlas som gifta, alltså sammanboende med barn? Skall fru Odhnoff kliva in och i efterhand anklaga dessa personer för bedrägeri? Gör man på det viset, har man verkligen skapat ett system där parterna får en stark anledning, herr talman, att så att säga i efterhand med näbbar och klor kämpa för att visa att de alls icke har varit sammanboende och icke skall ställas under några som helst rättsregler av det slag som familjelagssakkunniga vill tillämpa på dem. Det vore ju olyckligt med hänsyn till att just dessa rättsregler behövs för att skydda framför allt den svaga parten.

I detta sammanhang kan man naturligtvis ifrågasätta tesen om att vara neutral till sammanlevnadsformen. Detta är i hög grad en ideologisk fråga, och eftersom mitt svar på interpellationssvaret redan har blivit på tok för långt, kan jag inte ta upp den nu. Men det är också en praktisk fråga som berör oss just i det här sammanhanget.

Borde man inte göra det lockande att ställa sig inom de rättsregler som gäller för äktenskapet? Är det inte när allt kommer omkring på det viset

att det ur samhällets synvinkel är någonting värt att man åtar sig de inbördes förpliktelser som äktenskapet innebär och därigenom minskar riskerna för tragedier för den svagare parten? Under alla omständigheter borde det vara så att man inte som nu hade olika regler som systematiskt gjorde att människor när de bedömer om de skall gifta sig eller inte finner att reglerna är så utformade att de missgynnar äktenskapet. Man talar så vackert om neutralitet i fråga om sammanboendeformerna, men det finns för närvarande ingen sådan neutralitet, herr talman.

När man tog bort sambeskattningen, tyckte jag för min del att det var bra, men jag har i efterhand kommit underfund med att det var väldigt olyckligt att man inte samtidigt tog bort en lång rad regler som belastade dem som var gifta. Man tog bort förmånen – på ett principresonemang – som den tidens sambeskattning innebar, men man tog inte samtidigt bort – på grundval av samma principresonemang – den långa raden av nackdelar som den här interpellationen sysslar med.

Jag beklagar att fru Odhnoff har försökt undvika en debatt om dessa betydelsefulla frågor genom att helt enkelt förneka att det finns ett problem. Och fru Odhnoff förnekar det trots att problemet granskas i en serie av offentliga utredningar. Det är inte bara så att en moderat riksdagsman, som fru Odhnoff tycker illa om, har hittat på detta, utan jag tar för givet att fru Odhnoff har läst alla dessa utredningar och är medveten om att problemet faktiskt existerar i sinnevärlden och inte bara i moderata huvuden. Jag hoppas att fru Odhnoff vill återkomma i en replik och diskutera dessa frågor. Och när fru Odhnoff återkommer och om hon då fortfarande vill förneka min utgångspunkt här, nämligen att det finns en ekonomisk diskriminering av äktenskapet, undrar jag om fru Odhnoff i sin egenskap av familjeminister skulle kunna vara i stånd att ge en alternativ förklaring till den dramatiska nedgång som har skett i äktenskapsfrekvensen i det här landet och som saknar motsvarighet i andra nordiska länder.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Herr Burenstam Linder har här fört en våldsam sifferexercis. Kanske är det en reminiscens från den försvarsdebatt som hans partiledare nyss förde från denna talarstol.

Beträffande sifferuppgifterna om antalet giftermål så kan det väl i och för sig inte vara något självändamål att stå och diskutera dem, men eftersom dessa siffror tycks vara så intressanta, kan vi väl göra en ytterligare kommentar till dem. Om herr Burenstam Linder hade orkat gå litet längre tillbaka än till 1966, så hade han funnit att vi då hade en avsevärt lägre siffra för ingångna äktenskap. 1960 redovisas t. ex. 50 000 ingångna äktenskap.

Med anledning av herr Burenstam Linders tal om att äktenskapet är ett fruktansvärt dyrt nöje vill jag hänvisa till att jag redan i mitt interpellationssvar visat att det verkligen inte är korrekt att påstå något sådant på det generella sätt som herr Burenstam Linder här vill göra. Orsakerna till förändringarna i äktenskapsfrekvensen är naturligtvis en intressant fråga, som man kan uppehålla sig en stund vid. Herr Burenstam Linder tog bl. a. upp frågan om det kan röra sig om en attitydförändring.

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Han avvisar emellertid det orsakssamband som ändå framstår som helt klart när man har nära kontakt med ungdomar, nämligen att dessa ser samlevnaden som en etisk fråga, som djupast sett bara berör dem själva. Jag tror inte att man skall vifta bort ungdomarnas moraliska funderingar på det vis som herr Burenstam Linder tycks vilja göra. Jag tror att samvetsäktenskap för parterna ställer minst lika stora krav på inre hänsyn och på motståndskraft mot yttre påfrestningar som konventionella äktenskap. Att man sedan från samhällets synpunkt ser det som angeläget att skapa regler, som värnar om den svagare parten – antingen det gäller en hemmafru som ägnat en stor del av sitt liv åt sin mans välbefinnande eller det gäller ett barn – är en annan sak, som behandlas av familjelagssakkunniga.

När det gäller de förändrade attityderna till äktenskapet tror jag att man skall understryka att dessa förskjutningar avser det formella äktenskapet. Jag tror inte att denna attitydförändring i allmänhet är förenad med någon negativ inställning till familjen som samlevnadsform. De som väljer att leva tillsammans och att skaffa sig barn tillsammans anser sig i regel ändå som en familj. Ingenting tyder heller på något annat än att de i allmänhet är beredda att stå för att de lever tillsammans. Försäkringskassorna har för familjepolitiska kommitténs räkning frågat föräldrar till nyfödda barn bl. a. om de lever tillsammans. Av föräldrarna till de ca 18 procent barn som var födda utom äktenskap svarade två tredjedelar att de sammanlevde.

En annan orsak till att de formella äktenskapen avtar i antal kan vara att det inte längre är någon katastrof att få barn utom äktenskapet. När man ser hur formalistiskt herr Burenstam Linder bygger upp sin argumentation måste man fråga: Vill herr Burenstam Linder återskapa det sociala stigma som inte minst barnen i dessa fall tidigare fick lida för? Det skulle ju indirekt vara ett sätt att främja äktenskapet. Är alla barns lika rätt till goda uppväxtförhållanden en målsättning som herr Burenstam Linder vill ge avkall på och vill han begränsa den till att avse barn vilkas föräldrar är gifta? Är det fel att samhället genom skatteavdrag och sociala förmåner försöker att förverkliga denna målsättning också för barn i enföräldersfamiljer?

Alla barn har ju en far och en mor. Samhället kan inte tvinga fram en alla barns rätt att få växa upp tillsammans med sin far och sin mor, även om vi allvarligt skall ställa oss frågan om vi kan åstadkomma mer på detta område. Men samhället bör gå så långt som möjligt för att ge alla barn likvärdiga ekonomiska och sociala villkor. Och var skall vi sätta gränsen i detta avseende? Vilka barn är det som inte är välkomna i herr Burenstam Linders omsorg?

Herr Burenstam Linder tar vidare upp frågeställningar som hänger samman med den ekonomiska argumentering jag förde i svaret. Jag förstod inte vad det var för myt han talade om och som jag skulle ha avskaffat. Det framgår ju helt klart av svaret att det i stort är en ekonomisk fördel för människor att gifta sig. Om man som jag har gjort – självklart utan anspråk på att till sista kronan ha givit en fullständig redovisning – försöker väga samman fördelarna och nackdelarna, så överväger starkt fördelarna för äktenskapet.

Herr Burenstam Linder tar upp frågan om invalider och andra pensionärer som flyttar samman och som gifter sig. Det är alldeles riktigt att inkomstprövningsreglerna för kommunalt bostadstillägg för gifta pensionärer kan vara mindre förmånliga än för ogifta, nämligen om båda har sidoinkomster. Däremot ger de fördelar för gifta, om bara en av makarna har en sidoinkomst.

Vi kan också notera att pensionstillskott utgår oberoende av civilstånd och vidare att det kommunala bostadstillägget ofta och då i synnerhet i de större kommunerna är kopplat till den faktiska hyran och därför av mindre betydelse i det här sammanhanget.

Om en invalid gifter sig med en icke invalidiserad person, förändras inte förtidspensionens storlek. Däremot påverkar giftermålet det kommunala bostadstillägget. Om det är mannen som är invalidiserad, förvärvar hustrun genom äktenskapet rätt till änkepension.

Frågan om civilståndets betydelse inom folkpensioneringen har efter flera motioner i ämnet varit föremål för riksdagens behandling 1970, 1971 och 1972. Socialförsäkringsutskottet har uttalat sin principiella anslutning till tanken att folkpensionsförmånerna skall göras oberoende av den försäkrades civilstånd. Utskottet har konstaterat att ett steg i den riktningen togs 1969, då pensionstillskotten, som infördes detta år, gjordes oberoende av civilståndet. Men samtidigt konstaterar ju utskottet att det skulle vara en utomordentligt kostnadskrävande reform att på detta sätt jämställa gift och ogift inom folkpensioneringen -- man räknar för 1970 med en merkostnad på mellan 460 och 465 miljoner kronor, och därtill kommer kostnadsökningar för förtidspensioner och kommunala bostadstillägg.

Den faktiska sambeskattningen har herr Burenstam Linder efterlyst besked om. Jag nämnde den i mitt svar, även om herr Burenstam Linder kanske inte uppmärksammade det. En gift person som driver jordbruk eller rörelse med biträde av maken får inte dra av lön till denne. Inkomsten av verksamheten är i sådant fall resultatet av båda makarnas arbetsinsats, och den beskattas i sin helhet hos den ene av makarna. Det förhållandet kallas faktisk sambeskattning. Den make som beskattas har rätt till skattereduktion med 1 800 kronor och om hemmavarande barn finns därutöver förvärsavdrag med 1 000 kronor.

Den faktiska sambeskattningen ger inte någon skatteskärpning totalt sett, om den medhjälpande makens arbetsinsats är relativt liten, upp till ett värde av 5 000 à 6 000 kronor. Om den medhjälpande makens arbetsinsats är stor, kan den faktiska sambeskattningen vara oförmånlig. Skälet till att den individuella beskattningen inte utsträcktes också till den här gruppen av inkomsttagare var främst kontrollsvårigheterna. Man ville undvika regler som skulle underlätta för de sluga att sko sig på de svagas bekostnad -- om herr Burenstam Linder förstår vad jag menar. Risken för obehörig inkomstuppdelning är naturligtvis stor om avdrag för makelön medges. Regeringen är ändå medveten om att den faktiska sambeskattningen i vissa fall kan leda till oförmånliga resultat. Därför har 1972 års skatteutredning fått i uppdrag att se över reglerna i det här avseendet.

När herr Burenstam Linder sedan kommer in på frågorna om mygel,

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

som tycks vara väldigt kära för honom, visar han fortfarande – det måste jag konstatera – en stor kallsinnighet mot de ensamstående. Han har litet svårt att reda ut begreppen – ömsom är det alltför invecklade regler, ömsom är det brist på regler, och herr Burenstam Linder lyckades koppla ihop dessa två förhållanden i ett andetag.

När man hör det här talet om lagstiftning om sociala förmåner, som gynnar de sluga och inte de svaga, tänker man gärna på bl. a. den familjepolitiska utredningen, som herr Burenstam Linder också tycks ha gått igenom. I familjepolitiska kommittén har man sett på det direkta stödet till barnfamiljerna, och vi kan konstatera att den enda punkt där de borgerliga ledamöterna har kunnat ena sig om en gemensam reservation var den där de socialdemokratiska ledamöterna ville ha rättvisare regler för inkomstprövningen av bostadstilläggen. Det belyser herr Burenstam Linders partivänners intressen för de svaga i det här sammanhanget.

Vi skall inte fördjupa oss i familjepolitiska kommitténs förslag, men jag kan lova herr Burenstam Linder att komma igen i frågan om att täppa till smyghålen för de sluga. Jag vill klart slå fast att missbruk av sociala förmåner inte har något stöd i vår politik lika litet som missbruk av skattereglerna. När det gäller skattefusk och skatteflykt har finansministern nyligen i ett interpellationssvar till fru Nettelbrandt redogjort för den kontroll som genomförs och planeras. Det förekommer naturligtvis fall av missbruk av sociallagstiftningen – även om det uppenbarligen är ett mycket litet samhällsproblem jämfört med de summor som undandras genom skatteflykt och skattefusk. Missbruket av sociallagstiftningen skall självfallet ändå med all kraft motverkas, och så sker också, inte minst genom de utredningar som arbetar över det socialpolitiska fältet och som vi redan har varit inne och talat om.

Herr Burenstam Linders intresse i detta sammanhang har varit väl dolt hittills, men jag lovar att herr Burenstam Linder inte skall sakna tillfälle att få leva upp till sina nyvunna målsättningar, för om man vill värna om en bättre ordning på det här området – och det finns inte minst i herr Burenstam Linders eget parti många som säkert vill det – skall man nog akta sig för att nojsa med de här problemen genom att falla för frestelsen att ge dem raljanta benämningar. Skattefusk och socialbedrägeri är inte mygel, det är brottsliga handlingar som snarare bör läggas fram för allmän åklagare än utnyttjas i politiska indignationsnummer. Och jag vänder mig mot att herr Burenstam Linder vill förringa mitt resonemang om att detta skulle vara brottsliga handlingar, som självfallet bör ställas under allmänne åklagaren.

Efter den långa diskussion om definitioner och regler beträffande sammanboende som herr Burenstam Linder för från olika utgångspunkter frågar man sig, om herr Burenstam Linder verkligen vill att förmånerna för de ensamstående skall försämrats. Det låter som om han betraktar regler som självändamål. Han är mindre intresserad av faktiska förhållandet, att ensamstående med barn måste ha ett effektivt ekonomiskt skydd genom samhället.

Här kommer vi väl till den sista punkt som herr Burenstam Linder drog upp – skillnaden mellan vad som existerar i sinnevärlden och vad

som existerar i den moderata hjärnan. Det har varit föga lyckosamt för moderaterna när partiledningen har gjort inhopps på det socialpolitiska fältet. Omtanken om de små i samhället tycks inte ha varit något nära och självupplevt tema för moderata ledare, även om partiet i kammaren har kunniga och engagerade företrädare på den familjepolitiska sektorn.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag har bara tre minuter till mitt förfogande och hinner inte göra någon genomgång av statsrådet Odhnoffs replik. Egentligen skulle man kanske kunna klara det på tre minuter, eftersom den – förutom en del nedsättande personliga kommentarer om mina strävanden och syftningar i politiken – inte gav så värst mycket svar på de allvarliga spörsmål som tas upp i interpellationen. Jag har emellertid anmält mig på talarlistan och får tillfälle att komma tillbaka.

För att den fortsatta debatten inte skall komma fel vad beträffar den faktiska bakgrunden till de siffror som jag har nämnt vill jag fästa uppmärksamheten på vad statsrådet började med att säga, nämligen att "om herr Burenstam Linder bara hade orkat gå lite längre tillbaka hade han märkt att t. ex. 1960 var antalet äktenskap 50 000". År 1960 skulle alltså vara någon topp, som statsrådet ville beteckna som exceptionell. Nåväl, fru statsråd, jag har orkat gå tillbaka ända till 1860 för att se hur det faktiskt förhåller sig, så jag vet precis hur det är. Jag kan t. o. m. rekommendera en liten uppsats i frågan, om statsrådet själv skulle vara intresserad av att gå tillbaka i tiden.

Anledningen till att jag ändå anser att det kan vara intressant att titta på just 1966 är att vi behöver en förklaring till varför det har blivit en sådan omsvängning. Vad var det som hände i det svepet? Jo, man införde bostadstilläggen, som dramatiskt gjorde det mer lönande att kvarstå som ensamstående förälder i stället för att formellt ändra civilstånd. Under dessa år har också det inträffat att sambeskattningen har upphävts, vilket inneburit en del problem.

Sedan frågar statsrådet med skälvande röst om jag vill återskapa stigma för barn utom äktenskap. Nej, det vill jag inte göra. Men vad jag är intresserad av är att inga människor som av moraliska skäl helst skulle vilja gifta sig – det finns sådana människor – av ekonomiska skäl skall känna sig tvingade att avstå därifrån. Sedan jag började skriva och tala om dessa frågor har jag fått en del brev från människor som har bett mig att föra denna talan med hög röst, därför att de själva har funnit att de har hamnat i just ett sådant moraliskt dilemma – änkor t. ex., som skulle vilja gifta om sig och finner att de inte kan göra det av ekonomiska skäl.

Alla barn har precis lika stor rätt till uppfostran, det är riktigt, fru Odhnoff. Men fortfarande gäller att om föräldrarna skulle vilja gifta sig, skall inte skatte- och sociallagarna vara utformade så, att det då blir ekonomiskt betungande för dem att fortsätta att ge barnen den uppfostran de skulle vilja ge dem.

Vad beträffar myten, herr talman, är det väl ett faktum att statsrådet själv i interpellationssvaret erkände att det inte är entydigt bra att vara gift.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag har med stort intresse tagit del av statsrådet Odhnoffs svar på herr Burenstam Linders interpellation, och jag har begärt ordet därför att jag gärna vill kommentera några uppgifter som ges i det.

Jag vill börja med att säga att i inget fall har statsrådet Odhnoff gjort ett felaktigt referat av hur situationen är, men de slutsatser som jag har dragit är diametralt motsatta statsrådets. Av statsrådet Odhnoffs svar kommer jag fram till att äktenskapet i hög grad diskrimineras, och jag skall liksom statsrådet börja med att behandla de ekonomiska faktorerna.

Statsrådet Odhnoff säger att om "endast en av parterna har inkomster medför oftast ett äktenskap betydande fördelar". Låt mig då fråga: I vilka familjer finner vi i dagens moderna Sverige två parter där bara den ena är förvärvsarbetande, dvs. har inkomster? Det är först och främst barnfamiljerna. Vården av egna barn hindrar den ena parten att gå ut i förvärvsarbete. Om kvinnan går ut i förvärvsarbete får maken inte de 1 800 kronorna i skatteavdrag, men i stället har familjen då för vården av barn en skattesubvention genom barndaghemmen som man definitivt inte kan bortse från.

Men låt oss behandla de andra fallen! Om kvinnan har barn med annan än den hon sammanbor eller är gift med, blir situationen genast annorlunda. Här blir det direkt fördelaktigt för henne att icke gifta sig med den hon sammanlever med, även om han ifall hon gjorde det skulle få tillgång till 1 800-kronorsavdraget.

De studerande är också en mycket stor grupp där bara den ena har inkomst. För de studerande är det i dag förmånligare att icke vara gift. Eftersom jag sitter i studiemedelsutredningen känner jag väl till, att vi föreslagit en likabehandling i den här frågan av de sammanboende med barn, men kvar står likväl att om man inte har gemensamma barn är det för närvarande mera fördelaktigt att icke gifta sig.

Den fjärde mycket vanliga gruppen där det bara finns en konstaterad inkomsttagare är de faktiskt sambeskattade. Statsrådet Odhnoff redogjorde här för hur denna beskattning fungerar, och det känner vi alla väl till. Att den som grund har en diskriminering av äktenskapet torde inte ens statsrådet kunna bortse från.

Men det intressanta kommer när statsrådet Odhnoff genom en ekonomisk kalkyl försöker räkna ut vad samhället så att säga avstår från genom att anslå denna summa pengar till dem som är gifta. Statsrådet kommer då fram till 2 350 miljoner kronor, varav huvuddelen kommer från 1 800-kronorsavdraget. Här gör statsrådet det mycket riktiga påpekandet att detta gäller såväl barnfamiljer som barnlösa.

Låt oss också se vad samhället *vinner* på att detta 1 800-kronorsavdrag går till familjer med hemmamake, eftersom det övervägande antalet fall gäller familjer där en av föräldrarna – vanligtvis modern – vårdar barnen. Om alla dessa skulle gå i förvärvsarbete och familjen alltså gå miste om dessa 1 800 kronor, så skulle det innebära en alldeles kolossal ekonomisk belastning på samhällsekonomin – en belastning som både statsrådet Odhnoff och jag i dag beklagar. Vi har nämligen inte pengar nog att bygga ut barntillsynen i den utsträckning som vore önskvärd – det tycker

Fredagen den
8 december 1972*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

vi båda. Men statsrådet Odhnoff vill ha det till att dessa föräldrar mottar en gåva av samhället. I stället är det precis tvärtom. Att de själva tar på sig vården av sina barn medför en minskad belastning på samhällsekonomin. Slutsatsen av det stycket tycker jag alltså är helt felaktig. Dessutom är den diskriminerande mot de kvinnor som är hemma och vårdar sina egna barn. År efter år har vi hört att deras arbete nedvärderas, och jag tycker att statsrådet Odhnoffs ekonomiska beräkning just innebär en nedvärdering av de hemarbetande vårdande föräldrarna.

Men den kanske huvudsakliga anledningen till att jag begärde ordet var en notis i en svensk tidning. Jag är ledsen att jag inte kan datera den — om det var hösten 1970, året före eller efter. Det gällde statsrådet Odhnoffs vistelse i Wien med ett sammanträde med Europas familjeministrar. Av den tidningsartikel jag såg framkom att man bl. a hade diskuterat den svenska stödverksamheten för de ensamstående föräldrarna. Oberoende av om de kom från länder med socialdemokratisk regering eller icke socialdemokratisk regering hade deltagarna enligt tidningsartikeln — som jag icke har tillstådes men väl i mitt minne — ansett att man i Sverige har gått för långt.

Herr talman! Jag skall icke säga att man i Sverige har gått för långt. Men jag vill beröra den kommentar som statsrådet Odhnoff gör i sitt svar, nämligen att Staffan Burenstam Linder riktar ett angrepp mot samhällets stöd till enförälderfamiljerna. Stödet till enförälderfamiljerna kan ses ur två synpunkter. Det kan ses i betydelsen kvantitet — hur stort det är. Men vi måste i denna fråga som i alla andra sådana här frågor undersöka hur stödet är utformat. Som stödet till de ensamstående föräldrarna i dag är urformat medför det att de små i samhället, som statsrådet Odhnoff talade om, i stället blir hemmafruarna som lever tillsammans med en man.

Jag har tagit mig friheten att från riksdagens upplysningstjänst begära några uppgifter om hur det för tre olika familjetyper kommer att se ut i Stockholm år 1973. Beräkningarna har utgått från ett genomsnittligt basbelopp av 7 500 kronor. Bilden visas nu på kammarens interna TV-skärm, och jag ber att få förklara siffrorna.

Disponibel inkomst för vissa familjetyper

A = Ensamstående med två barn

B = Familj med en förvärvsarbetande och två barn

C = Familj med två förvärvsarbetande och två barn

Fam. typ	Brutto ink.	Tax. ink.	Besk. bar ink.	Total skatt	Dag-hems avg.	Bostads-tillägg	Barn-bidrag	Bidrags-försk.	Disp. ink.
A	19 636	18 000	13 500	5 198	1 320	4 740	2 640	6 000	26 498
B	26 645	26 000	21 500	6 719 ¹	—	4 356	2 640	—	26 922
C	25 645	25 000	20 500	13 618	3 960	0	2 640	—	32 306
	21 599	19 000	14 500						

¹ Sedan hänsyn tagits till "hemmakeavdrag".

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Det är tre familjetyper jag har velat behandla. I alla tre fallen har familjerna två barn. Det första fallet gäller en ensamstående förvärvsarbetande – barnen är i daghemsåldern – med en taxerad inkomst av 18 000 kronor. Det är alltså en heltidsarbetande ensamstående förälder som icke tillhör dessa verkligt små i samhället – de utbildade 17-åriga ensamstående föräldrarna – utan har en normal inkomst för ett heltidsarbete. Hennes hyra är beräknad till 600 kronor i månaden.

Det andra fallet gäller en familj – de kan vara gifta eller sammanboende. Vi skall förutsätta att de i allt följer skattereglerna, och i det här fallet finns det en förvärvsarbetande som förutsätts ha taxerad inkomst av 26 000 kronor. Hyran är 750 kronor i månaden.

I det tredje fallet är det två förvärvsarbetande föräldrar, där den taxerade inkomsten är för ena parten 25 000 kronor och för andra parten 19 000 kronor. Hyran är också här 750 kronor i månaden.

Låt oss se på kolumnen längs till höger som upptar den disponibla inkomsten. Det visar sig då att den ensamstående föräldern med två barn disponerar 26 498 kronor. Den familj där den ena partens inkomst ligger ca 7 000 kronor över den ensamståendes har en hemmavarande förälder och likaledes två barn. De disponerar 26 922 kronor. Det är alltså praktiskt taget identiskt samma summor – bortsett från att i det senare fallet är det två vuxna personer och två barn som skall leva på beloppet, medan det i det första fallet är en vuxen och två barn. Den förälder som kommer till är alltså den hemmavarande mamman – detta är det ju oftast fråga om – som själv vårdar sina barn. Hon är alltså icke värd ett enda öre – ja, det kanske är något överdrivet, för vid en subtraktion kan man få det till att den familjen har 425 kronor mera.

Men det märkvärdiga är kanske ändå det tredje fallet, där båda föräldrarna är förvärvsarbetande på heltid. De individuella inkomsterna är i stort sett desamma som i det andra fallet – summan av den taxerade inkomsten är 44 000 kronor. Här kommer man fram till att om den ensamstående föräldern gifter sig eller flyttar samman i verklig skatte-teknisk betydelse med en man som har en taxerad inkomst av 25 000 kronor, får familjen nära 6 000 kronor mer att leva på.

Vad händer om hon *inte* gifter sig med honom, om de verkligen så att säga bara träffas två tre gånger i veckan, om de har var sin adress osv? Jo, då blir det en helt annan situation. Beräkningar visar att familjen genom detta förfarande gör en direkt konkret vinst på 8 000 kronor netto per år.

Jag har i detta fall räknat med ett bidragsförskott på 6 000 kronor till den ensamstående modern. Givetvis skall i det här andra fallet fadern svara för barnens underhåll. Han får möjlighet att dra av viss del av detta i sin beskattning och kommer på det sättet ned till en lägre skatt. Modern får givetvis de 6 000 kronorna som fadern är skyldig att utge i underhåll. De pengarna finns alltså kvar inom "familjen" – jag vill gärna använda citationstecken, eftersom de formellt inte är sammanboende. På det sättet kommer de fram till en disponibel inkomst som ligger nära 40 000 kronor.

Den som noga går igenom det här kan naturligtvis säga att i detta fall är mannen tvungen att ha en annan bostad. Jag vill också göra den

reservationen att han kan åsamkas viss kostnad för hyrande av ett rum, som ju inte behöver vara särskilt lyxöst, eftersom han väl bör ha sin huvudsakliga bostad tillsammans med familjen i övrigt.

Herr talman! Låt mig säga att vid beräkningen av de här summorna har det antagits att avdrag gjorts i form av schablonavdrag för inkomst av tjänst, sjukförsäkringsavdrag enligt fastställda regler osv. och naturligtvis även förvärvsavdrag där sådant kommit i fråga. Det intressanta med siffrorna är att de visar – jag kan inte komma fram till annat – att det stöd vi i dag ger den ensamstående föräldern har en *utformning* som klart diskriminerar den gifta hemmavarande och i många fall definitivt också, som jag ser det, den gifta förvärvsarbetande kvinnan.

Men, herr talman, låt mig göra ytterligare en kommentar.

I sin replik till Staffan Burenstam Linder berörde statsrådet Odhnoff den ideologiska synen på äktenskapet. Jag sitter själv med i utredningen familjelagsakkunniga, och jag vågar verkligen säga att jag tillsammans med mina kolleger i den utredningen har penetrerat dessa frågor. Jag skall inte här beröra neutralitetsfrågan; den kommer att tas upp av en annan ledamot av utredningen. Men jag påstår att det är utomordentligt väsentligt att hela svenska folket får klart för sig var landets familjeminister står i sin syn på äktenskapet som institution. Och jag skall beröra den frågan från en enda synpunkt, nämligen när det gäller stabiliteten i familjefunktionen som sådan.

Statsrådet Odhnoff redogjorde här för ett yttrande som jag i egenskap av ledamot i familjelagsakkunniga har mött många gånger, nämligen det att "samlevnadsformen är en etisk fråga som bara berör parterna själva". Först och främst är det säkert alldeles riktigt att den uppfattas på det sättet av många. Men från samhällets synpunkt är det onekligen av intresse att konstatera vad stabiliteten i familjeförhållandena har för betydelse. Till familjelagsakkunnigas betänkande finns fogade ett par bilagor, bl. a. en som har rubriken Sammanboende gifta och sammanboende ogifta. Där finns det några kortfattade slutsatser, som jag här gärna vill läsa upp. Det avsnittet är skrivet av en kvinna som heter Astrid Näsholm, verksam vid sociologiska institutionen i Uppsala. Hon skriver: "Undersökningarna pekar emellertid på

1. att av samtliga faktiska samlevnadsfall, dvs. såväl giftas som ogiftas samlevnad, är mellan 6,4 och 6,8 % sammanboende ogifta
2. att hälften av dessa familjebildningar är 0 -5 år gamla
3. att minst 10,5 % av dessa upplösts genom särflyttning eller dödsfall inom ungefär ett år jämfört med minst 0,9 % av de giftas."

Vi kommer alltså fram till – jag vill säga det trots det statistiskt svaga undersökningsmaterial vi har eftersom detta sammanboende är en så relativt ny företeelse – att stabiliteten är mer än tio gånger större i familjebildningar som är grundade på äktenskap.

Jag nämner gärna ytterligare en slutsats för att konstatera vad detta kan ha för betydelse när det gäller studiemedlen. I den näst sista slutsatsen sägs det:

"8. att pågående studier är vanligare bland sammanboende ogifta än bland sammanboende gifta" – alltså av de undersökta kategorierna.

Men låt mig återkomma till frågan om stabiliteten. Här stiftar vi lagar

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

för äktenskapet, men vi har också en lagstiftning som berör många fler områden än dem som statsrådet Odhnoff och Staffan Burenstam Linder har tagit upp. Jag skall här inte räkna upp alla de många områden, där civilståndet har mycket stor betydelse. Jag nämner bara några, nämligen förmynderskap, arv, skadestånd på grund av brott, tillgrepp, förtal, skyddande av brottsling, återvinning i konkurs, jäv, vittnesplikt och talerätt i rättegång. På s. 92 i betänkandet Familj och äktenskap kan statsrådet själv läsa den fortsatta uppräknigen.

Sedan vill jag instämma i vad Staffan Burenstam Linder här sade. Jag beklagar att vi från vårt parti inte var förutseende nog att gå igenom hela detta lagkomplex när sambeskattningen togs bort – det hade kanske överstigit vår förmåga – men i varje fall aktivt redan då ställa krav på överensstämmelse något så när mellan olika samboendeformer. Jag vill gärna tillägga att äktenskapet visserligen fortfarande på de flesta av dessa lagstiftningsområden är den mest gynnade samlevnadsformen men att det i fråga om åtskilliga av dem är ytterligt angeläget att bestämmelserna blir beroende av faktiska samlevnadsförhållanden och inte av civilstånd. Inte minst gäller detta reglerna om jäv.

Herr talman! Jag har en känsla av att åtskilliga som har yttrat sig i denna debatt har talat länge. Men detta är väsentliga frågor, frågor som för den vanliga, enskilda människan är betydelsefulla såväl ideologiskt som ekonomiskt. Tyvärr måste de ekonomiska frågorna i sådana här fall tillmätas en betydande vikt och behandlas med noggrannhet, så att det inte går ut felaktiga informationer.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Fru Sundbergs uträkningar var mycket intressanta. Det är utan tvivel värdefullt att man gör sådana punktkontroller av vilka effekter reformer med helt andra motiveringar kan få på detta område. Det finns all anledning att ytterligare fördjupa sig i sådana jämförelser. Men jag har ett behov av att på ett par punkter invända mot fru Sundbergs resonemang, innan jag går in på själva sakfrågan.

Fru Sundberg sade att om alla som i dag är hemma och vårdar sina barn skulle gå ut på arbetsmarknaden, så skulle det betyda en enorm samhällsekonomisk påfrestning. Det är klart att man inte i dag inom den kommunala barntillsynens ram kan ordna barntillsyn för alla barn. Men detta omdöme måste ändå nyanseras så, att ingen kvinna som i dag är hemma och sköter sina barn får uppfattningen, att det är en samhällsekonomisk belastning om hon söker sig ut på arbetsmarknaden. Om hon kan få ett arbete och en inkomst och betalar skatt, så är det klart att utbytet inte blir negativt för samhället, om hon inte har väldigt många barn som hon är hemma och sköter. I varje fall från liberal synpunkt är det självklart att var och en – oavsett om det gäller en man eller en kvinna – skall ha möjlighet att få ett förvärvsarbete och tillgång till barntillsyn.

Den andra synpunkten rör fru Sundbergs uträkning när hon talade om den familj, där den ena maken förvärvsarbetade och den andra var

hemma. Såvitt jag kunde förstå räknade inte fru Sundberg med att den hemmavarande makens arbete representerade något ekonomiskt värde för familjen. Det gör det självfallet. De flesta hemmavarande makar utför ett arbete som är av ekonomiskt värde för familjen. Den som presenterar uträkningar, som inte beaktar detta vid en jämförelse av de olika familjernas situation, den personen gör den verkliga nedvärderingen av hemmafruarnas arbete. Till nästa gång tycker jag att fru Sundberg skall komplettera sin uppställning på den punkten.

Herr talman! Familjerätten och det allmännas behandling av gifta och ogifta över huvud taget är mycket dåligt ägnade för förenklingar och slagordsmässiga uttalanden. Den reflexionen, som jag hade tecknat ned före den här debatten, har blivit bestyrkt av vad som hittills har sagts. Fru Odhnoff talade om att vi skall vara neutrala till samlevnadsformen, medan herr Burenstam Linder anser att äktenskapet diskrimineras. Inget av dessa uttalanden är generellt riktigt. Om diskussionen skall bli intressant måste man klargöra i vilket avseende man talar om neutralitet och diskriminering. Det är olika på olika områden, och det har givits många illustrationer till det under den diskussion som hittills har förts. Det bör också vara olika i vissa fall. Man måste helt enkelt diskutera varje frågeställning för sig. Låt mig här helt schematiskt ta upp det från fyra synpunkter.

1. Hur ställer sig lagstiftningen till två sammanlevande vuxna, om de å ena sida är gifta, å andra sidan sammanlever utan äktenskap?
2. Vad har äktenskapet respektive fri samlevnad för betydelse för relationen mellan föräldrar och barn?
3. Vad har äktenskapet respektive fri samlevnad för betydelse för statens och kommunernas behandling när det gäller skatter, socialtöd, service, tillgång till bostad, daghem osv.?
4. En mera allmän frågeställning: Vilken är statens och kommunernas attityd till äktenskapet respektive fri samlevnad? Det talas ofta i allmänna termer om att vi skall slå vakt om familjen, slå vakt om äktenskapet osv.

När det gäller den första frågeställningen hänvisar fru Odhnoff i sitt svar till familjelagssakkunniga. Hon säger att utredningen slår fast samma princip som hon har hävdad, nämligen att lagstiftningen så långt möjligt skall vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer. Det är nog en aning förenklat.

Ungefär liknande sägs i direktiven till utredningen, och jag tror att det uttalandet tyvärr har bidragit till att förvirra diskussionen en hel del. Där säger departementschefen att en "ny lagstiftning bör enligt min mening så långt möjligt vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar". Sedan fortsätter han: "Äktenskapet har och bör ha en central plats inom familjerätten, men man bör försöka se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte innehåller några bestämmelser som skapar onödiga svårigheter eller olägenheter för dem som skaffar sig barn och bildar familj utan att gifta sig."

Det här är ett centralt avsnitt i dessa direktiv. Tyvärr innehåller de två meningar, som i viss mån står i motsättning till varandra. Det påpekar också utredningen i sitt betänkande.

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Det finns två utgångspunkter för talet om neutralitet från samhällets sida till valet av samlevnadsform. Den ena är att anspråk från samhällets sida på att vissa av samhället givna regler skall gälla i alla samlevnadsfall kan uppfattas som ett intrång i de enskildas personliga värld. Att man inte kan leva tillsammans utan att vissa regler blir tillämpliga, uppfattas som ett tvång. Det andra intresset är att man skall behandla samma faktiska sociala situation lika, oavsett den rättsliga formen. Man skall inte ge dem som valt en viss rättslig form några fördelar som andra inte får. Det är de två önskemålen, och som utredningen påpekar går de inte alltid att förena.

Om man vill låta bli att blanda sig i parternas inbördes relationer, kan man inte samtidigt tvinga på dem ett system som behandlar alla faktiska situationer lika, oavsett juridisk form. Utredningen konstaterar det och säger att en fullständig neutralitet till samlevnadsformen alltså är omöjlig att genomföra på detta område, om äktenskapet samtidigt skall bibehållas som ett särskilt rättsligt institut. Och enligt direktiven bör äktenskapet även i framtiden ha en central plats i familjerätten.

Vad som menas med detta är helt enkelt, att de som väljer att leva utan äktenskap får också finna sig i att de inte har det rättsliga skydd som äktenskapet innebär. Det är ingen särskilt konstig tanke, men man har ändå lyckats förbigå den rätt mycket i den här diskussionen. Därför ville jag dra fram den.

Den andra frågeställningen gäller relationen mellan föräldrar och barn. Där är väl numera i stort sett accepterat i vårt samhälle att barnen skall behandlas lika, oavsett om föräldrarna är gifta eller inte. I och med beslutet häromåret om de utomäktenskapliga barnens arvsrätt är den principen i huvudsak genomförd, men inte helt. I familjelagssakkunnigas betänkande föreslås ett par ytterligare ändringar när det gäller vårdnaden om barn. Vi vill förstärka fädernas möjlighet att få vårdnaden om barnen. Majoriteten i utredningen vill också ge föräldrarna möjlighet att gemensamt ha vården om sina barn, även om de inte är gifta. Vi har också ett förslag som ger möjlighet för den ena av föräldrarna att få överta bostaden vid en särflyttning, även om föräldrarna inte är gifta. Motivet är naturligtvis också här strävan att barnen skall få en bra bostad.

Jag kan inte tänka mig att det är någon här som anser att barnen skall diskrimineras beroende på om föräldrarna har gift sig eller inte. Barnen kan inte lastas för hur föräldrarna väljer i det avseendet. Fru Odhnoff insinuerade visserligen att herr Burenstam Linder skulle ha den uppfattningen, men det berodde nog på att hon befann sig i en trängd situation.

För det tredje gäller det statens och kommunernas behandling av familjerna med avseende på skatte- och sociallagstiftning m. m. Min utgångspunkt – liksom utredningens, även om den inte sysslar med denna fråga i särskilt stor utsträckning – är att den faktiska samlevnads-situationen skall vara avgörande och inte vilken juridisk form man har valt. Jag skulle föreställa mig att fru Odhnoff instämmer i den utgångspunkten. Jag undrar om herr Burenstam Linder gör det; han har hittills av tidsskäl undvikit att ge sig in på ideologiska spörsmål, men eftersom detta är en central fråga kunde han kanske ha ägnat ett par ord åt den.

Med den utgångspunkten finner man att vissa ändringar måste göras i dagens lagstiftning. I vissa avseenden missgynnas äktenskapet, t. ex. på studiemedelområdet, när det gäller omskolningsbidrag från AMS och när det gäller faktisk sambesättning av rörelseidkare.

I andra fall gynnas äktenskapet. Mest iögonenfallande är 1800-kronorsavdraget och änkepensionen. I samtliga dessa fall ligger lösningen enligt min uppfattning i att man eftersträvar en individuell behandling. De gifta bör inte diskrimineras i studiemedelssystemet eller när det gäller omskolningsbidrag. En allmän egenpension bör byggas upp, kompletterad med barnpension och eventuellt försörjarpension så att änkepensionen på sikt kan ersättas av de formerna. Möjlighet till individuell beskattning bör införas även för rörelseidkare. Fru Odhnoff berörde den sista frågan något. Om jag fattade henne rätt menade hon att denna fråga inte är särskilt allvarlig, eftersom ena makens arbetsinsats kanske är ganska ringa och skattemässigt inte har så stor betydelse. Jag förmodar att hon medger, att om arbetsinsatsen är större har frågan en större ekonomisk betydelse.

Men det är förvånande att fru Odhnoff inte nämner att i det här fallet den ena makens – vanligen kvinnans – situation försämrats i ett väsentligt avseende, nämligen att hon inte får någon rätt till ATP-pension för sin arbetsinsats. Om man vill hävda kvinnans jämlikhet borde det vara väsentligt att ändra på detta. Man har iakttagit att bolagsbildningen för sådana här rörelser har ökat väsentligt under senare år. Det är sannolikt den faktiska sambesättningen som ligger bakom denna ökning. Men det innebär att de svagare i det här fallet, nämligen de som inte har tillräckligt stor rörelse för att bilda bolag eller möjlighet att konsultera juridisk expertis, får de ekonomiska påfrestningarna, medan de som är bättre ställda klarar sig genom att sätta sig själva på bolag, som det brukar heta.

Jag har angett några rent konkreta mål som man skulle kunna ställa upp. Jag undrar om fru Odhnoff instämmer i dessa målsättningar och om herr Burenstam Linder gör det.

I andra fall är den formella behandlingen lika när man utgår från den faktiska situationen. I praktiken blir det orättvist därför att människor inte följer reglerna utan uppger att den faktiska situationen är en annan än den verkliga är – t. ex. att de är ensamstående – och därmed får de en förmånligare behandling. Här har herr Burenstam Linder enligt min uppfattning tagit upp ett mycket besvärligt problem, och det är befogat att göra det.

Vad skall vi göra för att undvika vad som kan uppfattas som orättvisor och för att undvika att människor hindras att skaffa sig det rättsskydd som äktenskapet kan ge? Vi kan inte avskaffa allt särskilt stöd åt de ensamstående. I vissa fall, t. ex. när det gäller ensamstående med god inkomst, kan detta stöd te sig omotiverat högt och kanske hindra två människor som har barn, men inte med varandra, från att gifta sig och t. o. m. från att flytta ihop. Dessa fall är kanske inte så många i dag, men de kan komma att bli fler med den nuvarande utvecklingen av skilsmässofrekvensen och den fria samlevnaden.

Å andra sidan håller säkert herr Burenstam Linder med om att de

ensamstående, som har låga inkomster, i dag verkligen behöver allt det stöd de kan få. Man kan fråga sig om vi borde gå in för någon form av inkomstgraderat stöd till ensamstående. Jag tror att i varje fall herr Burenstam Linder och jag kan vara ense om att ett sådant system också har avigsidor om vi vill göra det lönande att arbeta och satsa på att ta ansvar, vilket även bör få gälla de ensamstående.

Det är klart att allt stöd som i dag går till ensamstående inte är heligt i just den utformning det nu har. Man får försöka diskutera vilka ändringar man vill åstadkomma. På den punkten har jag inte lyckats uppfatta något som helst förslag från herr Burenstam Linder, trots att han onekligen med all rätt har brett ut sig en hel del i debatten.

Det finns naturligtvis också en gräns för hur mycket man kan rota i folks privatliv för att konstatera, om de sammanbor med någon som de inte har talat om att de sammanbor med. Den gränsen är svår att dra, inte bara i praktiken. Det är också teoretiskt besvärligt att säga hur länge människor skall ha bött ihop för att man skall räkna dem som sammanlevande, om de inte har barn tillsammans.

Jag har ingen lösning på detta problem. Det är sannerligen inte lätt, och det löses inte av att man så där litet allmänt svepande säger att äktenskapet är diskriminerat, eller att vi skall ha en neutral inställning. De måste lösas genom praktiska åtgärder.

Slutligen: Vad skall samhället ha för attityd till familj och äktenskap? Jag kan på den punkten nöja mig med att citera ur det partiprogram som folkpartiet vid landsmötet i Göteborg alldeles nyligen antog. Vi säger där:

”Familjelivet skall främjas. Föräldrarna har huvudansvaret för barnens vård och fostran.

Familjens situation har under senare år förändrats avsevärt. Genom urbanisering och ökad rörlighet har kontakten mellan generationerna minskat. De gifta kvinnorna förvärvsarbetar i långt större utsträckning än tidigare. En stor del av de uppgifter som tidigare utfördes inom familjen har nu övertagits av stat, kommuner och näringsliv. Även om många väljer att leva tillsammans utan att ingå äktenskap, ser de flesta äktenskapet som den naturliga formen för en samlevnad byggd på trohet och ansvar.

Familjepolitiken skall underlätta för familjen att fylla sin viktiga roll i denna nya situation. Radikalt förbättrade möjligheter att förena familjeansvar och yrkesinsatser utanför hemmet måste skapas för både män och kvinnor.

Inom familjerätten bör reformer genomföras som även i framtiden bevarar äktenskapet som en för det stora flertalet lämplig levnadsform.” – Och sedan går vi in på olika punkter när det gäller familjerätten.

Den sista meningen jag citerade tycker jag ger situationen här i ett nötskal. I och med att man önskar bevara äktenskapet som en juridisk institution vill man självfallet göra denna så praktisk som möjligt för det stora flertalet. Därför bör samhället, t. ex. genom skolan och genom information på olika sätt, tala om för människor vad det innebär att gifta sig – vilka fördelar och vilka skyldigheter och förpliktelser det medför. Självklart kan detta – i den mån man har lyckats utforma äktenskapet

som en praktisk och värdefull institution – komma att uppfattas som ett förord från samhällets sida för äktenskap. Jag kan inte se att det behöver vara ett dugg kontroversiellt.

Det är då viktigt – där vill jag också citera vad folkpartiets styrelse har sagt i sitt yttrande över ett antal motioner på detta område – att man inte väljer formuleringar som ”verkar sårande för dem som valt en annan samlevnadsform, för dem som funnit skilsmässa vara lösningen på sina familjeproblem eller för de barn som vuxit upp tillsammans med endast den ena av sina föräldrar”.

Vi har, brukar man säga, ett pluralistiskt samhälle. Det finns många olika uppfattningar och många samlevnadsformer. Vi har på senare år fått in stora grupper av människor i vårt land som har vuxit upp i helt andra kulturer än den svenska traditionen. Därför måste de här frågorna behandlas varsamt, särskilt när samhället – staten och kommunerna – genom skolan möter barnen. Det bör vara vägledningen för en liberal och tolerant attityd från samhällets sida. Detta hindrar naturligtvis inte att man skapar förutsättningar för ett harmoniskt familjeliv och ger rättsligt skydd åt de svagare inom familjen.

Herr talman, jag skall be att få sluta med att ställa några frågor till fru Odhnoff:

1. vill fru Odhnoff, mot bakgrund av vad jag nu har sagt, medverka till att den diskriminering som den faktiska sambeskattningen innebär avskaffas?

2. vill fru Odhnoff medverka till att de nuvarande änkepensionerna ersätts genom uppbyggnad av ett system med allmän egenpension, barnpension och eventuellt försörjarpension och att en utveckling i den riktningen påbörjas snarast möjligt? I den bör självfallet också ingå möjlighet att få ATP-poäng för dem som är hemma och vårdar sina barn.

3. vill fru Odhnoff medverka till att inkomstprövningen mot makes inkomst när det gäller omskolningsbidragen avskaffas?

4. vill fru Odhnoff medverka till en utveckling av studiemedelssystemet i riktning mot den individuella principen?

Herr Burenstam Linder har tagit upp detta ämne och med styrka utvecklat den diskriminering som här råder. Vad vill herr Burenstam Linder själv göra för att komma till rätta med dessa problem? Utöver denna mera allmänna fråga vore jag naturligtvis tacksam, om även herr Burenstam Linder ville kommentera de frågor jag ställde till fru Odhnoff.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara göra en kommentar till herr Romanus' anförande. När man anger en tabell som avser taxerad inkomst, beskattningsbar inkomst, daghemsavgift, bostadstillägg, barnbidrag, bidragsförskott m. m. och kommer fram till en disponibel inkomst, då är det inte vanligt att man i det sammanhanget gör en uppskattning av hemarbetets värde.

Det är också svårt att fastställa värdet av det hemarbete som förvärsarbetande föräldrar utför. Även om man skulle begränsa sig till fastställande av värdet av det arbete som den hemarbetande föräldern gör, dvs. ett tillskott av ekonomiskt värde i betydelsen sömnad av kläder,

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

bakning av bröd osv., torde denna summa ändå inte uppgå till levnadskostnaderna för ett år för en hemmavarande person.

Eftersom jag i min kommentar sade att slutsumman var densamma trots att i det ena fallet tre personer skall leva på den, i det andra fallet fyra får man väl ändå anse att standardskillnaden mellan vad dessa människor kan tillåta sig klart framgår.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag bestrider inte detta. Jag fäste mig vid fru Sundbergs formulering att hemmafrun inte var värd ett enda öre eller möjligen 400 kronor. Jag tror att man skall undvika sådana uttalanden. Det finns sannerligen ingen anledning att lägga sten på börda för de många hemmafruar, som anser att deras arbetsinsats inte är tillräckligt uppskattad.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Givetvis håller jag med Gabriel Romanus om detta, men tabellerna är ju uppgjorda på basis av gällande regler. Av dem framgår att hemmafrun inte är värd mer än några hundra kronor per år. Det stämmer givetvis inte med min egen uppfattning om värdet av hemarbetet, framför allt inte, när det gäller barnvården.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Att denna fråga engagerat människorna, har man nogsnamt kunnat konstatera. Både Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Broderskapsrörelsen har i år antagit familjepolitiska program. Många av landets tidningar har i rubriker och artiklar gått till attack mot dessa och även förvrängt innehållet. Detta beror på att man gärna vill komma åt en politisk meningsinriktning. Man vet att detta är ting som engagerar människorna, som vill slå vakt om äktenskapet. Man säger då att socialdemokraterna är ute efter att riva undan grunden för denna institution och tycker sig därigenom ha fått in en femetta.

Grunden för en familjepolitik utgöres självfallet av strävandena att skapa säkerhet och trygghet för barnen. Det måste vara grunden för äktenskapet och för samhällets familjepolitik. Man har sagt sig att familjen utgör den bästa tryggheten, och man vill därför försöka införa sådana regler och få till stånd sådana ekonomiska och sociala reformer, att de stöttar upp denna samlevnadsform. Men det är klart att man då kommer in på den problematik, som varit uppe under debatten här: Hur skall man se på de människor som bor samman utan kyrklig eller borgerlig vigsel?

Det är klart att många då säger att nu måste vi prioritera det traditionella äktenskapet. Men kan samhället, eller den enskilde, ta en sådan ställning? De människor som väljer en annan sammanboendeform måste självfallet också ha samhällets stöd om man utgår ifrån att detta skall skapa säkerhet och trygghet för barnen.

Man kommer alltså fram till att samhället måste visa en neutralitet till samlevnadsformerna. Det är ingen enkel reform — det framgår ju av debatten här. Den ingriper i så många förhållanden. Människorna är

individualister. Vi har olika inkomster och olika sociala förhållanden och annat, och varje social reform måste passa de enskilda individerna i denna lilla krets. Det är då inte så svårt att förstå att resultatet självfallet kan slå på både minus och plus.

Jag vill understryka att vår utgångspunkt inom Broderskapsrörelsen är att vi vill hjälpa till att från samhällets sida stötta upp människors samlevnad – vare sig den blivit legaliserad genom kyrklig eller borgerlig vigsel eller på annat sätt eller inte legaliserad alls utan innebär ett sammanboende under äktenskapsliknande former – för att barnen skall få säkerhet och trygghet.

Då kommer självfallet nästa fråga: Hur gör man med de ensamstående, de som får barn utom äktenskapet eller som skiljer sig och lämnar varandra? Det vore obarmhärtigt av samhället att skapa sådana lagar i det här avseendet att dessa människor kommer i kläm. Jag kan inte fatta annat av den diskussion som förts och av det som fru Odhnoff också säger i sitt interpellationssvar än att man måste knyta så många olika former av socialt stöd som möjligt till barnen.

Vi har ju nogsamt blivit bekanta med det här problemet under årens lopp. Den som var ordförande före mig i Broderskapsrörelsen upplevde på sin tid som präst att äldre människor ibland kom till honom och sade: Vi skulle gärna vilja legalisera vårt samboende, men vi kan inte det, eller det är besvärligt av ekonomiska skäl, därför att den försäkring som vi har då faller undan. Så kom de i en viss samvetsnöd.

Vi har haft problemet vid bestämmande av underhållsbidrag till barnen vid upplösningen av ett äktenskap, men också vid bestämmande av underhållsbidrag till modern för omvårdnaden av barnen. Om hon har velat ingå ett nytt äktenskap, bortfaller detta stöd, och då ställs hon igen i en svår situation: Skall hon på nytt gifta sig och förlora dessa pengar, eller skall det bli fråga om ett samboende utan legalisering?

Herr talman! Det finns alltså åtskilliga sådana här förhållanden som är svåra att klara upp för den enskilde men som vi i diskussionen och i lagstiftningsarbetet måste ta hänsyn till och försöka komma till rätta med. Det vore självfallet underbart om vi kunde betrakta man och kvinna i ett äktenskap eller ett äktenskapsliknande förhållande utifrån den synpunkten att var och en står för sitt. Men så är det ju inte. Deras ekonomi och andra sociala förhållanden är gemensamma. Detta är ju orsaken till att man har olika ekonomiska förmåner för ensamstående och sammanboende.

Här talas om den allmänna lagstiftningen som finns på området. Men om man går till socialhjälpens t. ex. i en kommun som Stockholm så finner man att socialhjälpnormen i april 1971 var 510 kronor för ensamstående och 850 kronor för två makar. Skulle dessa människor betraktas som ensamstående fastän de sammanbor skulle de få 1 020. Det får de inte utan man gör skillnad här. Anledningen till det är naturligtvis att det är dyrare att bo ensam på två håll.

Fru Sundberg var inne på det i någon mån, men hon drog tyvärr inte de rätta konsekvenserna.

Herr Burenstam Linder talar om att man förlorar så mycket på att gifta sig och han använder hårda och stora ord. Han har suttit hemma och

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

plockat ihop uttryck som han tycker passar bra i debatten: Det är de sluga och inte de svaga som vinner; vi kan ha skattespiöner men inte sängkammarspiöner osv. Det är klart att man kan svänga sig med sådana uttryck i en debatt, men jag tycker faktiskt att de inte hör hemma i en sådan här debatt.

Jag vill knyta an till några uttalanden som herr Burenstam Linder gör i sin interpellation. Han säger att daghemsavgiften blir högre, daghemsplassen mera svåråtkomlig och att det blir svårare att få socialbidrag, om man gifter sig eller flyttar samman. Varför uppkommer det här förhållandet? Det är ju därför att vi har sagt oss att vi måste hjälpa och stödja ensamstående med barn. Vi måste ge dem företräde t. ex. till daghemmet. Vi måste sänka deras daghemsavgift.

Här har varit mycket av sifferexercis. Man kan räkna på många olika sätt. Men om man går till socialhjälpförhållandena så finner man att barnfamiljerna, i synnerhet ensamstående med barn, är klart överrepresenterade bland hjälptagarna. Det var drygt 130 000 barn under 16 år som erhöll hjälp 1969, dvs. mer än en tredjedel av samtliga hjälptagare, och då är det de ensamstående som dominerar den här statistiken.

Skilsmässor har uppenbart en negativ effekt. I Malmö har det visat sig att var tredje frånskild man och var fjärde frånskild kvinna erhåller socialhjälp. Jag vill fråga herr Burenstam Linder och fru Sundberg: Tror ni att dessa personer får mera pengar därför att de är ensamstående, eftersom ni menar att det ger så väldiga förtjänster att vara ensamstående? Nej, de får naturligtvis sina bidrag därför att de har det besvärligt ekonomiskt. Det är ju dessutom frågan om en individuell prövning. Även om det kan förekomma felaktigheter i sådana sammanhang, får vi således utgå från att man har synat omständigheterna i de individuella fallen.

Jag vill stryka under fru Odhnoffs uttalande, att de resonemang som förekommit kan bli — om de inte redan är det — ett angrepp på de ensamstående, på dem som redan har det besvärligt. Hur skall man annars tolka det hela? I annat fall får man ju höja hela bidragsskalan för de gifta och de sammanboende, och det kostar åtskilligt med pengar. Jag förmodar att moderata samlingspartiet inte är så intresserat av att öka de statliga och kommunala budgetarna med så stora utgifter.

Jag vill alltså för min del stödja familjen som samlevnadsform och hoppas att den kommer att vara bestående, samtidigt får man inte i denna önskan trampa på andra kategorier, så att dessa inte får sin rätt och sina möjligheter att leva under någorlunda likvärdiga ekonomiska och sociala förhållanden.

Man kan naturligtvis diskutera äktenskapsstatistiken. Det är självfallet så att många unga människor i dag sammanlever under former som ur rättslig synpunkt, inte minst när det gäller barnens intressen, är mindre lyckade. Man frågar sig ibland om de riktigt har tänkt igenom den sidan av saken, eftersom konsekvenserna för dem själva juridiskt kan vara ganska ingripande. Men jag undrar ändå om unga människor som tycker om varandra och vill leva tillsammans — jag talar nu om den helt dominerande delen av dem — sätter sig ned med papper och penna och ser efter vad de vinner och förlorar på olika samlevnadsformer. Jag tror att det är andra faktorer som påverkar deras val i detta avseende.

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Det ställdes en direkt fråga till mig. Men låt mig börja med att säga att jag önskar att det vore så som herr Svensson i Kungälv sade, nämligen att de unga inte gjorde dessa ekonomiska beräkningar. Jag vill bara hänvisa till det stora antal studerande kvinnor, som är medvetna om, att om de gifter sig med en förvärvsarbetsande går de i många fall miste om sina studiemedel och som därför föredrar att inte gifta sig.

Men det intressanta och det som föranledde mig att begära ordet var frågan om de ensamstående. Här gäller det – jag vill upprepa den meningen – att inte trampa på andra människor. I fråga om de handikappade, som herr Svensson verkligen har mycket att göra med, kommer det ofta fram krav på små extra förmåner, t. ex. befrielse från skyldighet att betala TV-licens. Då är svaret alltid nej, och det tycker jag är riktigt. Det gäller i stället att ge de handikappade sådana ekonomiska förutsättningar att de själva kan göra sitt konsumtionsval. Det är precis den form av stöd som gäller för de handikappade som jag önskar skulle gälla också för de ensamstående.

Alltför ofta har man i debatten om de ensamstående glömt bort att det är två personer som är ekonomiskt ansvariga för barnen. Bidragsförskotten är beräknade för 1973 att vara 3 000 kronor per barn. Det är ett löjligt litet bidrag som den förälder som inte handhar vårdnaden betalar. I stället tycker man att samhället skall gå in med olika hjälpinsatser på flera olika håll – subventionering av daghemplatser osv. Vore det inte riktigare att följa den princip som gäller för handikappstödet, nämligen att föreskriva ett sådant bidragsförskott att den icke vårdande föräldern svarar för hälften av barnkostnaden? Men man vill gärna bortse från det svaret, vad det nu kan bero på, och framställa den ensamstående kvinnan som ett alltid beklagansvärt socialfall som skall ha stöd på flera olika områden.

Visst gäller behovet av extra stöd åtskilliga av de ensamstående föräldrarna och jag vill erinra om att jag i mitt anförande inte på något ställe berörde det mycket rättmätiga behovet av socialhjälp. Det var de generella insatserna och utformningen av dem – observera inte höjden – som diskuterades. Så länge inte den andra föräldern fullgör sin rättmätiga försörjningsplikt eller samhället i stället träder in blir det ett skevt förhållande.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är ju detta som är problemet, fru Sundberg. Man försöker med generella åtgärder hjälpa de ensamstående, därför att de kommer i en besvärlig situation när de skiljer sig. Då måste samhället träda in för att stötta upp dem. Man kan ju säga att detta är att diskriminera äktenskapet. Om människor myglar – för att nu använda herr Burenstam Linders vokabulär – och flyttar samman utan att tala om det för samhället, så får de samma förmåner som de haft som ensamstående, och det blir mycket mer när de bor tillsammans. Om man vill privilegiera äktenskapet så som herr Burenstam Linder vill, måste man ju dra upp inkomsterna för dem som lever inom äktenskapet och dra ner dem för ensamstående.

Jag vill säga några ord med adress till fru Sundberg, eftersom hon talade om att de ensamstående har så stora disponibla inkomster. Hon anförde också ett exempel på att personer sammanlever men har två bostäder. Erfarenheten från socialhjälpen visar emellertid – och det var därför jag tog fram statistiken – att det är dessa människor som har det mest besvärligt. Det måste vara fel på fru Sundbergs resonemang och på grundförutsättningarna bakom hennes siffermaterial.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Siffermaterialet är utarbetat av riksdagens upplysnings-tjänst och rör i det här fallet en på heltid förvärvsarbetsande förälder med en taxerad inkomst på 18 000 kronor. Men det intressanta var vad herr Svensson i Kungälv drog upp, nämligen utformningen av stödet till den ensamstående. Om man ökar underhållsplikten – låt oss säga att vi hade ett bidragsförskott på 4 000 kronor per barn – skulle den verkligt ensamstående modern få en kraftig förstärkning.

Men faktum är att det är just när det gäller underhållsplikten mot barnet respektive bidragsförskottet som samhället har verkliga möjligheter att kontrollera om föräldrarna är sammanboende eller inte. I första hand föreligger ju en underhållsplikt från fadern, och man upplever många gånger att samhället får träda in och ge bidragsförskott till den verkligt ensamstående modern, men jag vågar påstå att fäder inte gärna går så långt i sitt agerande att de låter samhället betala underhåll till ett barn med vars mor de praktiskt taget sammanbor. Om vi alltså kan bli ense om att lägga stödet på den sidan kommer det verkligen dem som behöver det till godo.

Än en gång: det är inte de verkligt behövande – den arbetslösa modern eller den utbildade – som vi diskuterar här: det är utformningen av det generella stödet, inte höjden av det.

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Jo, fru Sundberg, det är just vad vi håller på att diskutera. Det är summan av hela den kardedmumma som herr Burenstam Linder talar om. Om man skall gå på hans linje hamnar man i den här situationen. Fru Sundberg säger att hennes material är hämtat från upplysningstjänsten och att det säkert är riktigt. Jag betvivlar inte det. Det finns många sådana utredningar, som moderata samlingspartiet och andra har gjort. Men enstaka sifferberäkningar slår fel om man sedan drar generella slutsatser. Om fru Sundbergs uppgifter vore helt riktiga även som genomsnitt skulle inte människor behöva gå till socialhjälpen i så stor utsträckning som de faktiskt gör.

Jag är också på det klara med att det behövs sådana kontrollmöjligheter som det finns t. ex. när det gäller bidragsförskottet. När två föräldrar flyttar samman efter att ha levat åtskilda skall myndigheterna få kännedom om det så att de inte kan lura samhället. Vi kommer aldrig ifrån att sådana kontrollmöjligheter behövs. Det är brottsligt att bryta mot lagen i det här avseendet precis som det är brottsligt att mygla med skatten. Men herr Burenstam Linder säger att vi inte skall ha några kontrollmöjligheter därför att vi inte klarar av att tillämpa dem. Jag anser

att man måste ha en sådan kontroll, så att de bidrag som skall gå till ett bestämt ändamål verkligen gör det.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Herr Svensson i Kungälv, och tidigare fru Odhnoff, har försökt göra gällande att jag, när jag tog upp denna fråga, gjort mig skyldig till en attack mot de ensamstående. Det har jag mycket svårt att förstå.

Fru Sundbergs siffror, som hon fått från upplysningstjänsten, är helt riktiga; jag har sett motsvarande siffror i offentligt utredningsmaterial. Herr Svensson säger att de inte kan vara riktiga; han säger att det finns andra siffror som pekar på att ensamstående har det värst – och de här siffrorna skulle enligt hans mening peka åt andra hållet.

Men är det inte på det sättet att familjepolitiska kommittén – som jag tror att jag antydde i mitt första anförande – gör en helt annan typ av beräkningar än dessa. Kommittén tittar på de genomsnittliga inkomsterna för ensamstående; det är sannolikt arbetsinkomster, alltså inte inkomster med tillägg av olika bidrag. Och det är mycket möjligt att det genomsnittet ligger lågt, men den här debatten gäller inte det utan den gäller: Skall det vara så att den som är ensamstående, när han kommer i den belägenheten att han skulle vilja gifta sig, finner att själva bidragssystemet är så utformat att det är ekonomiskt omöjligt att göra det? – Det är ett helt annat problem än det som gäller var den genomsnittliga inkomsten för hela gruppen ligger i förhållande till den genomsnittliga inkomsten för andra grupper. Vi måste utgå från den enskilde individens belägenhet och inte från genomsnittet, som herr Svensson i Kungälv gör.

Sedan vill jag säga till fru Odhnoff och herr Svensson i Kungälv att det problem som jag har tagit upp finns uppenbarligen. Om ni läser studiemedelsutredningen, värnpliktsförmånsutredningen, familjepolitiska kommitténs betänkande eller familjelagssakkunnigas betänkande kan ni finna att det spørsmål som jag har tagit upp är något som de sakkunniga vänder och vrider på och tydligen har svårt att komma till rätta med.

Jag anser, fru Odhnoff, att det inte är rimligt att en familjeminister inte kan yttra sig om detta. Fru Odhnoff bara förnekar svårighetens existens och säger på ett lättvindigt sätt att eftersom det skulle vara bedrägeri att inte göra precis som fru Odhnoff tycker att man skall göra behöver vi inte bekymra oss om detta. Jag påpekar på nytt, fru Odhnoff, att det faktiskt kan vara så att många människor tvingas avstå från att ändra civilstånd, vilket de av moralisk övertygelse skulle vilja göra, för att inte råka i ekonomisk knipa. Jag tror att herr Svensson i Kungälv själv påpekade att sådana situationer finns. Det går inte att kalla dem bedragare när de avstår från äktenskap på grund av lagstifningens utformning. Går det verkligen att kalla människor bedragare i de fall där de är vad man kan kalla till hälften sammanboende? Är verkligen fru Odhnoff så fantastiskt juridiskt skarpsinnig att fru Odhnoff kan gå ut och peka på den ene eller den andre och säga: "Ni sammanbor tre gånger i veckan. Ni har inte anmält det. Följaktligen är ni en bedragare." Man skall väl i stället ödmjukt erkänna att det finns en lång rad av gränsfall

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

som är väldigt svåra att bedöma.

Och låt oss säga att man skulle kunna upptäcka fall som inte är gränsfall utan där människor verkligen sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden utan att anmäla det, kan man då vifta bort de spörsmålen genom att tala om att det är bedrägeri och att några vidare åtgärder därför inte behövs? Med den typen av logik, fru Odhnoff, kan hela kontrollväsendet för skattesystemet också plockas bort. Det är ju bara att säga att det vore bedrägeri att inte uppge sina inkomster, och följaktligen finns inga problem. – Det kan inte vara en riktig slutsats.

Jag tycker alltså att vi har fullgod anledning att kräva av en familjeminister att få besked om hur man skall gå till väga i dessa för familjelivet i vårt land synnerligen betydelsefulla frågor. Man kan naturligtvis, som herr Romanus gjorde, kräva mig på besked också. Det är fullständigt rimligt och riktigt, även om man först och främst väntar sig att en familjeminister skall kunna lämna besked. Den första förutsättningen är då faktiskt att man erkänner att det finns ett problem, men det har fru Odhnoff inte gjort ännu.

Det beror inte på att jag lättvindigt vill komma undan frågorna när jag säger att dessa frågor täcker ett så stort fält att det är omöjligt för mig att på punkt efter punkt i ett riksdagsanförande gå igenom alla de olika områden där man skulle behöva den ena eller den andra konkreta ändringen. Det kan jag inte göra – jag har inte kapacitet för det och vi har inte tid till det heller. Men jag kan ge uttryck för några principer.

Om vi på ett lättvindigt sätt låter skattesatserna öka så att människorna får svårare att klara sig på sin inkomst efter skatt – nyfattiga, som inte kan klara sin hyra t. ex. – utan behöver olika former av bidrag, kommer man nödvändigtvis att vidga utrymmet för fenomen av den karaktär som min interpellation gäller.

Vidare var det faktiskt principiellt fel att plocka bort sambeskattningen utan att samtidigt göra en genomgång av alla de andra områden där man i lagstiftningen har regler som utgår från att en familj skall behandlas på ett alldeles speciellt sätt. Jag skulle alltså vilja göra gällande att det behövs en sådan genomgång.

Om det finns kontrollsvårigheter – och det tror jag är riktigt, eftersom de offentliga utredningarna har påpekat det – kanske det vore lämpligt att ha en central instans som hade någon form av överblick över hur den ena och den andra myndigheten gick till väga. Åtminstone om jag får döma av värnpliktsförmånsutredningen försöker folk faktiskt plocka russen ur kakan, som det heter, vilket utredningen menar innebär att man registreras på ett sätt på ett ställe och på ett annat sätt på ett annat ställe, alltefter vilket som bäst lönar sig.

Om jag förstod herr Romanus rätt avkrävde han mig också ett besked i den mera ideologiska frågan om neutralitetsbegreppet. Skall vi ha fullständig neutralitet i alla olika avseenden mellan den ena och den andra sammanboendeformen? Jag har naturligtvis inte funderat tillräckligt mycket på det här, men som jag förstått familjelagssakkunnigas betänkande har jag dragit slutsatsen att det är fullständigt omöjligt att åstadkomma en sådan neutralitet, för det skulle innebära tvångsäkten-skap. Skall man ha en likabehandling i precis alla avseenden alltefter vad

herr Romanus kallar faktiska förhållanden, måste det innebära att samhället plötsligt kliver in, pekar ut människor och säger: "Nu har ni faktiskt sammanbott, så nu utnämner vi er till gifta och tänker tillämpa alla de 40–50 olika civillagar och alla sociallagar och skattelagar och familjerättsliga lagar som behandlar gifta på ett sätt och andra på ett sätt." Det är såvitt jag kan förstå den logiska konsekvensen av att ha fullständig neutralitet i fråga om samlevnadsformer. Och det är väl orimligt, eller hur fru Odhnoff? Familjeministern har talat om neutralitet, men jag har inte lagt märke till någon utvärdering av vad det begreppet egentligen innebär. Möjligen beror det på att jag själv ser detta som mera invecklat än det kanske är.

Medan vi rör oss på det ideologiska planet vill jag gärna också säga, att jag tillhör dem som uppfattar äktenskapet som en betydelsefull institution i samhället. Jag tror faktiskt att den typ av löften som där finns ger en större stabilitet åt samlevnadsformerna. Det förefaller som om den statistik som fru Sundberg pekade på i familjelagssakkunnigas betänkande ger visst uttryck för att det också är ett faktum. Jag tror också att det är bra för barnen, fru Odhnoff, och det är väldigt betydelsefullt att se till barnens situation i det här fallet.

En mer bagatellartad fråga: herr Romanus sade att ett av de klaraste exemplen på att skattelagstiftningen gynnar gifta är 1 800-kronorsavdraget. Men det, herr Romanus, är fel. Det är tvärtom, men alla människor tycks missförstå det. 1 800-kronorsavdraget gynnar gifta endast i mycket speciell belägenhet, nämligen om de är barnlösa. Giftna barnlösa utan förvärvsverksamhet är sannolikt en föga omfattande kategori.

När det gäller dem som har barn är det så att av ensamstående föräldrar har var och en ett 1 800-kronorsavdrag. Gifter de sig eller blir behandlade som gifta förlorar de ett av dessa – eller kanske båda, nämligen om bägge parter förvärvsarbetar. Därför tycker jag att det är rimligare att säga att tvärtemot vad som alltid påstås är detta 1 800-kronorsavdrag någonting som snarare diskriminerar giftermål än motsatsen.

Sedan skulle jag vilja vända mig till alla dem som har velat göra gällande att det på något sätt är väldigt svårt att avgöra vad nettoeffekten blir av skatte- och sociallagarna. Visst, säger fru Odhnoff, finns det vissa kategorier för vilka det är oförmånligt att gifta sig. Herr Svensson i Kungälv var inne på liknande tankar – att det är svårt att verkligen veta hur skatte- och sociallagarna slår härvidlag. Jag vill också säga till herr Romanus: Kom till mig med en annan rimlig förklaring till den dramatiska nedgången i antalet äktenskap i vårt land! Herr Svensson i Kungälv talar bara om "andra faktorer". Fru Odhnoff har inte talat om någonting annat än att det var litet nya etiska funderingar. Vad nu "andra faktorer" är vet jag inte, herr Svensson i Kungälv. Jag tror att vissa etiska omvärderingar av troslöften och liknande kan ha spelat en viss roll. Men det vore ju fantastiskt om det i vårt land var så helt annorlunda i det här stycket än det är i våra grannländer.

Jag upprepar att vi har haft en nedgång i äktenskapsantalet med 37 procent på en sexårsperiod. Danmark har haft en nedgång på 10 procent, Norge har haft en ökning och i Finland har det varit oförändrat. Mäter

man antalet äktenskap per 1000, ligger Danmark fortfarande väldigt högt – i närheten av det läge där vi var 1966, ungefär 8 per 1000 – under det att vi i Sverige är nere i 4,7. Tror ni att vi också har en alldeles speciell svensk etik? Att vi är väldigt framsynta, framstående och märkvärdiga i alla möjliga avseenden vet vi – vi behöver bara öppna tidningen för att se hur fantastiska vi är här i Sverige. Men är det verkligen så att vi också har en helt annan etik än man har i de nordiska grannländerna?

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har framför mig socialhjälpnormerna från april 1971 här i Stockholm. Som jag sade i mitt första anförande har en ensamstående 510 kronor och makar eller sammanboende 850 kronor. Pondera nu att två människor är sammanboende eller gifta och flyttar isär. Då får de alltså 510 kronor var, dvs. sammanlagt 1 020. Så går en tid och de flyttar samman igen men anmäler inte det till socialnämnden, för om de gör det sänks bidraget. Då säger herr Burenstam Linder: Här har socialnämnden i Stockholm diskriminerat äktenskapet – dessa människor har satt sig ned och räknat och funnit att de förlorar på äktenskapet. Kan man resonera på det sättet?

Finns det inte ändå en ganska rimlig förklaring till socialnämndens beräkningar?

Man kan då gå två vägar. Man kan höja bidraget för de sammanboende så att de får dessa 1 020 kronor, eller man kan sänka bidraget för de ensamstående. Det är möjligt och t. o. m. troligt att vi är på väg mot en utjämning härvidlag.

Men vi kommer inte ifrån att det är billigare att bo tillsammans än att leva på var sitt håll, och det är den slutsats som alla socialnämnder här i landet har dragit. Herr Burenstam Linders resonemang går ut på att socialnämnderna i dei här avseendet diskriminerar äktenskapet – människorna sätter sig ned med papper och penna och räknar för att finna vad som är förmånligast. Gör man ett sådant fel, tycker jag att socialnämnderna skall beivra det felet.

Herr Burenstam Linder talar om att han tror på äktenskapet, tror på löftet. Det anser jag också är väsentligt – jag tror att många unga människor faktiskt har gjort en felbedömning när de inte legaliserar sitt sammanboende, därför att äktenskapet ger trygghet inte minst för barnen.

Herr talmän! Min repliktid är slut, men jag vill säga att ingenting är ju fullkomligt här i världen, inte heller på det här området i Sverige, och det finns säkerligen mycket att diskutera och reformera framöver.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att herr Burenstam Linder missuppfattade min frågeställning på det ideologiska området. Jag frågade inte, som han tycktes tro, om han är anhängare av en fullständig neutralitet från det allmännas sida i alla avseenden – familjerättsligt, när det gäller civil lag osv. i förhållandet mellan giftermål och fri samlevnad. Tvärtom ägnade jag en viss tid åt att utveckla varför en neutralitet på det familjerättsliga området inte är möjlig så länge man vill ha kvar äktenskapet.

Men vad jag frågade var: Hur skall stat och kommun ställa sig när det gäller skatter, sociallagstiftning, social service och sådana saker? Skall man där försöka att gå till den faktiska situationen, och inte diskriminera vissa juridiska samlevnadsformer? Skall man premiera en samlevnadsform – äktenskapet – eller skall man diskriminera äktenskapet?

Min uppfattning är att målsättningen skall vara att gå till den faktiska situationen. Jag frågade: Delar herr Burenstam Linder uppfattningen att detta skall vara målsättningen? Att det sedan finns svårigheter är en annan sak. Men jag frågar alltså om herr Burenstam Linder delar uppfattningen att målsättningen skall vara att man utgår från den faktiska situationen och icke från den juridiska samlevnadsformen när det gäller skatte- och sociallagstiftning samt service och sådant. Det har jag inte fått något svar på, och jag tycker ändå det är väsentligt, när man drar upp hela denna frågeställning, att man också kan ge ett svar på den frågan.

Herr Burenstam Linder sade att man måste erkänna att problemet finns. Nå, om man gör det – som jag gör i varje fall – och håller med om att här finns en massa svårigheter som kan leda till fall där förhållandena ter sig orimliga i dag, vad skall man göra då? Där blev herr Burenstam Linder plötsligt så väldigt ödmjuk och sade: Det är ett så stort område, så det vet jag ingenting om – jag kan bara liksom tycka litet grand. Och då tyckte herr Burenstam Linder på tre punkter och talade om tre principer: för det första att man skall minska behovet av bidrag i största allmänhet, för det andra att det var fel att ta bort sambeskattningen utan att ta bort en del andra saker – han angav inte närmare vilka – och för det tredje att man skall ha ett centralt organ som avgör vad som menas med samlevnad och vad som inte är samlevnad.

Det sista tycker jag att det kan ligga någonting i, alltså att man skall försöka få en ordentlig definition av begreppet. Det är inte lätt, men det bör man försöka få.

De andra två principerna tycker jag emellertid, om herr Burenstam Linder ursäktar, är en smula kraftlösa. Man skall minska behovet av bidrag. Ja, men finns det ett konkret förslag på något bidrag som herr Burenstam Linder vill ta bort?

Och när det gäller herr Burenstam Linders uttalande att det var fel att slopa sambeskattningen frågar jag: Vill herr Burenstam Linder återinföra sambeskattningen nu eller vad vill herr Burenstam Linder göra för att rätta till förhållandena på det här området? Jag hade ett par tre konkreta frågor till fru Odhnoff som herr Burenstam Linder gärna hade fått kommentera också, men det gjorde han inte. Det gällde konkreta uppslag för att hävda den individuella principen, vilket skulle innebära en lösning på de här problemen i framtiden.

Herr Burenstam Linder sade vidare att 1 800-kronorsavdraget diskriminerar äktenskapet. Ja, det gör det för dem som är ensamstående med barn och blir av med sitt avdrag när de gifter sig. Jag håller med om det. Men det är klart att det gynnar de gifta när den ena av makarna är hemma. Det är en rest av sambeskattningen. Båda dessa effekter finns. Och jag vill säga att den kategori av gifta där bara den ena maken är hemmavarande, är inte någon obetydlig kategori som är praktiskt taget avskaffad, vilket herr Burenstam Linder tycks tro.

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom jag nu plötsligt fick två repliker att svara på får jag kanske återkomma ytterligare en gång.

Till herr Svensson i Kungälv vill jag säga, att det duger väl inte att bara ta upp en enda instans som t. ex. socialnämnden och se hur den resonerar. Det allvarliga här är ju att om alla olika instanser resonerar på det viset i sin uppläggning, att det är på något sätt billigare levnadsomkostnader om man är sammanboende eller gift än om man är ensamstående, så kan nettoresultatet bli väldigt tokigt, och det är väl detta som fru Sundbergs tabell visar. Om man hela tiden — när det gäller bostadstillägg, daghemsavgifter, studiemedel, B-inkomst och faktisk sambeskattning — har utgångspunkten att det är billigare att bara bo tillsammans kommer ju additionen att gå ut på att det blir en kraftig diskriminering ifall man tar steget att gifta sig eller blir bedömd som faktiskt sammanboende.

Herr Romanus sade att 1 800-kronorsavdraget var en favorisering av de gifta som var hemma, men såvitt jag förstår är det väl lika mycket en favorisering av dem som är sammanboende och hemma. Det är, menar jag, ingen speciell favorisering av äktenskapet.

Sedan har jag aldrig sagt att jag vill ta bort några bidrag. Tvärtom är jag den förste att säga, att med vårt skattesystem har det varit absolut nödvändigt med en kraftig utbyggnad av bidragssystemet, så att människor får råd att betala sin skatt. När en genomsnittlig inkomsttagare med 30 000 kronor i årslön har en avbränning på låt oss säga 10 000 kronor i skatt, så måste han ju ha bidrag för att ha råd att betala skatten, om han bor i Stockholms förorter. Från moderata samlingspartiet har vi lagt fram olika konkreta förslag om hur man skall bära sig åt för att minska skattesatserna, och gör man det så blir det kanske litet lättare för människorna att klara sig utan bidrag för att betala skatten.

Vidare talade herr Romanus om de frågor han ställde till fru Odhnoff. Jag trodde först att de var riktade till statsrådet och därför antecknade jag dem inte. Men som jag nu kommer ihåg dem vill jag svara — och det bör följa av mitt allmänna ställningstagande — att när man nu har tagit bort sambeskattningen, så bör man också plocka bort den långa rad av regler som möjligen var motiverade då sambeskattningen fanns som ett gynnande inslag för familjen men som nu från ekonomiska synpunkter missgynnar dem som är gifta. Det är min principiella ståndpunkt i de olika spörsmål som herr Romanus tog upp.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi borde väl kunna vara överens om att 1 800-kronorsavdraget verkar åt båda hållen. För dem som är ensamstående med barn och funderar på att gifta sig innebär det självfallet en återhållande faktor, men för dem som är gifta och saknar barn innebär avdraget att de får en förmån som de barnlösa ogifta saknar. Det slår som sagt åt båda hållen.

Sedan begär jag inte att herr Burenstam Linder skall svara på mina frågor i och för sig. Men när han tar upp ett problem som han tycker är mycket stort och väsentligt och anser att andra skall kunna ge lösningar på det, kunde herr Burenstam Linder möjligen antyda någon lösning själv

– och inte bara säga att vi skall ta bort en lång rad av saker och ting. Vilken rad av saker och ting vill herr Burenstam Linder ta bort? Vilka regler är det han vill ändra på? Är herr Burenstam Linder med på att vi övergår till en mer individuell princip, som jag föreslog, t. ex. när det gäller faktisk sambeskattning eller studiemedel och en del annat? Säg då det! Och om det är några andra regler herr Burenstam Linder vill ta bort, regler som i dag innebär ett stöd åt de ensamstående föräldrarna, så får han säga det. Vill herr Burenstam Linder ta bort stödet åt de ensamstående föräldrarna?

Herr SVENSSON i Kungälv (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Burenstam Linder sade att jag tar ett enstaka ärende och drar slutsatser av det, men att det är först när man lägger samman det hela som resultatet framgår. Ja, just det! Och om man lägger samman allt, så visar det sig – om inte herr Burenstam Linder har läst statistiken annorlunda än alla andra gör – att ensamstående och frånskilda är de människor som måste få hjälp från den mest individuella hjälpform vi har i det här landet, nämligen socialhjälp. Det tycker jag säger tillräckligt, och jag borde inte behöva upprepa det för fjärde eller femte gången.

Sedan sade herr Burenstam Linder att man måste ha sociala förmåner för att kunna betala skatten, men att moderata samlingspartiet vill minska skattetrycket. Ja, det senare vet vi. Men vad blir det då för pengar att använda för att lyfta upp dem som sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden, så att de får samma ekonomiska och sociala förmåner som de ensamstående nu har just därför att de bor ensamma? Resonemanget stämmer ju inte vare sig i början eller i slutet.

Slutligen använde herr Burenstam Linder samma taktik här som han alltid har använt när han sagt eller skrivit något; han radar upp olika ting men har egentligen inte mycket positivt att säga i dessa frågor.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller 1 800-kronorsavdraget, herr Romanus, är jag den förste att erkänna att det finns vissa – men ett ganska begränsat antal tror jag – lägen där gift kommer i en bättre situation än ogift, men att jag har dragit upp den debatten beror på att nästan varenda människa tror att 1 800-kronorsavdraget entydigt är en premiering av äktenskapet, något slags kvarleva från sambeskattningens tid som gynnar gifta, och att ogifta på något sätt ställs i mycket sämre läge på den punkten. Det är fel. 1 800-kronorsavdraget är inte någon genomgående premiering av att man gifter sig. I själva verket har det – som herr Romanus tydligt är ense med mig om – den motsatta verkan. Men folk har för sig att det är något slags allmän subvention av äktenskapet. Fru Odhnoff framförde t. ex. sådana tankar i sitt interpellationssvar.

Herr Romanus talade om en genomgång av de områden där jag vill ha en ändring till stånd. Jag tycker att man skall gå över till en individualisering av studiemedelssystemet och att man skall plocka bort den faktiska sambeskattningen, för att ta två exempel. Jag vet inte om vi av polemiska skäl måste anklaga varandra för att inte räkna upp alla

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

sådana uppfattningar. Jag har fäst uppmärksamheten på ett problem – familjeministern förnekar t. o. m. att det existerar – och det kan väl vara prestation nog. De övriga i kammaren förefaller åtminstone anse att det finns ett sådant problem.

Jag har självfallet alla möjliga synpunkter på hur man i de olika avseendena skall komma till rätta med det, och jag har angivit några principer. Men vi skall ju inte förlänga den här debatten i all orimlighet.

Det finns, herr Svensson i Kungälv, all anledning att skilja mellan skattesats och skatteinkomst. Att sänka skattesatsen innebär inte nödvändigtvis att skatteinkomsterna minskar. Men det är en ekonomisk fråga som vi kan resonera om på onsdag, då vi skall tala om ekonomi och har mera tid på oss.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Det har ställts många frågor i debatten, och det har varit oerhört intressant att lyssna på de synpunkter som framförts. Jag kan instämma med herr Romanus, som med behjärtat mod sökt få fram något konkret förslag från herr Burenstam Linder. Ett sådant hade varit oerhört värdefullt, men det har tydligen varit helt omöjligt att åstadkomma.

Jag kan instämma i vad herr Romanus sade också i den debatt som fru Sundberg drog upp. Hon insinuerade att det genom skattesubventionerna till daghem skulle vara en belastning för samhället när tidigare hemarbete går ut och arbetar. Det som herr Romanus påpekade, nämligen att de då själva betalar skatt, är naturligtvis riktigt. Likadant stöttes jag av nedvärderingen i fru Sundbergs anförande av det arbete som den förälder gör som i hemmet vårdar ett barn.

Jag förstod inte riktigt resonemanget om vad som hade hänt på familjeministerkonferensen i Wien och vilken kritik som där skulle ha riktats mot oss. Jag kan bara konstatera att där visades ett mycket stort intresse för svensk familjepolitik. Det intresset konkretiserades i önskemålet att nästa konferens skulle läggas i Stockholm, och den har vi också hållit här förra året.

Vad gäller det exempel som fru Sundberg anförde och som har diskuterats här tycker jag det är riktigt att man säger ifrån att även om själva beräkningarna är riktiga – det är väl ingen som betvivlar det – så är exemplet felaktigt; det är en teoretisk konstruktion. Man kan inte undgå att förmoda att syftet är att misstänkliggöra förmånerna till ensamstående.

När det gäller fru Sundbergs fråga om min syn på äktenskapet måste jag väl konstatera i likhet med vad justitieministern gjorde, när han skrev direktiven till familjelagssakkunniga, att äktenskapet har och bör ha en central plats i familjelagstiftningen. Det råder fullständig enighet om detta.

Jag vill gärna söka förklara för herr Romanus att det dilemma som han trodde att jag var i, när jag frågade herr Burenstam Linder om dennes syn på förmåner till barn inom och utom äktenskapet, var precis samma dilemma som kom fram i hans egen fråga: Är det de faktiska eller de formella förhållandena som är det väsentliga för herr Burenstam Linder? Han har ju formulerat sin fråga på ett sådant sätt att man måste få

intrycket att just det formella äktenskapet för honom är det väsentliga. Då tycker jag det är viktigt att man följer upp den synpunkten, men det har alltså varit svårt att få något besked där.

Herr Romanus ställde några frågor till mig. Den faktiska sambeskattningen var jag inne på redan i ett tidigare anförande och konstaterade då att jag var medveten om att den i vissa fall kunde leda till oförmånliga resultat. Det är ju detta som gör att regeringen har givit i uppdrag till 1972 års skatteutredning att se över skattereglerna i det här hänseendet.

Vad beträffar herr Romanus' fråga om änkepensionen kan jag bara konstatera att pensionsförsäkringskommittén har kommit med ett förslag, som i långa stycken tillgodoser hans synpunkter. Förslaget mynnar ut i att man i det fortsatta arbetet skall bygga ut i första hand barnpensionerna.

Frågan om utbildningsbidragen och studiemedelsutredningens förslag får vi väl återkomma till så småningom. Det är alltså sådant som nu antingen behandlas av utredningen eller som föreligger i form av utredningsförslag och bereds i departementet.

När det gäller herr Burenstam Linders inlägg tycker jag det är en ganska häpnadsväckande formulering han gör för att komma ifrån den anklagelse flera här har framställt, att man inte får ta så lätt på dessa brott mot vare sig skatteregler eller regler för sociala bidrag. Han säger att det tydligen skall vara bedrägeri, om man inte gör som fru Odhnoff vill. Jag tycker att det är betänkligt att på det viset försöka slinka undan ett viktigt problem.

Till slut tycker jag att det är viktigt, såsom sagts här, att man inte trampar på människor för att kunna rida på principer. Om man inte tror på kontrollsystemet, får man inte dra den slutsatsen att man skall slopa förmåner. Jag förnekar verkligen inte svårigheternas existens när det gäller kontrollen på det här området, men jag vill inte låta de svårigheterna skymma den sociala verkligheten. Här går skiljelinjen. Den uppfattning som herr Svensson i Kungälv har gjort sig till tolk för, som herr Romanus har talat för och som också jag ansluter mig till är att de reella förhållandena skall vara utslagsgivande och inte den formella situationen.

Vi måste vara beredda att dyka ner i den problemfyllda tillvaro som vi lever i. Vi måste se de reella behov som människor har och som kan orsakas av att de är ensamstående, att de har barn och att de har en besvärlig ekonomisk situation. Jag tycker att herr Svensson på ett både kunnigt och inträngande sätt klargjorde hela den problematiken. Han kunde med sina exempel från socialhjäpsstatistiken visa att de ensamstående med barn är överrepresenterade bland hjälptagarna.

Jag kan till slut bara konstatera att herr Burenstam Linder inte har kommit med några konkreta förslag. Vi har nu debatterat i drygt tre timmar. Vi har inte begärt att han på punkt efter punkt skall komma med preciserade förslag men vi har bett att få ett klarläggande åtminstone på någon punkt. Han har inte heller kunnat bevisa att äktenskapet generellt sett är diskriminerat i skatte- och bidragshänseende, han har nöjt sig med att dra fram enstaka exempel. Som jag redan i mitt interpellationssvar har påpekat finns det självklart sådana exempel. Men

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

herr Burenstam Linder har inte kunnat motbevisa min slutsats att äktenskapet skulle innebära ekonomiska fördelar sett i stort.

När diskussionen kom in på 1 800-kronorsavdraget trodde jag ett ögonblick att jag där hade fått ett konkret förslag. Jag undrade om jag skulle uppfatta det så, att herr Burenstam Linder ville ta bort 1 800-kronorsavdraget, men vad han sade senare i sin framställning har gjort mig tveksam på den punkten.

Det har varit avslöjande i debatten att man så starkt från moderat håll har angripit samhällets sociala skydd för enförälderfamiljerna. Det är uppseendeväckande att moderaterna så klart uttalar sig mot samhällets sociala insatser för de ensamstående med barn.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Odhnoff började med att säga att det hade varit ytterst värdefullt att få förslag till konkreta åtgärder från mig. Varför skulle det ha varit så värdefullt? Fru Odhnoff har ju använt mesta delen av tiden till att förneka att det över huvud taget finns problem. Varför skulle fru Odhnoff vara så intresserad av något förslag till konkreta åtgärder rörande problem som enligt fru Odhnoffs uppfattning inte existerar?

Min utgångspunkt är inte alls att angripa stödet till ensamstående. Min utgångspunkt är att statistiken visar en dramatisk nedgång i äktenskapsfrekvensen. Fru Odhnoff har inte presterat ett enda rimligt argument som förklaring till varför det är så i Sverige men inte i angränsande länder. Jag gör gällande att de nuvarande reglerna ofta innebär att människor, som i själva verket skulle vilja gifta sig, finner att de inte kan göra det på grund av de ekonomiska förhållandena. Fru Odhnoff säger helt elegant att ni inte vill trampa på människor. Nej, det tar jag alldeles för givet att ni inte vill. Men är det inte, åtminstone i någon mån, att trampa på människor då man gör gällande att hänsyn inte skall tas till det förhållandet att många människor med största sannolikhet gärna skulle vilja gifta sig men finner att detta för närvarande är ekonomiskt omöjligt som reglerna nu är utformade.

I övrigt, herr talman, var fru Odhnoffs invändningar mot mina resonemang mest invektiv mot vad jag har sagt. Jag fann inte att fru Odhnoff har gripit tag i de verkligt betydelsefulla frågor som man ser diskuterade bl. a. i offentliga utredningar. Jag tycker det är konstigt att en familjeminister går till väga på det viset.

Fru SUNDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är glad för att vi har ett protokoll över den här debatten. Jag är glad för att i det protokollet finns antecknat att statsrådet Odhnoff har sagt att vi moderater är kritiskt inställda mot samhällets sociala insatser när det gäller enförälderfamiljen, när hela kritiken, riktad från min sida, enligt protokollet gäller utformningen och innebär ett konkret förslag till *förbättrat stöd* för enförälderfamiljen. - Men det kanske är politiskt roligare att gå ut och misstänkliggöra oss på det sätt som fru statsrådet här har gjort.

Herr talman! Jag begärde ordet därför att statsrådet Odhnoff också

sade att det var fel på de exempel jag gav.

Jag är ingen skatteexpert. Jag har icke på något sätt valt ut dessa siffror bland ett större alternativ. Jag begärde uppgifter från upplysnings-tjänsten på vad tre olika familjer hade i disponibel inkomst. Jag tog en ensamstående med 10 kronor i timmen. Är det en realistisk inkomst? Jag tog vidare en familj med en förvärvsarbete med en timpenning på 13 kronor i timmen. Jag ställer frågan: Är det realistiskt i dag? Vidare tog jag som exempel en familj där vardera maken tjänade 13 respektive 10 kronor i timmen. Jag tog också med hyrorna, 600 respektive 750 kronor. Inga andra direktiv gavs. Jag kan nu bara konstatera att till disponibel inkomst har enförälderfamiljen och tvåförälderfamiljen exakt lika mycket, så när som på några hundra kronor. Jag anser att detta är en diskriminering av den hemarbetande föräldern. Här har herr Svensson i Kungälv velat vrida det till att socialhjälpen på något sätt skulle ha betydelse i det här fallet. Jag kan i varje punkt hålla med om vad herr Svensson i Kungälv har sagt om behovet av socialhjälp, om överrepresentationen av denna grupp osv., men det är icke detta vi har diskuterat. Det förhåller sig på det sättet, och där skall givetvis samhället träda in och om möjligt förbättra sitt stöd.

Men vad jag har talat om är de vanliga fallen där problemet uppkommer: Skall vi gifta oss, eller skall vi inte gifta oss? Hur skall vi kunna klara vår ekonomi? Jag kan inte av de här siffrorna komma fram till annat än att den hemarbetande kvinnan i hög grad måste leva på att baka sitt bröd och sy sina kläder, om nu det är vad statsrådet Odhnoff menade att jag inte hade tagit tillräcklig hänsyn till i mina beräkningar, som rörde sig om rena krontal i disponibel inkomst.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag skulle tro att vi börjar närma oss slutet på denna intressanta diskussion, men jag vill ändå ta upp ett par av de saker som fru Odhnoff nämnde i sitt svar på mina frågor.

Men först till herr Burenstam Linder! Han är nu ännu mera ödmjuk än tidigare när han säger: Det är väl ändå bra att jag har fäst uppmärksamheten på ett problem och försökt få familjeministern att upptäcka det. Ja, det är klart att det är bra: det är utmärkt. Jag håller med honom om att han har visat på effekter som är egenartade och som kan försätta människor i svåra situationer. Men när han drar upp diskussionen i så stor stil som han har gjort, både här i kammaren och på andra håll, kan man väl begära litet mer än bara att uppmärksamheten skall fästas på problemet, nämligen åtminstone att någon liten tanke har ägnats åt hur det skall lösas.

Det är inte av polemiska skäl som jag vill ha ut honom i ljuset för att få veta vad han tycker, utan därför att diskussionen blir rätt meningslös för dem som lyssnar, om de inte får reda på vad de som diskuterar också vill göra. I varje fall tycker jag det är ett minimikrav att tala om vilket mål man har. Vad har man för värdering som utgångspunkt? Jag framställde frågan så: Håller herr Burenstam Linder med om att utgångspunkten för samhällets sociala stöd, skatter, service och liknande bör vara familjens faktiska situation; icke frågan om man är gift eller

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

lever samman utan äktenskap? Håller han med om att detta bör vara utgångspunkten för samhällets stöd? Sedan kan vi vara ense om att det föreligger svårigheter att förverkliga den principen. Men håller herr Burenstam Linder med om detta? Ja eller nej. Det tycker jag är en klar och enkel fråga som man inte kan undgå att besvara, om man dragit upp denna diskussion, och det är herr Burenstam Linder som har gjort det. Som jag fattade fru Odhnoff instämmer hon i att detta bör vara målsättningen. Jag skulle tro att det inte behöver vara så kontroversiellt, men det vore värdefullt att få ett klart uttalande: Ja eller nej!

Om man nu är medveten om problemet kan man, som jag försökte på några punkter, föra diskussionen vidare. Vilka konkreta åtgärder kan man tänka sig att vidta? Jag tog upp några, och ställde fyra frågor till fru Odhnoff. Tyvärr blev svaret det vanliga som man brukar få från regeringsledamöter: Detta är under utredning, frågan är på remiss eller behandlas i departementet.

I och för sig kan detta antyda att man är medveten om att någonting måste göras. Men är det inte möjligt när vi nu för en allmän diskussion om dessa problem att ge något av en viljeinriktning? Mina frågor var avsiktligt så formulerade att de gällde regeringens och familjeminsterns politiska vilja.

Vill fru Odhnoff medverka till att den diskriminering som den faktiska sambeskattningen innebär avskaffas? Finns denna politiska vilja? Den har inte varit påfallande tidigare i riksdagen, kan man väl tillägga. Finns den nu när vi diskuterar dessa problem?

Vill fru Odhnoff medverka till att nuvarande änkepensioner ersätts av en allmän egenpension? Fru Odhnoff säger att på den punkten tillgodoses mina synpunkter i långa stycken av pensionsförsäkringskommitténs förslag. Nej, det gör de inte alls. Detta förslag innebär inte ett första steg mot en uppbyggnad av en allmän egenpension. Det innebär att man höjer barnpensionerna och lappar litet på det gamla systemet, men där finns inte någon klar vilja att ersätta ett gammalt och enligt vårt synsätt omodernt system med änkepensioner med ett system där varje individ bygger upp sin egen pensionsrätt. Det är detta det är fråga om. Utredningen för vissa allmänna resonemang men föreslår inte att vi i dag skulle ta ett första steg för att börja bygga upp ett sådant system. Det är bara ett mycket luftigt tänkande som finns på den punkten. Men vill fru Odhnoff ansluta sig till målsättningen att vi skall ha en allmän egenpension, där var och en får sin egen pensionsrätt? Det är den individuella principen på den punkten, och den anser jag vara oerhört viktig.

Vill fru Odhnoff medverka till att inkomstprövningen av makes inkomst när det gäller omskolningsbidrag avskaffas? På denna fråga svarade fru Odhnoff inte alls. Det är en viktig sak, om man vill att alla kvinnor som varit hemma, skall kunna gå ut i arbetslivet, oavsett vad deras man har för inställning.

Den sista frågan gällde studiemedelssystemet. Den reform som nu föreslås gäller bara att man skall jämställa olika barnfamiljer. Men hur blir det med dem som inte har barn? Här är det också fråga om målsättningen. Vill fru Odhnoff verka i riktning för den individuella

principen? Det bör man kunna uttala även om här finns förslag som är ute på remiss.

Låt mig sammanfatta, herr talman. Min synpunkt är att vi bör låta den individuella principen slå igenom. Det kostar pengar, det får ske så småningom, men man bör kunna ange en viljeinriktning. Vi bör främja familjelivet. Vi bör slå vakt om stabilitet, solidaritet, samhörighet mellan människor i familjen, och vi bör också skydda den svagare i familjen, men vi bör icke göra det på ett sådant sätt att människor i framtiden kommer att vara lika ekonomiskt beroende av sina anhöriga som de är i dag. Så skulle jag vilja sammanfatta vår målsättning. Jag undrar om fru Odhnoff delar denna uppfattning.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag är ledsen över att behöva återkomma en gång till men anser att jag måste göra det, framför allt till fru Sundberg.

Många av samhällets insatser, socialt och skattemässigt, är ju till just för att hjälpa de ensamstående i deras situation. Då kommer man obönhörligt fram till att detta diskriminerar äktenskapet — om man nu vill begagna den terminologi som herr Burenstam Linder här använt med emfas. Detta innebär, att man ger förmånerna till de ensamstående för att dessa har det svårast. Det måste vara rätt i en välfärdsstat som vår med sociala ambitioner.

Jag har tagit upp detta med en viss hetta, och jag förmodar att de som varit uppe i debatten har märkt det. Det beror på att många av de ensamstående tillhör de politiskt fattiga, de som har svårt att göra sin röst hörd, och det är lätt att de människorna blir överkörda i det här sammanhanget.

Herr Burenstam Linder säger att detta nu inte är utgångspunkten för hans resonemang. Jag skulle vilja rekommendera honom att gå hem och titta över vad han säger och försöka dra ut konsekvenserna. Om han är en ärlig människa kommer han säkert till ett annat resultat än hittills.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag fick en så direkt fråga av herr Romanus att jag väl får lov att ta tid för att svara på den. Skall man låta de faktiska förhållandena eller de juridiska vara avgörande i de stycken vi har diskuterat? Herr Romanus krävde ett ja eller ett nej.

Kan då herr Romanus svara ja eller nej på frågan: Går det att kontrollera de faktiska förhållandena? Går det att i praktiken avgöra vad som är de faktiska förhållandena, är jag också beredd att ge ett ja eller nej till svar på herr Romanus fråga.

Om det ginge att verkligen praktiskt avgöra de faktiska förhållandena, så tycker jag att dessa skulle vara avgörande och inte de juridiska. Men det får inte bli som det nu har varit. Eftersom det är så svårt att i praktiken avgöra de faktiska förhållandena, har det kommit att bli en sådan diskriminering av äktenskapet, enligt min mening, att man fått en dramatisk nedgång i antalet äktenskap.

Samtidigt som jag säger detta, herr talman, vill jag också påpeka att jag ännu inte i denna långa debatt hört någon som helst förklaring som kan

Fredagen den
8 december 1972

*Om åtgärder mot
diskriminering av
äktenskapet*

vara rimlig hos de andra debattörerna till varför denna dramatiska nedgång har ägt rum. Ni måste ju rimligen ha någon förklaring till det fenomenet.

Jag skulle också, herr talman, vilja säga – och det är en fortsättning av mitt svar till herr Romanus – att vi har tidigare sagt, och det var han med på, att man kan icke ha en helt neutral ställning till sammanboendeformerna, för det innebär i praktiken ett tvångsäktenskap.

Om det dessutom är så, som jag tror herr Romanus är med på, att det har ett visst intresse ur samhällets synvinkel att folk ställer sig under de rättsregler som är till för skydd av den svaga parten, de rättsregler som äktenskapet erbjuder, skulle man ur det förhållandet kunna finna ett stöd för att man faktiskt också skulle kunna ha en viss favorisering av den juridiska formen äktenskap.

Det, herr talman, är mitt svar på herr Romanus principiella fråga.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag ätar mig inte att besvara frågan varför det har blivit en nedgång i antalet äktenskap. Om jag skall spekulera, tror jag att det finns flera olika orsaker. Den som herr Burenstam Linder har tagit upp finns säkert med bland dem. En annan är ändringar i synen på äktenskapet hos unga människor. En tredje synpunkt kan kanske vara att man flyttar ihop utan att gifta sig, men att man gifter sig så småningom. I så fall kommer vi efter ett tag att få en ökning igen av antalet äktenskap. Vi vet ännu inte hur det blir med den saken. Därför är det svårt att ha en definitiv mening, och jag tycker nog att herr Burenstam Linder har fällt en smula för kategoriska uttalanden om det. Onekligen är det en intressant företeelse som bör studeras närmare.

Jag har försökt att förklara, att man inte kan tala i största allmänhet om neutralitet från samhällets, från stat och kommuners sida, gentemot olika samlevnadsformer. Vi måste skilja mellan å ena sidan neutralitet i familjerättslig lagstiftning och å andra sidan sociallagstiftning, skatter, service och liknande. I familjerättslig lagstiftning är det omöjligt att ha en sådan neutralitet så länge man vill att äktenskapet skall ha en central ställning. Där är vi, tror jag, numera alla helt eniga.

När det gäller det sociala stödet och skatterna är det riktigt, som herr Burenstam Linder säger, att det kan vara svårt att kontrollera den faktiska situationen. Men om man har den utgångspunkten – vilket jag har – att man bör eftersträva att den faktiska situationen skall vara avgörande, frågar man sig: Vad skall man göra om det visar sig svårt att kontrollera den och om man inte kan få det ideala tillståndet?

Mitt svar är: Då bör man eftersträva att gå över till den individuella principen så att man slipper sådana här kontrollåtgärder och ändå slipper favorisera eller diskriminera den ena eller andra samlevnadsformen.

Man kan naturligtvis uttrycka detta på olika sätt. Det verkar som om herr Burenstam Linder vill i någon mån favorisera äktenskapet, dvs. diskriminera folk som lever tillsammans utan att vara gifta. Jag vet inte vilka uttryck han anser att det konkret skall ta sig. Man kanske får diskutera det från fall till fall. Men nog är det väl en smula olustigt att ha den utgångspunkten när det gäller samhällets beskattning, socialstöd och

liknande, när man vet att det då går ut över barnen som inte kan påverka detta. Även barnen får ju mindre ekonomiskt utrymme, sämre bostad och sämre social service, om man i dessa avseenden vill favorisera äktenskapet, dvs. diskriminera dem som lever tillsammans utan att vara gifta.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Jag vill bara invända mot herr Romanus avslutning, att mina synpunkter skulle på något sätt gå ut över barnen. Jag har väldigt svårt att förstå det. Jag har funnit att det system som vi har hamnat i innebär att många barn har föräldrar som skulle vilja gifta sig men som finner att de icke har råd att göra det. Innebär inte det, herr Romanus, att det är skadligt ur barnens synvinkel att föräldrarna inte kan fatta beslut om det som de själva skulle finna vara den tryggaste samlevnadsformen?

Herr talman! De uppgifter som man har tycks peka på att äktenskapet är den stabilaste samlevnadsformen. Vore det inte bra då ur barnens synvinkel att ordna det så att det till skillnad från för närvarande bleve mera möjligt att leva under den typen av samlevnadsform?

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Ja, det är klart att det från barnens synpunkt är önskvärt att äktenskapet är en sådan inrättning att den ger stabilitet och att den erbjuder föräldrarna ett gott rättsskydd. Jag har redan instämt i herr Burenstam Linders uppfattning, att man inte bör ha ett system med sådana effekter att det hindrar folk från att gifta sig om de vill göra det. På den punkten är vi inte oense. Däremot vill jag inte att man skall använda skattelagstiftningen, socialstöd m. m. för att diskriminera dem som lever tillsammans utan att gifta sig. Det är på den punkten som herr Burenstam Linder har litet svårt att ge besked.

Statsrådet fru ODHNOFF:

Herr talman! Jag vill bara mycket kort bemöta några påståenden som har gjorts här.

Om fru Sundbergs syfte är att förbättra de ensamstående föräldrarnas ställning, så är det ett märkligt sätt att främja deras intressen att lägga fram en sådan här kalkyl.

Den viljeinriktning som herr Romanus efterlyser framgår klart av svaren på de två första punkterna som han tog upp. När det gäller utbildningsbidrag och studiemedel kan jag i dag inte uttala mig konkret hur man skulle kunna åstadkomma en utjämning. Jag kan bara konstatera att om folkpartiet är behjälpligt med att skaffa fram de pengar som behövs till sådana reformer så kommer debatten i ett helt annat läge.

Till slut vill jag vända mig till herr Burenstam Linder. Jag har aldrig förnekat att det ligger problem i de här frågorna. Jag har inte heller förnekat att det skulle vara mycket stora problem. Men det ingår i herr Burenstam Linders debatteknik mindre att lyssna än att misstänkliggöra. När jag med intresse efterlyste moderata konkreta förslag på den här punkten, så berodde det på att jag vet att partiet i kammaren har

företrädare som är mycket kunniga på det familjepolitiska och socialpolitiska fältet. Jag kan bara beklaga att ingen av dessa företrädare i dag har velat delta i debatten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Ang. principerna för intagning till socialhögskolorna

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara fru *SigurdSENS* (s) den 31 oktober framställda interpellation, nr 195, och anförde:

Herr talman! Fru SigurdSEN har frågat mig dels om jag anser att socialhögskolornas intagning av elever motsvarar statsmakternas intentioner när det gäller en breddning av intagningen till högre studier, dels om jag – i avvaktan på att nya behörighets- och urvalsregler för högskolan skall träda i kraft – är beredd att pröva möjligheterna av att införa någon form av övergångsbestämmelser för intagning av elever med folkhögskolebakgrund till socialhögskolan, t. ex. genom inrättande av en särskild kvot för dessa elever samt att folkhögskolelärnarnas bedömning av den sökande skall tillmätas värde vid meritvärderingen.

Inom den högre utbildningen hade socialhögskolorna länge en särställning genom att en relativt stor andel av de studerande hade annan bakgrund än endast genomgången gymnasium. Till följd bl. a. av ändring av intagningsreglerna i samband med socialinstitutens förstatligande år 1964 och den starkt ökade examinationen från gymnasiet minskade andelen studerande med annan bakgrund än gymnasium under 1960-talet. En allt större andel av de studerande kom till socialhögskola direkt från gymnasieskolan. Denna utveckling var icke önskvärd. Därför lades systemet om år 1970. Detta år inleddes vid socialhögskolorna en försöksverksamhet som syftade till att åter bredda rekryteringen. Försöksverksamheten, som fortfarande pågår, omfattar två delförsök. I det ena har behörigheten vidgats till att omfatta även dem som är lägst 25 år, har yrkesarbetat i minst fem år och uppfyller vissa minimikrav på kunskaper i svenska, engelska och matematik. Det andra delförsöket innebär att vid urvalet bland sökande som har slutbetyg från treårigt gymnasium särskild hänsyn tas till praktisk yrkeserfarenhet.

En preliminär utvärdering av hittills uppnådda resultat visar bl. a. att utbildningen i hög grad öppnats för grupper som tidigare inte utan tidskrävande komplettering kunnat vinna behörighet och att sökande som inte tagits in på grundval av betyg från gymnasieskolan eller motsvarande äldre skolform nu fått en andra chans till meritering och antagning.

Sedan försöksverksamheten vid socialhögskolorna initierats år 1970 har statsmakterna i år tagit ställning till kompetensutredningens förslag och på grundval av detta utformat riktlinjer för utformningen av ett nytt behörighets- och urvalssystem för rekryteringen till högskoleutbildning i allmänhet. Rekryteringen till socialhögskolorna under försöksverksamheten svarar i högre grad än rekryteringen till högskoleutbildning i övrigt mot intentionerna bakom det nya systemet.

Fredagen den
8 december 1972*Ang. principerna
för intagning till
socialhögskolorna*

Inom den pågående försöksverksamheten kan givetvis någon eller några grupper sökande ha missgynnats jämfört med tidigare förhållanden. Det begränsade statistiska material som finns ger dock inget klart stöd för att detta skulle vara fallet beträffande studerande som har folkhögskolebakgrund. Jag vill i anslutning härtill erinra om att försöksverksamheten genomförts samtidigt som antalet utbildningsplatser kraftigt ökats. Antalet tillgängliga platser har sålunda inte minskat för någon grupp, även om rekryteringen breddats. Jag utgår från att nämnden för socionomutbildning nog följer utvecklingen och vidtar erforderliga åtgärder för att inte förutsättningarna för någon sökandegrupp skall försämrats.

Vad gäller frågan om övergångsbestämmelser för intagning av sökande med folkhögskolebakgrund vid socialhögskolorna, kan den knappast ses isolerad från motsvarande fråga för det övriga utbildningsväsendet. 1972 års beslut om gymnasieskolans kompetensvärde innebär väsentliga förändringar vad gäller möjligheterna till högre utbildning även för andra grupper i samhället än sökande med folkhögskolebakgrund, t. ex. studerande som gått igenom någon av gymnasieskolans tvååriga linjer. Dessa grupper kan, med samma skäl som folkhögskolestuderande och flera andra grupper, göra anspråk på att principerna i vårens beslut skall tillämpas i fråga om dem redan innan systemet trätt i kraft.

Det är emellertid enligt min mening inte lämpligt att utfärda provisoriska bestämmelser i avvaktan på resultatet av det utredningsarbete rörande gymnasieskolans kompetensvärde som bedrivs av kompetenskommittén. Även ett provisoriskt regelsystem skulle behöva innehålla huvuddelen av de detaljbestämmelser som utredningen nu arbetar med att få fram underlag för. Det vore vidare olämpligt att utfärda provisoriska bestämmelser, vilka kanske skulle behöva ändras efter bara ett par år. Jag är därför inte nu beredd att låta utarbeta övergångsbestämmelser för endast en liten del av den berörda utbildningssektorn.

Fru SIGURDSEN (s):

Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet Moberg för svaret.

Folkhögskolorna och bildningsförbunden har under mycket lång tid bedrivit vuxenutbildning i vårt land. Folkhögskolan har varit den utbildningsform som särskilt dragit till sig elever som efter sex- eller sjuårig folkskola inte haft möjlighet att direkt gå över i fortsatt ungdomsutbildning. Folkhögskolan har i stor utsträckning rekryterat elever från de stora folkrörelserna. När ekonomiska faktorer spelade ännu större roll än i dag för fortsatta studier, var ofta folkhögskolan den enda möjligheten för arbetarungdomen och också de litet äldre från arbetarrörelsen. Även folkhögskolans fria studieform passar dessa elever särskilt väl. Näja, utbildningsmonopolet för enbart välsituerade har sprängts. Det demokratiska utbildningssystemets genombrott under 1960-talet är kanske det som betytt och framför allt kommer att betyda mest för ett jämlikare samhälle.

Även om vi i dag har en ganska väl fungerande ungdomsskola och vi håller på att bygga upp en vuxenutbildning, så utgör folkhögskolan ett värdefullt och nödvändigt inslag i vår skolvärld. Man önskar kanske att

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. principerna
för intagning till
socialhögskolorna*

folkhögskolan togs som mönster vid uppbyggandet av all vuxenutbildning. Folkhögskolan som utbildningsform för vuxna har mycket att ge.

Landsorganisationen säger i sin rapport Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen: "I likhet med vad som föreslagits för övrig vuxenutbildning bör folkhögskolornas utbildning medge möjlighet till fortsatta studier på högre nivå, utan hinder av nuvarande formella kompetenser. Sålunda bör de studerande utan vidare efter två års studier i ämnen motsvarande gymnasial nivå beredas tillfälle att studera dessa vid universitet eller annan högre utbildningsanstalt. -- -- Bland de utbildningslinjer som har intresse för folkhögskolestuderande kan nämnas socialhögskolorna."

Kompetensutredningen föreslog i sitt huvudbetänkande "Vägar till högre utbildning" i likhet med vad LO krävt att folkhögskola bör i behörighetshänsende likställas med tvåårig gymnasieskola.

I kompetensutredningens betänkande kan man läsa bl. a. att läsåret 1969/70 fanns drygt 13 500 elever i folkhögskolorna. I maj 1969 var medelåldern 21 år. Studier vid folkhögskola ger behörighet för viss högre utbildning, nämligen för studier vid journalishögskola och klasslärarutbildning vid lärarhögskola.

Bland folkhögskolestuderande finns en mycket stor grupp som med sin bakgrund har intresse för sociala frågor eller, för att uttrycka sig med kompetensutredningens ord: "Folkhögskoleutbildningens starka inslag av samhällsorientering och sociala frågor synes göra denna studerandegrupp lämpad för kvalificerad vidareutbildning."

Vilka möjligheter till intagning vid socialhögskolorna har dagens folkhögskoleelever? Ja, statsrådet Moberg har redovisat de möjligheter som öppnats för studerande över 25 år som uppfyller vissa minimikrav på kunskaper i svenska, engelska och matematik och som yrkesarbetat i minst fem år — den grupp som man i dagligt tal kallar 25:5:or. Denna möjlighet att rädda rekryteringen hälsas med tillfredsställelse. Men som kompetensutredningen säger i sitt betänkande: "KU har emellertid funnit att 25-årsregeln är onödigt begränsande för folkhögskolans elever. Eftersom genomsnittsåldern är ca 21 år har dessutom ett stort antal folkhögskoleutbildade inte ens dessa formella möjligheter att gå vidare när de lämnar folkhögskolan." Undantagen är, som jag nämnt tidigare, viss lärarutbildning och journalistutbildning.

Riksdagen behandlade i våras proposition nr 84, som bygger på kompetensutredningens huvudbetänkande. Departementschefen säger i propositionen: "Vissa utbildningsalternativ vänder sig främst till vuxna. Detta gäller bl. a. folkhögskolan. Utbildning vid folkhögskola bör ge allmän behörighet enligt samma grunder som jag nyss förordat beträffande gymnasieskolan."

Såväl departementschefen som utbildningsutskottet räknade i våras med att det i mitten av 1970-talet skulle bli möjligt att låta nya behörighets- och urvalsregler träda i kraft. Vårriksdagen anslöt sig till det här förslaget om att folkhögskolor bör ge allmän behörighet för tillträde till högre utbildning.

Det finns en mening i departementschefens skrivning i propositionen som jag särskilt vill fästa uppmärksamheten på, nämligen: "Jag anser det

emellertid angeläget att man vid prövningen av ansökningar om dispens för tillträde till högre utbildning söker ta hänsyn till de principer för behörighetsvilkorens utformning som jag förordat i det föregående.

Såväl kompetensutredningen som propositionen, och sedan också riksdagsbehandlingen, andades en positiv inställning till folkhögskolans värde. Man var överens om att vägarna bör öppnas för folkhögskolestuderande till högre utbildning. Folkhögskolestudier skall berättiga till inträde till exempelvis socialhögskola.

Därmed borde man kanske vara nöjd. Alla är alltså överens om att en sådan här lösning bör komma till stånd. Ja, men den dröjer, och under mellantiden har folkhögskoleeleverna svårigheter att få tillträde till socialhögskolorna. I våras skrev ett antal folkhögskolerektorer till nämnden för socioonomutbildning och ville ha övergångsbestämmelser till dess den definitiva lösningen nåtts. Nämnden skickade ut skrivelsen på remiss, och bl. a. samtliga socialhögskolor var positiva till att underlätta folkhögskolestuderandes möjlighet att skaffa sig behörighet. Man pekade från ett par socialhögskolor på att det lätt skulle kunna lösas genom att lärare vid folkhögskola gavs samma rätt som gymnasielärare att bedöma och betygsätta elevernas kunskaper. Nämnden har i sitt svar till rektorerna sagt bl. a. att man på grund av pågående utredningsarbete inte kunde vidta åtgärder.

Herr talman! Jag skall ge ett exempel på hur det här kan slå i praktiken: Vi har några ungdomar som är låt oss säga 23 år. De går på folkhögskola. De avser att söka in vid socialhögskolan. De får reda på att de måste ha intyg från gymnasium om kunskaperna i de ämnen som fordras för inträde. En gymnasielärare, som den sökande kanske aldrig träffat, får alltså göra en betygsättning, medan folkhögskoleläraren, som känner eleven väl efter kanske både två och tre år, inte får skriva detta intyg. Jag har också hört talas om fall där folkhögskoleelever på kvällarna får resa lång väg från sin folkhögskola för att genomgå den kommunala vuxenutbildningen i de ämnen som fordras. Jag tycker detta är ett sätt att nedvärdera våra folkhögskolelärare samtidigt som det är ett typiskt exempel på svensk byråkrati. Och vilka går byråkratin ut över? Ja, inte är det de starka i samhället. Nej, det är de som inte orkar med dessa obegripliga system som kräver av eleven att han eller hon skall gå i två skolformer.

”Även ett provisoriskt regelsystem skulle behöva innehålla huvuddelen av de detaljbestämmelser som utredningen nu arbetar med att få fram underlag för”, säger statsrådet Moberg i sitt svar. Jag har svårt att förstå hur detta – att man exempelvis ger folkhögskolelärarna möjlighet och rättighet att bedöma sina elevs kunskaper i vissa ämnen – skulle behöva innebära utfärdandet av detaljbestämmelser. Statsrådet Moberg berör dessutom inte det här i sitt svar till mig.

Statsrådet Moberg anför även: ”Det vore vidare olämpligt att utfärda provisoriska bestämmelser, vilka kanske skulle behöva ändras efter bara ett par år.” Ja, visst skulle de ändras. I enlighet med det beslut som riksdagen har fattat skall vi få nya bestämmelser på detta område. Men under tiden borde man alltså kunna undanröja de här av mig påtalade hindren genom en som jag tycker enkel övergångsbestämmelse. Jag

förstår att det kan finnas andra svårigheter när det gäller att tillmötesgå kravet på en speciell kvotering. Men i avvaktan på resultatet av utredningsarbetet skulle man kunna ge många folkhögskoleelever med kanske bara folkskola i botten möjlighet att komma in vid socialhögskolan.

Departementschefens uttalande i propositionen om att man vid behandlingen av ansökningar om dispens borde ta hänsyn till de nya principerna – ja, han sade t. o. m. att det var angeläget – tycker man skulle kunna få tolkas så att utbildningsdepartementet borde finna det angeläget att också genom en sådan här övergångsbestämmelse försöka handla i riksdagsbeslutets anda.

Politiker fattar beslut och byråkrater skriver tillämpningsföreskrifter och tolkar besluten. Människan som besluten skall gälla kommer ofta i kläm mellan paragraferna. Med detta vill jag alltså ha sagt, att jag är rätt besviken på statsrådet Mobergs svar i dag. Jag tycker det är byråkratiskt svar från en politiker. Politik är bl. a. att vilja, har någon sagt. Jag tycker att viljan saknas i statsrådet Mobergs svar.

Herr HENRIKSON (s):

Herr talman! Jag vill gärna först instämma i allt vad fru Sigurdsen har sagt men känner också ett behov av att säga någonting därutöver.

Jag kommer i kontakt med dessa frågor vid många olika tillfällen, eftersom jag är ordförande i styrelsen för en folkhögskola. Såväl elever som lärare har till mig framfört sitt missnöje över att man skall behöva vänta på den förändring på detta område som man har räknat med skulle komma mycket snart och som ligger i linje med vad vi alla, självfallet också statsrådet Moberg, är överens om: det angelägna i att vi vidgar möjligheterna till utbildning för dem som inte från början har haft den förmånen. Många sådana människor studerar i dag vid folkhögskolorna, även om eleverna nu är i något lägre åldersgrupper än tidigare.

Jag vill gärna också stryka under vad fru Sigurdsen var inne på, nämligen dessa människors lämplighet för de uppgifter som det är meningen att de som utbildas vid våra socialhögskolor skall fylla. Många av de studerande vid folkhögskolorna har en speciell intresseinriktning, som torde göra dem särskilt lämpade för ifrågavarande arbetsuppgifter.

I sitt svar till fru Sigurdsen tecknar statsrådet Moberg i korthet en historik av frågan, och han går därvid tillbaka till 1964. Det året övertog staten verksamheten från de dåvarande socialinstituten, och utbildningen ges nu vid socialhögskolor. Såvitt jag kan erinra mig ansåg den utredning som sysslade med socionomutbildningen att det var angeläget att rekryteringen till denna utbildning breddades så mycket som möjligt. Efter vad jag vet var det ingen som då reste någon invändning däremot.

Jag tycker också att vad statsrådet säger i början av sitt svar, när han markerar att det höll på att gå snett när det gällde rekryteringen och att man därför hade börjat med en försöksverksamhet, talar för att han är fullt införstådd med det här problemet. Det väcker vissa förhoppningar om att det skulle kunna ske en förändring ganska snabbt.

Men längre fram i svaret tar statsrådet Moberg tillbaka en del av det som väckte förhoppningar. Han hänvisar bl. a. till att även andra grupper

än de som går i våra folkhögskolor skulle kunna ställa krav på provisoriska förändringar i avvaktan på det slutliga ställningstagandet. Jag vet inte av vilken anledning statsrådet Moberg har lagt upp svaret på det här sättet. För de grupper som han pekar på föreligger nämligen, såvitt jag förstår, inte samma hinder som för de elever som fru Sigurdsen har talat om i sin interpellation.

Jag vill gärna med återknytande till vad jag sade allra först understryka, att de byråkratiska hindren för att vidga möjligheterna för dem som är något äldre, bl. a. många av folkhögskoleeleverna, till utbildning på det här området med det snaraste bör röjas ur vägen. I den politiska viljeinriktningen tror jag att statsrådet Moberg och jag är helt ense, även om fru Sigurdsen gav honom några hårda ord på vägen; vi kanske bara befinner oss i något olika situationer. Jag vidhåller ändå att några formella hinder inte bör få stå i vägen när det gäller att snarast möjligt rätta bot på det här missförhållandet.

Också jag vill gärna påminna om den skrivelse från rektorerna vid våra folkhögskolor som fru Sigurdsen nämnde. Statsrådet Moberg känner förmodligen väl till innehållet i den.

Till slut vill jag markera det angelägna i att statsrådet Moberg infriar de förhoppningar som han väckte i början av interpellationssvaret, även om han sedan av rätt formella skäl tycks vilja ta tillbaka vad han först sade. Jag riktar en uppmaning direkt till statsrådet Moberg att vidta snara åtgärder i enlighet med de intentioner som har framkommit i interpellationen och som väl överensstämmer med de beslut riksdagen tidigare har fattat när det gäller att vidga möjligheterna för de äldre studerande på olika områden i samhällslivet.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Att det allmänt sett inte föreligger någon åsiktsskillnad mellan mig och fru Sigurdsen och herr Henrikson i fråga om folkhögskolans betydelse inte bara för vuxenutbildningen utan för utbildningssystemet i dess helhet är alldeles klart. Låt mig passa på tillfället att här i kammaren meddela, att jag i dagens konselj fått bemyndigande att tillkalla en utredning för att se över folkhögskoleutbildningens hela problematik i syfte att göra folkhögskolans ställning i utbildningssystemet ännu starkare än vad den är i dag.

Men den fråga som jag här har fått den berör en utomordentligt känslig problematik som just nu är föremål för prövning i en särskild kommitté. Det torde inte finnas några problem inom vårt utbildningssystem som är så tekniskt kniviga men samtidigt sakligt sett så betydelsefulla för de studerande som frågor vilka gäller kompetensvärde och intagningsbestämmelser. Nu har vi – och det är vi i departementet tacksamma för – en nästan enig riksdag bakom den viljeyttring av politisk natur som departementet gjorde i våras i en principproposition för vidgat tillträde till den eftergymnasiala sektorn. Där markerar man bl. a. sin vilja att låta utbildning av den typ som folkhögskoleutbildningen utgör få ett större meriteringsvärde än vad den för närvarande har.

Princippropositionen innehåller emellertid inte några av de detaljregler som är nödvändiga för att man skall kunna gå till den byråkratiska – för

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. principerna
för intagning till
socialhögskolorna*

att använda det ordet – tillämpningen och översättningen av denna politiska viljeyttring från regering och riksdag. Det krävs upprättande av ett regelsystem som måste vara detaljerat och som får gälla utbildningstyp för utbildningstyp.

I den situationen har ett antal rektorer för folkhögskolor vänt sig till nämnden för socionomutbildning och begärt att man i avvaktan på de förslag och beslut, som följer på basis av den allmänna viljeyttringen här i riksdagen i våras, skall göra speciella anordningar för denna grupp. Som förslaget från rektorerna är utformat måste det innebära att denna grupp i den här situationen får en gynnsammare ställning än andra grupper. Om man villfar den teknik som folkhögskolerektorerna förordar och som även återfinns i fru Sigurdsens fråga till mig, så skulle, för att nämna en grupp, herr Henrikson, elever vid de yrkesförberedande linjerna i gymnasieskolan utan tvivel komma att få en sämre ställning än eljest. Det är mot den bakgrunden man skall se mitt till synes byråkratiskt formulerade svar.

Men jag har också tagit ett ganska starkt intryck av vad rektorerna inte föreslagit men väl beskrivit när det gäller den nuvarande tillämpningen av existerande bestämmelser. Med anledning av detta och de ytterligare påpekanden som framför allt fru Sigurdsen gjorde i sin kommentar skulle jag vilja göra ett förtydligande av mitt svar.

De generella reglerna om behörighet att vinna tillträde till socialhögskola har, liksom behörighetsregler i allmänhet, utformats som krav på vissa betyg, i allmänhet enligt bestämmelserna för gymnasieskolan. Att så skett innebär dock inte alls att bara den som har just dessa betyg kan tas in. Genom behörighetsreglerna anges nämligen endast den vanligaste vägen till behörighet. Därmed anges också – och det är det väsentligaste syftet med behörighetsreglerna – den nivå kunskaps- och erfarenhetsmässigt som sökande måste ha uppnått. Sökande som på annat sätt än genom de här betygen kan styrka att de nått i huvudsak nämnda nivå skall också kunna tas in. För att trygga detta finns det möjlighet till dispens från behörighetskraven. Sådan dispens skall ges så snart som den sökande nått den nivå som i lagtexten karakteriseras med hjälp av bestämmelser om betyg i gymnasieskolan.

Det jag nu säger innebär bl. a. att sökande med folkhögskoleutbildning, som svarar mot de i bestämmelserna angivna betygen, skall ges dispens. Det är möjligt – och det styrks av framställningen från socialhögskolerektorerna och av det som fru Sigurdsen sade – att det för närvarande kan råda tvekan om innebörden av begreppet dispens hos dem som har att tillämpa bestämmelserna om intagningen till socialhögskolan. Om det är fallet är jag beredd att i annat sammanhang förtydliga reglerna om dispens.

Fru SIGURDSEN (s):

Herr talman! Jag har ingalunda ifrågasatt att inte statsrådet Moberg skulle arbeta i den anda som riksdagens beslut innebär när det gäller att genomgången folkhögskola skall ge behörighet för tillträde till högre studier. Det är ju regeringen som har framlagt den proposition som riksdagen sedan så gott som enhälligt anslutit sig till. Det jag ansåg var att

viljan fattades när det gällde att försöka finna någon form av övergångsbestämmelse för att klara situationen intill dess vi får de här nya bestämmelserna.

Jag har med intresse lyssnat på statsrådet Mobergs replik här och finner att han menar, att om det råder oklarhet i fråga om hur man skall tillämpa de här reglerna, så är han beredd att förtydliga dem för att på så sätt kanske göra det möjligt för eleverna från folkhögskolorna att i större utsträckning komma in på socialhögskola. Men jag är fortfarande oklar över om det inte finns några som helst möjligheter att eleverna skall slippa gå i dubbla skolformer – dels i folkhögskola, dels i den kommunala vuxenutbildningen. Där kanske jag redan nu kan få ett förtydligande från statsrådet, när han nyss förklarade sig beredd att göra ett förtydligande beträffande dispensreglerna.

Herr HENRIKSON (s):

Herr talman! Helt kort: Det besked som statsrådet Moberg lämnade i sitt kompletterande svar tolkar jag i varje fall så, att han för sin del menar att elever vid folkhögskolor inte skall vara i sämre ställning vid samma kunskapsnivå än sökande från andra skolformer till socialhögskolorna. Det är väl helt i linje med vad som egentligen redan är beslutat, att det skall verka på detta sätt.

Det är ju att beklaga om man, av någon för mig okänd anledning, ändå har satt någon sorts stämpel på folkhögskolan. Jag menar inte att statsrådet Moberg har gjort detta, men jag beklagar om de som har att tillämpa reglerna stämplat folkhögskoleeleverna som några andra klassens elever som man tar in i den mån det finns goda möjligheter med hänsyn till antalet platser osv.

Jag vill i varje fall hälsa detta statsrådets besked med tillfredsställelse, om det – som jag har fattat det – innebär vidgade möjligheter för dessa elever att vinna inträde vid våra socialhögskolor. Hur detta sedan rent administrativt-praktiskt skall lösas är ingenting som jag har något behov av att diskutera här och nu.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Med anledning av fru Sigurdsens kommentar till min replik vill jag tillägga att om det på lämpligt sätt kan påvisas att eleverna efter genomgången två- eller treårig utbildning vid folkhögskola – exempelvis där man har inriktat undervisningen på att eleverna skall kunna gå vidare på det sociala utbildningsområdet – har en mot bestämmelserna svarande nivå på sitt kunnande, så är inte studier vid vuxenutbildningsskola i kompletteringssyfte erforderliga. Det var detta som var innebörden i min antydan att det kanske inte görs en sådan dispensprövning som lagtexten ger möjligheter till.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

*Ang. principerna
för intagning till
socialhögskolorna*

Fredagen den
8 december 1972

Om särskilt studiebidrag åt elever i försöksverksamhet med utbildning och elitidrott på gymnasietadiet

§ 6 Om särskilt studiebidrag åt elever i försöksverksamhet med utbildning och elitidrott på gymnasietadiet

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara herr *Stridsmans* (c) den 23 november framställda interpellation, nr 233, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Stridsman har frågat chefen för utbildningsdepartementet, om han är beredd att verka för att elever som går i av skolöverstyrelsen godkänd försöksverksamhet med utbildning-elitidrott på gymnasietadiet ges möjlighet att efter prövning erhålla särskilt studiebidrag. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Det är en allmän strävan att successivt söka förbättra ungdomens studiemöjligheter. Under innevarande budgetår har sålunda nya regler införts för inkomst- och behovsprövat tillägg, och den 1 januari 1973 höjs studiebidraget. Möjligheterna att erhålla studielån har också utvidgats. Den av herr Stridsman aktualiserade tanken strider däremot mot den grundläggande principen för det studiesociala stödet, nämligen att man inte genom ekonomiska förmåner skall gynna någon viss utbildningsväg.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet för interpellationssvaret.

Jag betvivlar inte alls att det finns – som statsrådet säger – en allmän strävan att successivt söka förbättra ungdomens studiemöjligheter. Men detta är inget svar på den fråga jag ställt. Därför nödgas jag konstatera att statsrådet för närvarande inte har stor förståelse för de synpunkter som jag tagit upp i interpellationen. Ungdom som siktar på att kombinera utbildning och elitidrott har problem med att hinna med båda verksamheterna.

Nu kan någon säga att valet mellan studier och elitidrott bör vara enkelt: skolan skall gå före. Men det är just det som är problemet. Elitidrotten är accepterad av samhället. Statsmakterna ger stöd åt idrottsorganisationer som har elitidrott på sitt program. Men samtidigt har man underlåtit att följa med i utvecklingen när det gäller att ge möjlighet för ungdom, som är intresserad av elitidrott, att kombinera detta med studier.

Jag erkänner att det fr. o. m. denna hösttermins början har kommit i gång en viss försöksverksamhet med utbildning-elitidrott på gymnasietadiet i Järpen och i Malmö. Detta är ett steg i rätt riktning. Men som försöksverksamheten nu är upplagd blir den ofullständig. Jag tänker då närmast på den ekonomiska situationen för eleverna. Som jag nämnt i min interpellation är tre elever från Norrbotten intagna på idrottsgymnasiet i Järpen. I studiebidrag och inackorderingstillägg erhåller dessa 225 kronor per månad. Deras studiekostnad kan beräknas till ungefär 800–900 kronor i månaden. Mellanskillnaden får föräldrar och idrottsföreningar betala. I det här åberopade exemplet är samtliga tre skidflickor. De har höga resekostnader till hemorten, även om hemresor-

Fredagen den
8 december 1972*Om särskilt studie-
bidrag åt elever i
försöksverksamhet
med utbildning
och elitidrott på
gymnasiestadiet*

na begränsas till högst en per månad. Lördagar, söndagar och även vissa fredagar är fria från skolgång. Det innebär att eleverna är tvingade att på egen bekostnad klara matfrågan under veckosluten. Jag vill i detta sammanhang understryka att ungdomar, som tränar för att nå en tätposition i konditionsidrotter, av naturliga skäl har betydligt högre matkonton än elever i motsvarande åldrar som inte är idrottsligt aktiva. Sedan tillkommer också inackorderingskostnader.

Jag vill med detta ha sagt att försöksverksamheten måste följas upp på den ekonomiska sidan. Försöksverksamheten utbildning-elitidrott bör kompletteras med någon form av särskilt studiebidrag som utgår till eleverna efter prövning. Annars blir försöksverksamheten ofullständig.

Statsrådet säger i interpellationssvaret att den av mig aktualiserade tanken strider mot den grundläggande principen för det studiesociala stödet, nämligen att man inte genom ekonomiska förmåner skall gynna någon viss utbildningsväg. Om jag skulle tolka svaret ordagrant, så fanns ingen ljusning när det gällde att komma närmare en lösning av denna problematik. Men jag hoppas själv att det är en alltför pessimistisk slutsats av statsrådet Mobergs interpellationssvar. Jag kan aldrig tänka mig att vi hur länge som helst kan fortsätta som nu. Vi måste finna lösningar som gör det möjligt för ungdom som siktar på elitidrott att på ett tillfredsställande sätt kombinera denna verksamhet med studier. Jag tror detta är särskilt viktigt under gymnasietiden, för det är just i den åldern som grunden läggs för att nå elitidrottslig nivå. När man nu bedriver en försöksverksamhet utbildning-elitidrott på gymnasiestadiet på två orter här i landet tycker jag att det är lämpligt att samtidigt pröva en ökning av de studiesociala förmånerna. Jag hoppas statsrådet Moberg har några synpunkter i denna fråga utöver den som kortfattat redovisats i interpellationssvaret.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! I och för sig är det väl av ett visst värde att vara kortfattad så här dags just i dag. Men låt mig ändå göra en liten kommentar till vad herr Stridsman nu sagt.

Såsom interpellationen är upplagd var det nödvändigt att svara på ett avböjande sätt. Följer man den linje som herr Stridsman här gör sig till tolk för – jag vet inte om herr Stridsman i detta avseende har idrottsungdomen bakom sig – kommer man i konflikt med vår grundläggande jämlikhetssträvan på det studiesociala området. Personligen är jag inte övertygad om att idrottsungdomen själv skulle vilja bli favoriserad på det sättet som interpellationen anvisar framför kamrater som läser i andra former.

Däremot är jag den förste att se positivt på en upplägning av den här frågan som tar sin utgångspunkt i deras faktiska situation. Om det förhåller sig så – och det betvivlar jag inte – att det kan göras gällande att de här ungdomarna genom kombinationen idrott-skola får merutgifter till följd av idrottandet då ser jag det som ganska självklart att idrottens folk ställer upp och ersätter ungdomarna för deras merutgifter. För vi har ju gudskelov i det här landet ett ganska omfattande idrottsstöd. Riksdagen ger bidrag till Riksidrottsförbundet, som i sin tur

Fredagen den
8 december 1972

*Om särskilt studie-
bidrag åt elever i
försöksverksamhet
med utbildning
och elitidrott på
gymnasiestadiet*

ger pengar till specialförbunden, och mig veterligt har varken riksdag eller regering bundit de bidragen med några mer ingående bestämmelser. Finner man från den sidan det möjligt och lämpligt att stödja ungdomarna i speciell ordning, skulle ingen bli gladare än jag.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! Låt mig först konstatera att jag inte på något sätt strävar efter att favorisera speciellt idrottsungdomar, som siktar på elitidrott, framför andra ungdomar, absolut inte. Det vill jag på en gång deklarerat i det här sammanhanget.

Här är det ju bara frågan om att ge dem möjligheter, så att de har den här kombinationsmöjligheten som är ytterst svår att tillgodose i dag. Här är det också fråga om ett begränsat antal ungdomar som över huvud taget kan sikta på den här nivån, att bli elitidrottsmän. Jag tycker att det är bra att statsrådet i sin kommentar säger att han är medveten om att det finns merutgifter för dessa ungdomar.

Men jag vill säga att man skall skilja på merutgifter. Här är det fråga om merutgifter som man på grund av skolgången får genom att man tvingas – som i det fall jag åberopat i interpellationen – flytta från hemorten, kanske 100 à 125 mil. Jag vill inte i det här sammanhanget dra in sådana merutgifter som orsakas av själva tävlingsverksamheten eller själva träningsverksamheten, utan det är fråga om merutgifter som man får genom att man flyttar – frivilligt givetvis – från hemorten men med ambitionen att samtidigt som man genomgår en utbildning bedriva elitidrott. Det är det som är skillnaden.

Det är alldeles riktigt – det vill jag understryka – att i det här samhället har vi gått in för att stödja elitidrott, men då måste vi också se till att vi har, som det heter, aktiva. Vi lever i ett utbildningssamhälle. Vi vet att nästan alla ungdomar på ett eller annat sätt är fastlåsta av utbildningen just under den tid då intresset mera aktivt väcks för idrott i en eller annan form. Det är just på det stadiet som problematiken kommer fram. Därför måste jag tyvärr med beklagande konstatera att statsrådet för närvarande verkar vara ointresserad i frågan, men jag hoppas att det inte behöver innebära att den här inställningen kvarstår för all framtid.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag bestrider att jag är ointresserad. Jag tyckte att mitt svar till herr Stridsman på den punkten var alldeles klart. Det enda som uppenbarligen skiljer herr Stridsman och mig i den här stridsfrågan är att herr Stridsman menar att det är utbildningen som skapar merutgifterna. Jag hävdar mycket bestämt att det är idrottandet som skapar merutgifterna, det förhållandet att man vid sidan av sin utbildning också vill bedriva träning på det idrottsliga området. Det är det som skapar problemen, och då kräver logiken att det är idrottsidan som har att pröva, om merutgifterna kan täckas, t. ex. av utgående statsmedel.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! Jag håller självklart med statsrådet Moberg om att det inte är utbildningen som sådan som orsakar merkostnaderna, utan

orsaken är att dessa ungdomar siktar på att nå en position inom elitidrotten; det gäller t. ex. de ungdomar från Norrbotten som går på idrottsgymnasiet i Järpen.

Jag ställde min interpellation därför att jag anser att det bör vara samhällets strävan – jag vill inte gå så långt att jag säger skyldighet – att hjälpa de få ungdomar som det här gäller. Om samhället accepterar elitidrotten, måste man även se till att ungdomar inte behöver eftersätta utbildningssidan därför att de går in för elitidrott.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Anmälades och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden:

Nr 56 i anledning av motioner om utlämnande av handlingar rörande rikets förhållande till främmande makt

Nr 57 med anledning av propositionen 1972:134 med förslag till lag om kyrkofullmäktigval, m. m. jämte motion

Nr 58 med anledning av framställningen 1972:20 från riksdagens förvaltningsstyrelse om anslag på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 till Den inre riksdagsförvaltningen: Utredning om riksdagens hus m. m. jämte motion

Skatteutskottets betänkande:

Nr 64 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:143 med förslag till förordning om ändring i tulltaxeringsförordningen (1960:391), m. m. jämte motion

Utrikesutskottets betänkanden:

Nr 20 med anledning av propositionen 1972:135 angående avtal med de europeiska gemenskaperna m. m. jämte motioner

Nr 21 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Finland om avgränsning av kontinentalsockeln

Försvarsutskottets betänkande:

Nr 25 med anledning av propositionen 1972:127 angående försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet m. m. jämte motion

Socialutskottets betänkanden:

Nr 40 i anledning av motion om förbud mot användning av asbest

Nr 41 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:141 med förslag till lag om ändring i förordningen (1954:519) angående kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel m. m.

Nr 42 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:130 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde

Nr 43 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:144 angående avtal om läkarutbildning i Stockholms län, m. m.

Nr 44 i anledning av motioner om vissa socialhjälpfrågor, m. m.

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

Om särskilt studiebidrag åt elever i försöksverksamhet med utbildning och elitidrott på gymnasiestadiet

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972

Nr 45 i anledning av motion angående huvudmannaskapet för undervisning av utvecklingsstörda barn

Trafikutskottets betänkanden:

Nr 20 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:129 angående godkännande av avtal mellan televerket, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet om bildande av ett alarmeringsbolag, m. m. jämte motioner

Nr 21 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:130 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Nr 22 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:133 angående ändrad regional organisation av SJ jämte motioner

Jordbruksutskottets betänkande:

Nr 63 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:130 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1972/73 i vad avser anslag inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde

Näringsutskottets betänkanden:

Nr 54 i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse 1972:102 med överlämnande av årsredovisning för Statsföretag AB jämte motion

Nr 56 i anledning av motion om inrättande av en patentdomstol

Nr 58 i anledning av motion om skogsindustrins långsiktiga produktionsutbyggnad och kapitalbehov

Nr 64 i anledning av motion om skyldighet för multinationella företag att avge särskild statistisk redovisning

Nr 70 i anledning av propositionen 1972:140 med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1963:599) om inskränkning i rätten till inmutning inom Norrbottens län samt motion i ämnet

§ 8 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 364 Herr *Wikström* (fp) till herr utrikesministern om katastrofhjälp till Indien och Bangladesh:

Är regeringen beredd att – när dessa länder så begär – lämna Indien och Bangladesh omedelbar katastrofhjälp med anledning av den svåra torka med felslagen skörd som drabbat dem?

Nr 365 Herr *Romanus* (fp) till herr finansministern angående kvalifikationskraven för anställning i vissa statliga bolag:

Anser finansministern att egenskapen att vara en "representativ dam i 30-årsåldern" är nödvändig för att kunna fungera som sekreterare i bolag som sorterar under finansdepartementet?

§ 9 Kammaren åtskildes kl. 15.56.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 135

Fredagen den
8 december 1972
.....